עד למאד ור[illegible] אד[illegible] לאכ׳
הדגים הגדולים [illegible] [illegible]ים וה[illegible]
והכמהין ו[illegible]
התבשיל ש[illegible] הה ע[illegible]
אומר ב[illegible]ר הד׳ אלו ד[illegible]
מאכלות שהן רעים [illegible] א[illegible]
לכיכר ראוי [illegible]
ימים הרבה [illegible]
עם מזונו תמיד כגון
אחר שנחלב עשרים ו[illegible]
והישים גדולים והפו[illegible]
ולחם מצות והכרוב והחציר [illegible]
[illegible]בגון כל אלו מ[illegible]כלות רעים הן [illegible] אין ראוי [illegible]
לאכול מאלו לא מעט עד מאד ובימות הגשמים אבל
בימות החמה לא יאכל מהן כלל׳ והפול והעדשים כלבד
אין ראוי לאכלן לא בימות החמה ולא בימות הגשמים
והדלועין יאוכלין מהן מעט בימות החמה׳ ויש [illegible]
שהן רעים ואינן כמו אלו והן עוף המים ובני יונה [illegible]
והתמרים ולחם קלוי בשמן [illegible] ולחם שנילוש [illegible]
שנפו אותה כל צרכה ע[illegible] שה[illegible]
והמורים אין ראוי [illegible]
חבס וכובש את יצר[illegible]

[illegible]וס' לא אם נצרך להן לרפואה הרי
[illegible]ולם ימנע אדם עצמו מפירות האילנות
[illegible] אמר רטובים·

[illegible] ון דאון· בחרבות:
ס
[illegible]ין הפירות החמוצים רטו
[illegible]ט בימות החמה· ובמקומות החמין·
[illegible]טובים לעולם בין רטובים בין
[illegible]יבו· אבל לא יתמיד אכילת
[illegible] הדבש והיין רע
[illegible] הגשמים וצריך אדם
והוא יאוכל בימות הגשמים:
[illegible]ין מעיו [illegible]ים כל ימיו ויהיה קרוב
[illegible]רשול מעט· וזה כלל גדול ברפואה שכ' זמן שהרעי נמנע
או יצא בקושי חלאים רבים באים עליו: וכמה ירפא אדם
ס
מעיו אם נתאמצו מעט אם היה בחור יאכל בבקר בבקר מלוחי
שלוקים מתובלים בזית ובמורים ובמלח בלא פת או ישתה מי
[illegible]קו [illegible] תרדין או כרוב בזית ומלח ומורים ואם היה זקן ישתה
[illegible]ג במים חמים בבקר וישהה כמו ארבע שעות ואחר
[illegible]ודתו יעשה כן יום אחר יום שלשה או ארבעה ימים
ועוד כלל אחר אמרו בבריאות
[illegible] ואינו שבע ומעיו רפוים·
[illegible] אבל מאכלות חרעים וכו'

מו

מי שהוא יושב לבטח ואינו מתעמל או מי שמשהה נקביו או
מי שמעיו קשים אפי' אכל מאכלות טובים ושמר עצמו על פי
הרפואה כל ימיו יהיו מכאובים וכחו תשש' ואכילה גסה לגוף כל
אדם כמו סם המות והוא עיקר לכל חלאים' רוב החלאים הבאי'
על האדם אינן אלא או מפני מאכלים רעים' או מפני שהוא
ממלא בטנו ואוכל אכילה גסה אפי' ממאכלות טובות הוא
ששלמה אומר בחכמתו שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו' כלו'
שומר פיו מלאכול מאכל רע או מלשבוע' ולשונו מלדבר אלא
בצרכיו: דרך הרחיצה שיכנס אדם למרחץ משבעה ימים ל
שבעה ימים' ולא יכנס סמוך לאכילה ולא כשהוא רעב
אלא כשיתחיל המזון להתאכל במעיו וירחוץ כל גופו בחמין
שאין הגוף נכוה בהן וראשו בלבד בחמין שהגוף נכוה בהן
ואחר כך ירחוץ גופו בפושרין ואחר כך מן הפושרין בצונן
עד שירחוץ ולא יעביר על ראשו כלל לא פושרין ולא צונן'
ולא ירחוץ בצונן בימות הגשמים ולא ירחוץ עד שיזיע וימרך
גופו ולא יאריך במרחץ אלא כשיזיע וימרך וישתטף ויצא'
ובודק עצמו קודם שיכנס למרחץ ואחר שיצא שמא יצ[illegible]
לנקביו' וכן בודק אדם עצמו תמיד קודם אכילה ואחר
וקודם בעילה ואחר בעילה' וקודם שייגע ויתעמל' ו[illegible]
ויתעמל' וקודם שיישן ובשיעור הכל עשרה' כשי[illegible]
המרחץ ילבש בגדיו ויכסה ראשו [illegible]
מרוח קרה ואפי' בימות החמה [illegible]
עד שתתישב נפשו וינוח גופו

ואם יצא מעט כשיצא מן המרחץ יקרר ראשו אבל החמין נגד
מאד: לא ישתה מים אפי' קרים כשיצא מן המרחץ ואין
צריך לומר שלא ישתה במרחץ ואם צמא כשיצא ואינו יכול
למנוע עצמו יערב המים ביין או בדבש וישתה ואם סך בשמן
במרחץ בימות הגשמים אחר שנשתטף הרי זה טוב: לא ירגיל
אדם עצמו להקיז דם תמיד ולא יקיז דם אלא אם כן צריך לו
ביותר ולא יקיז לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אלא בימי
ניסן ומעט בימי תשרי ומאחר חמשים שנה לא יקיז כלל ולא
יקיז אדם דם ויכנס למרחץ ביום אחד ולא יקיז דם ויצא לדרך
ולא ביום שיבוא מן הדרך ויאכל וישתה ביום ההקזה פחות ממה
שהוא רגיל וינוח ביום ההקזה ולא יתעמל ולא יטייל:
שכבת זרע היא כח הגוף וחייו ומאור העינים וכל זמן שתצא
ביותר הגוף כלה וכחו כלה וחייו אובדים הוא שאמר שלמה
בחכמתו אל תתן לנשים חילך: כל השטוף בבעילה זקנה
קופצת עליו וכחו תשש ועיניו כהות וריח רע נודף מפיו ומשחיו
ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושר ושער זקנו ושחיו ושער
רגליו [illegible] ושיניו נופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו:
[illegible] חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חלאים והאלף
[illegible] תשמיש: לפיכך צריך אדם להזהר בדבר זה אם רצה
[illegible] ולא יבעול אלא כשימצא גופו בריא וחזק ביותר
[illegible] ומסח עצמו לדבר אחר והקישוי כשיהיה
[illegible] אלו חוטי הביצים נמשכים ובשרותם
[illegible] ירד: ולא יבעול אדם והוא שבע

ולא

ולא ירעב אלא אחר שיתעכל המזון שבמעיו ויבדוק עצמו יפה
בשילה ואחר בשילה ולא יעמוד מעומד ולא מיושב ולא בבית
המרחץ ולא ביום שיכנס למרחץ ולא ביום הקזה ולא ביום
יציאה לדרך או בבואו מן הדרך לא לפניהם ולא באחריהם:
כל המנהיג עצמו בדרכים האלו שהורינו אני ערב לו שאינו בא
לידי חולי כל ימיו עד שיזקין הרבה וימות ואינו צריך לרופא
ויהיה גופו שלם ועומד על בוריו כל ימיו אלא אם כן היה גופו
רע מתחלת ברייתו או אם היה רגיל במנהג מן המנהגות רעים
מתחלת מולדתו או אם תבא מכת דבר או מכת בצורת לעולם:
וכל המנהגות הטובים האלו שאמרנו אין ראוי לנהוג בהן
אלא הבריא אבל החולה או מי שאחד מאיבריו חולה או מי שנהג
מנהג רע שנים רבות יש לכל אחד ואחד מהן דרכים אחרים
ומנהגות כפי חליו כמו שיתבאר בספר הרפואות ושנוי וסת תחלת
חולי: כל מקום שאין בו רופא אחד הבריא ואחד החולה
אין ראוי לו לזוז מכל הדברים שאמרנו בפרק זה שכל אחד מהן
לאחרית טובה הוא מביא: כל עיר שאין בה עשרה דברים
האלו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה ואלו הן רופא ואומן
בית המרחץ ובית הכסא ומים מצויים כגון נהר או מעיין
ובית הכנסת ומלמד תינוקות ולבלר וגבאי צדקה ובית
דין מכין וחובשין:

פרק חמישי

כשם שהחכם
ניכר בחכמתו ובדעתו והוא מובדל בהן משאר העם כך
צריך שיהא ניכר במעשיו במאכלו [illegible] מכל אדם ויבדל
ובעשיית צרכיו ובדבורו [illegible] שם ואם נהגה אחרי

נ"ס
דבריו ובמשאו ובמתנו ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקן
ביותר: כיצד תלמיד חכמים לא יהיה גרגרן אלא אוכל מאכל
הראוי לו להברות גופו ולא יאכל ממנו אכילה גסה ולא יהיה
רודף למלאות בטנו כאלו שמתמלאין ממאכל ומשקה עד
שתפוח כריסן ועליהן מפורש בקבלה וזרתי פרש על פניכם
פרש חגיכם אמ' חכמ' אלו בני אדם שאוכלין ושותין ועושין כל
ימיהם כחגים והן האומרים אכול ושתה כי מחר נמות וזה הוא
מאכל הרשעים ושולחנות אלו הן שגינה הכתוב ואמר כי
כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום: אבל החכם אינו
אוכל אלא תבשיל אחד או שנים ואוכל ממנו כדי חייו ודיו הוא
שאמר שלמה צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר:
כשהחכם אוכל מעט זה הראוי לו לא יאכלנו אלא
בביתו על שלחנו ולא יאכל לא בשחוק ולא בחנות אלא
למי צורך גדול כדי שלא יתגנה בפני הבריות ולא יאכל אצל
עמי הארץ ולא על אותן השלחנות המלאים קיא צואה ולא
ירבה סעודתו בכל מקום ואפי' עם החכמים ולא יאכל בסעודות
שיש בהן קבוץ הרבה ואין ראוי לאכול אלא בסעודה של מצוה לו
בלבד כגון סעודת אירוסין ונשואין והוא שיהיה תלמיד חכמ'
שנשא בת תלמ' חכמ' והצדיקים החסידים הראשונים לא אכלו
מעולם מסעודה שאינה שלהם: כשהחכם שותה יין אינו שותה
... אכילה שבמעיו וכל המשתכר הרי זה חוטא ומגונה
השם
... בפני עמי הארץ הרי זה חלל את
... יין אלא אם היה בכלל האכילה
שהשתיה

שהשתיה שבכלל הנאה לה אינה משועבדת ואין נהרין
אלא מיין שלאחר המזון: אע"פ שאשתו של אדם מותרת
היא לו תמיד ראוי לו לתלמיד חכמ' שינהיג עצמו בקדושה
ולא יהא מצוי אצל אשתו כתרנגול אלא מלילי שבת
ללילי שבת אם יש בו כח וכשהוא מספר עמה לא בתחלת
הלילה כשהוא שבע וכטנו מלאה ולא בסוף הלילה
כשהוא רעב אלא בחצי הלילה כשנתעכל המזון שבמעיו:
ולא יקל ראשו ביותר ולא ינבל פיו בדברי הבאי
ואפי' בינו לבינה הרי הוא אומר בקבלה מגיד לאדם מה
שיחו: אמרו חכמים אפי' שיחה קלה שבין אדם לאשתו עתיד
ליתן עליה את הדין: ולא יהיו שניה' לא שכורים ולא
עצלים ולא עצבים ולא אחד מהן ולא תהיה ישנה ולא
יאנוס אותה והיא אינה רוצה אלא ברצון שניהם ובשמחתן
יספר מעט וישחק עמה מעט כדי שתתישב נפשו ויבעול
בבושה לא בעזות ויפרוש מיד: כל הנוהג מנהג זה לא
די לו שקדש את נפשו וטיהר עצמו ותיקן דעתו אלא
שאם היו לו בנים הוין נאים ובישנים וראויים לחכמה
ולחסידות וכל הנוהג במנהגות שאר העם ההולכים בחשך
הוין לו בנים כמו אותן העם: צניעות גדולה נוהגין
תלמ' חכמ' בעצמן לא יתבזו ולא יגלו ראשם ולא גופם
ואפי' בשעה שיכנסו לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה
בגדיו עד שישב ולא יקנח בימין ויתרחק מכל אדם ויכנס
חדר בחדר ליכנס מן המערה ונפנה שם ואם נפנה אחורי

גדר ירחיק כדי שלא ישמעו חבירו קולו ואם נתעטש
ואם נפנה בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו כירוען
ולא ידבר כשהוא נפנה אפי׳ לצורך גדול וכדרך שנוהג
צניעות בבית הכסא כך נוהג בלילה ולעולם
ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית כדי
שלא יתרחק׳ תלמ׳ חכמ׳ לא יהיה צועק וצווח בשעת
דבורו כבהמות וחיות ולא יגביה קולו ביותר אלא
בנחת עם כל הבריות וכשידבר בנחת יזהר שלא יתרחק
עד שיראה כגסי הרוח ומקדים לשלום כל אדם
כדי שתהא רוחן נוחה הימנו ודן את כל האדם לכף
זכות מספר בשבח חבירו ואינו מספר בגנותו כלל ואוהב
שלום ורודף שלום׳ אם ראה מקום שדבריו מועילין
ונשמעין אומ׳ ואם לאו שותק כיצד לא ירצה חבירו
בשעת כעסו ולא ישאל לו על נדרו בשעה שנדר עד
שתתקרר דעתו וינוח ולא ינחמנו בשעה שמתו מוטל
לפניו מפני שהוא בהול עד שיקבר וכן כל כיוצא באלו ולא
יראה לחבירו בשעת קלקלתו אלא יעלים עיניו ממנו ולא
ישנה בדבורו ולא יוסיף ולא יגרע אלא בדברי שלום וכיוצא
בהן כללו של דבר אינו מדבר אלא או בגמילות חסדים
או בדברי חכמה וכיוצא בהן ולא יספר עם אשה בשוק
אפי׳ היא אשתו או אחותו או בתו׳ לא ילך תל׳מ׳ חכמ׳
בקומה זקופה וגרון נטוי כענין שנ׳ ותלכנה נטויות גרון
ומשקרות עינים ולא יהלך עקב בצד גודל בנחת כמו
הנשים

הנש.. ומה הרוח בשגעון שבהן [illegible]
תענוג ולא ירוץ ברשות הרבים וינהג בשגעון ולא יזקוף
קומתו כבעלי חסורת לא מסתכל למטה כמו שהוא עומד
בתפלה ומה [illegible] בשוק [illegible] שהוא [illegible] כתנאין
שוטה
גם במהלכו של אדם ניכר אם חכם ובעל דעה הוא
וסכל וכן אמר שלמה בחכמתו וגם בדרך כשסכל הולך
לבו חסר ואמר לכל סכל הוא והודיע לכל על עצמו
שהוא סכל: מלבוש תלמידי חכמים מלבוש נאה ונקי
ואסור לו שימצא בבגדו כתם או שמנונית וכיוצא בה
ולא ילבש לא מלבוש מלכים כגון בגדי זהב וארגמן שהכל
מסתכלין בהן ולא מלבוש עניים שהוא מבזה את לובשו
אלא בגדים בינונים נאים: ולא יהיה בשרו נראה מתחת
בגדיו כגון בגדי הפשתן הקלים ביותר שעושין במצרים
ולא יהיו בגדיו סחובין על הארץ כמו בגדי גסי הרוח אלא
עד עקיבו ובית ידו שלו עד ראשי אצבעותיו: ולא ישלשל
טליתו מפני שנראה כגסי הרוח אלא בשבת בלבד אם אין לו
להחליף. ולא ילבש מנעלים מטולאים טלאי על גבי טלאי
בימות החמה [illegible] בימות הגשמים מותר אם היה עני: לא
יצא מבושם לשוק ולא בבגדים מבושמים ולא ישים בושם
בשערו אבל אם משח בשרו בבושם כדי להעביר את הזוהמה
מותר: וכן לא יצא יחידי בלילה אלא אם היה לו זמן קבוע
בו לצאת לתלמודו כל זה מפני החשד: תלמיד חכם מכלכל
דבריו במשפט אוכל ושותה וזן את אנשי ביתו כדי ממונו והצלחתו

[illegible]

ארץ שנ׳ · אכל אדם בשר אלא לתאבון שנ׳ כי תאוה נפשך
לאכול בשר די לו לבריא לאכול מערב שבת לערב שבת ואם
היה עשיר הרי לאכול בכל יום ... אוכל. צוו חכמ׳ ואמ׳
לעולם יאכל אדם פחות ממה שראוי לו לפי ממונו · וילבש
כראוי לו ויכבד אשתו ובניו יותר מן הראוי לו: דרך בעלי
דעה שיקבע לו אדם מלאכה שמפרנסת אותו תחלה ואחר כך
יקנה בית דירה · ואחר כך ישא אשה שנ׳ ומי האיש אשר
נטע כרם · אשר בנה בית חדש · אשר ארש אשה · אבל הטפשים
מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית · ואחר
כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן צדקה וכן
הוא אומר בקללות אשה תארש · בית תבנה כרם תטע כלומ׳
יהיו מעשיך הפוכים כדי שלא תצליח דרכיך · ובברכה מה
הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וי״י עמו: ואסור
לאדם להפקיר או להקדיש כל נכסיו · ויטריח על הבריות · ולא
ימכור שדה ויקנה בית · ולא בית ויקנה מטלטלין · או יעשה סחורה
בדמי ביתו · אבל מוכר הוא מטלטלין וקונה שדה · כללו של דבר
ישים מגמתו להצליח נכסיו לא להתנאות שעה אחת · או
להנות מעט ויפסיד הרבה · משאן ומתנן של תלמ׳ חכמים
באמת ובאמונה · אומר על לאו לאו ועל הן הן · מדקדק
על עצמו בחשבון נותן ומותר לאחרים כשיקח מהן ולא
ידקדק עליהן ונותן דמי הלקח לאלתר · ואינו נעשה לא ערב
ולא קבלן ולא יבא בהרשאה: מחייב עצמו בדברי

מקח

ש'

מקח וממכר במקום שלא חייבה אותו תורה כדי שיעמוד
בדבורו ולא ישנהו. ואם נתחייבו לו אחרים בדין מאריך
להן ומוחל להן ומלוה וחונן ולא ידחק לתוך אומנות חבירו
ולא יצר לאדם [illegible] בחייו: כללו של דבר יהיה מן
הנרדפים ולא מן הרודפים מן הנעלבים ולא מן העולבים
ואדם שהוא עושה כל המעשים האלו וכיוצא בהן עליו
הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה אשר בך אתפאר:

פרק ששי

דרך בריותו של אדם להיות
נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחביריו ונוהג במנהג
אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים
ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמד ממעשיהם ויתרחק
מן הרשעים ההולכים בחשך כדי שלא ילמד ממעשיהם הוא.
שלמה אומר הולך את חכמים יחכם וכו' ורועה כסילים
ירוע. ואומר אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים.
וכן אם היה במדינה שמנהגותיה רעים ואין אנשיה הולכים
בדרך טובה וישרה ילך למקום שאנשיו צדיקים ונוהגים
בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודע ושומע שמען
נוהגין בדרך לא טובה. כמו זמננו זה או שאינו יכול לילך
למדינה שמנהגותיה טובים. מפני הגייסות או מפני חולי
ישב לבדו יחידי כענין שנ' ישב בדד וידום. ואם היו
רעים וחטאים שאין מניחין אותו לישב במדינה אלא
אם נתערב עמהן ונהג במנהג הרע יצא למערות ולחוחים

ולמדברות׳ ולא ינהיג עצמו בדרך חטאים בענין שנ׳ מי
יתעו במדבר מלין אורחים׳: מצות עשה להדבק
בחכמים כדי ל׳ ממעשיהם שללמוד שנ׳ ובו תדבק׳ וכי
אפשר לאדם להדבק בשכינה׳ אלא כך אמ׳ חכמ׳ בפירו׳
מצוה זו הדבק בחכמ׳ ותלמידיהן לפיכך צריך אדם
להשתדל שישא בת תלמ׳ חכמ׳ וישיא בתו לתלמ׳ חכמ׳
ולאכול ולשתות עם תלמ׳ חכמ׳ ולעשות פרקמטיא
לתלמ׳ חכמ׳ ולהתחבר בהן בכל מיני חבור שנ׳ ולדבקה
בו וכן צוו חכמ׳ ואמ׳ והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה
בצמאה את דבריהם׳ מצוה על כל אדם לאהוב את
כל אחד ואחד מישר׳ כגופו שנ׳ ואהבת לרעך כמוך לפיכך
צריך שיספר בשבחו ולחוס על ממונו כמו שהוא חס על
ממון עצמו׳ והרוצה בכבוד עצמו והמתכבד בקלון חבירו
אין לו חלק לעולם הבא׳: אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי
השכינה׳ שתי מצות עשה אחת מפני שהוא בכלל רעים׳ ואחת
מפני שהוא גר׳ והתורה אמרה ואהבתם את הגר צוה על אהבת
הגר כמו שצוה על אהבת שמו שנ׳ ואהבת את יי׳ אלהיך וכן
הקב״ה עצמו אוהב גרים שנ׳ ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה׳
כל השונא אחד מישר׳ בלבו עובר בלא תעשה שנ׳
לא תשנא את אחיך בלבבך ואין לוקין על לאו זה לפי
שאין בו מעשה ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב
אבל המכה את חבירו והמחרף את חבירו אע״פ שאינו

רשאי

דברים ... עונן הרבה ... דורש תורה ...
בשעה ... זה שמתי ואע״פ כן לא ינהגו בגופו
כשיחטא א׳
ברשעים ולא דבר א׳ שם להם חטש ויטלם צנחת ובדרנו אם
אבשלום את אמנון ׳ דרים וקבע את קובריהם נכנס׳
למה עשית לי כך וכך זה חטאת ... נקראו יהוימים
שהחזימך לו ולא מ
הוכיח תוכיח ואם חזר ובקש ממנו למחול
לו ולא יהיה המוחל אכזרי שנ׳ ויתפלל ג״ע לעצמו כשאר
המרגל בחבירו
הרואה חבירו שחטא או שה... בעצמו ואע״פ שאין
... להחזירו למוטב ולהודיעו ... להודיע נפשות רבות
במעשיו הרעים שנ׳ הוכח תוכיח אר אחיו רעך צא ולמד
את חבירו בין בדברים שבינו לבינו ... זה שאוא ...
והמקום צריך להוכיחו בינו לבין ע׳ ד׳ אמר ... וכך שמעתי
... ויודעו שאינו אומ׳ ... זה ... את העולם.
בחוץ ... לעולם הבא׳ אם קבל מו ... לאו זה והוא לשון
כנס שניה ושלישית וכן תמידי אע״פ שאחר אמות ...
...
נקרא רשעי ...
שמחה הוא נתפש בעון שיכול למחות עשה טוב וכך וכך
המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות ...
שנ׳ ולא תשא עליו חטא כך אמ׳ ... לא יכול את ... ובני
משתנות ... ולא תשא עליו חטא ... שיאמר להלבין
את ישראל וכל שכן ברבים׳ אע״פ שהמכלים את חבירו
אינו לוקה עון גדול הוא כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו
ברבים אין לו חלק לעולם הבא לפיכך צריך אדם להזהר

ולמדברות' ולא ינהיג עצמו בדרך חטאים כענין שנ' מי
יתנני במדבר מלון אורחים: מצות עשה להדבק
בחכמים כדי ללמוד מהם שנ' ובו תדבק וכי
אפשר לאדם להדבק בשכינה אלא כך אמ' חכמ' בפירו'
מצוה זו הדבק בחכמ' ותלמידיהן לפיכך צריך אדם
להשתדל שישא בת תלמ' חכמ' וישא בתו לתלמ' חכמ'
ולאכול ולשתות עם תלמ' חכמ' ולעשות פרקמטיא
לתלמ' חכמ' ולהתחבר בהן בכל מיני חבור שנ' ולדבקה
בו וכן צוו חכמ' ואמ' והוי מתאבק בעפר רגליהם ושותה
בצמא את דבריהם' מצוה על כל אדם לאהוב את
כל אחד ואחד מישראל כגופו שנ' ואהבת לרעך כמוך לפיכך
צריך שיספר בשבחו ולחוס על ממונו כמו שהוא חס על
ממון עצמו' ורוצה בכבוד עצמו והמתכבד בקלון חבירו
אין לו חלק לעולם הבא: אהבת הגר שבא ונכנס תחת כנפי
השכינה' שתי מצות עשה אחת מפני שהוא בכלל רעים' ואחת
מפני שהוא גר' והתורה אמרה ואהבתם את הגר צוה על אהבת
הגר כמו שצוה על אהבת שמו שנ' ואהבת את י"י אלהיך וכן
הקב"ה עצמו אוהב גרים שנ' ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה'
כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנ'
לא תשנא את אחיך בלבבך ואין לוקין על לאו זה לפי
שאין בו מעשה ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב
אבל המכה את חבירו והמחרף את חבירו אף על פי שאינו

רשאין

[illegible] שוב

כשיחטא א[illegible]

ברשעים ולא דבר א[illegible]

אבשלום את אמנון [illegible]

למה עשית לי כך וכך [illegible] חטאתי [illegible]

הוכיח תוכיח ואם חזר ובקש ממנו למחול

לו ולא יהיה המוחל אכזרי שנ׳ ויתפלל

הרואה חבירו שחטא או שה[illegible]

[illegible] להחזירו למוטב ולהודיעו

במעשיו הרעים שנ׳ הוכיח תוכיח אר

את חבירו בין בדברים שבינו לבינו

[illegible] צריך להוכיחו בינו לבין ע[illegible]

[illegible] ויודיעו שאינו אומ[illegible]

[illegible] העולם הבא׳ אם קבל [illegible]

כנגד שנייה ושלישית וכן תמיד [illegible]

[illegible]

שמחה הוא נתפש בעון [illegible] שאפשר

המוכיח את חבירו תחלה לא ידבר לו קשות [illegible]

שנ׳ ולא תשא עליו חטא כך אמ׳ חז׳ל יכול את [illegible] ופניו

משתנות ת״ל ולא תשא עליו חטא מכאן שאסור להלבין

את ישראל וכל שכן ברבים [illegible] שהמלבינים את חבירו

אינו לוקה שנ׳ גדול הוא כך אמרו חכמים המלבין פני חבירו

ברבים אין לו חלק לעולם הבא לפיכך צריך אדם להזהר

[illegible]
ולא יספר בגנו
חבריו שאין אדם
לא תגר בספר מודיע
המחריש אותו בפני
[illegible] עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאי
עליו חבירו ולא רצה להוכיחו ולא
החוטא הדין ביותר או שהיה
בלבן ולא שנאו ולא הזכיר
אחת לא תקכודך תירה לא על
להזהר ביתומים ואלמנות מפני
ורוחן נמוכה אע״פ שהן בעלי
[illegible] ויתומין של מלך
[illegible] לא תענון
הן לא רעתולא לנהוג בהן אלא
[illegible]
יותר ממלך עצמו; כל המקניטן
או [illegible] אב לבן או הדיה בהן או אבד ממונם
הרי זה עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותן או המקללן
ולאו זה אע״פ שאין לוקין עליו הרי ענשו מפורש בתורה שנ׳
וחרה אפי והרגתי אתכם וכו׳ ברית כרת להן מי שאמר
והיה העולם שכל זמן שהן צועקין מחמס הן נענין שנ׳
כי אם צעק יצעק אלי; בד״א בזמן שענה אותן לצרכי עצמו

[illegible] אם [illegible] והתקדה ב[illegible] חרס ת[illegible]
להוליכם בדרך ישרה הרי זה עותר ואעפ"כ לא ינהיג
מנהג בל אדם אלא יעשו להם חרש ויגדלו בנחת ובדר'
בדרך וכבוד [illegible] דיבם וקבע [illegible] קובעיהם בנפש'
יהואוס
אחר יהוש [illegible] גם
לעניין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם גדול [illegible] סמך לו ולא
ולהטפל בהן לא יהיה עושה [illegible] צרכי עצמו לעצמו כשאר
[illegible] הגדול [illegible] שעבו [illegible] והתגדל ב[illegible]בירו
[illegible] ואעפ"י שאין
זקן על לאו זה שנ' גדול הוא [illegible] נמשחת דבות
מישרא לכך נסמך לו לא תעמוד על דם רעך צא ולמד
מה אירע [illegible] אי זה הוא [illegible] שהוא טוען
[illegible] ואומר כך וכך אמר פלוני וכך שמעתי
[illegible] אומר אותו [illegible] את העולם:
[illegible] ישנו גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון
הרע [illegible] בגנות חבירו אעפ"י שאומר אמת אבל
האומר שקר [illegible] שם רע על חבירו נקרא מוציא שם רע אבל
בעל לשון הרע זה שיושב ואומר כך וכך עשה פלוני וכך וכך
היו אבותיו וכך וכך שמעתי עליו ואומר [illegible] גנאי
על זה הכתוב אומר יכרית י"י כל שפתי חלקות לשון מדברת
גדולות: אמרו חכמים שלש עבירות נפרעין מן האדם
בעולם הזה ואין לו חלק לעולם הבא עבודה זרה וגילוי
עריות ושפיכות דמים ולשון הרע כנגד כולם: ועוד

ד

[illegible] אמרו חכמים כל המספר בלשון הרע כא[illegible]
[illegible] כופר בעיקר שנ' אשר אמרו ללשוננו נגביר
[illegible] שפתינו אתנו וגו' ועוד אמרו חכמ' שלשה
[illegible] הורג [illegible] המספר והמקבלו [illegible] זה
[illegible] שאומרים עליו והמקבלו יותר מן האומר:
[illegible] ויש שם דב' יש שהן אבק לשון הרע
[illegible] כיצד [illegible] כל שיהיה [illegible]
[illegible]
[illegible] להודיע מה אירע ומה היה [illegible] וכיוצא
[illegible] האו וכן המספר בטובת חבירו בפני
שונאו [illegible] לשון הרע [illegible] שומעין
בגנותו [illegible] זה אמר שלמה מברך רעהו [illegible]
בבקר השכם [illegible]
דעתו [illegible] וכן המספר בלשון הרע דרך שחוק ודרך
[illegible] קלות ראש כלומר שאינו מדבר [illegible]
[illegible] הוא בשלמות אומר [illegible] חצים
[illegible] ומות כן איש רמה את רעהו ואמר
[illegible] הלא משחק אני [illegible] וכן המספר בלשון
[illegible] הרע דרך רמאות והוא שמספר לתומו
[illegible] כאלו אינו יודע שדבר זה לשון הרע
[illegible] אלא כשממחין בו אומר איני יודע
שאלו מעשיו של פ' או שזה לשון הרע:

אחד

אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו ...
דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו
או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע ואם
נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע ואם ספר
הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע
והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר ... כל אלו
הן בעלי לשון הרע שאסור לדור בשכונתם וכל שכן לישב
עמהן ולשמוע דבריהן ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר
אלא על לשון הרע בלבד ... הנוקם את חבירו עובר בלא
תעשה שנ' לא תקום ואע"פ שאינו לוקה עליו דעה רעה היא עד
מאד אלא ראוי לאדם להיות מעביר על כל דברי העולם
שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי ואינן כדי לנקום
... היא הנקימה אמר לו חבירו השאילני קרדומך אמ'
לו איני ... למחר צריך לשאול ... אמר לו חבירו השאילני
קרדומך אמ' לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי
... כשיבא לו לשאול יתן בלב שלם
ולא יגמול לו כאשר גמלו וכן כל כיוצא באלו וכן אמ'
דוד בדעותיו הטובות אם גמלתי שולמי רע ... וכן כל
הנוטר לאחד מישראל עובר בלא תעשה שנאמר ולא תטור
את בני עמך ... כיצד ראובן שאמר לשמעון שכור
לי בית זה או השאילני שור זה ולא רצה שמעון לימים
בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ואמר
לו ראובן הא לך הריני משאילך ואיני כמותך לא אשלם

[...]ין העושה כזה עובר בלא תטור [illegible] ימחהו
הדבר מלבו ולא יטרנו שכל זמן שהוא נוטר את הדבר
וזוכרו שמא יבוא לנקום לפיכך הקפידה תורה על
הנטירה עד שימחה העון מלבו ולא יזכרנו והיא
הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה יישוב הארץ
ומשאן ומתנן של בני אדם זה עם זה:

הלכות תלמוד תורה

יש בכללן שתי מצות [illegible] לכבד מלמדיה
ויודעיה וביאור שתי מצות אלו בפרקים [illegible]

פרק ראשון

נשים ועבדים פטורין מתלמוד תורה אבל קטן אביו
חייב ללמדו תורה שנ' ולמדתם אותם את בניכם לדבר
בם: [illegible] ואין האשה חייבת ללמד את בנה [illegible]
ללמוד חייב ללמד. כשם שאדם חייב ללמד את
בנו כך הוא חייב ללמד את בן בנו שנ' והודעתם לבניך
ולבני בניך ולא בנו ובן בנו בלבד אלא מצוה על כל
חכם מישראל ללמד את כל התלמידים אע"פ שאינן
בניו שנ' ושננתם לבניך מפי השמועה למדו בניך אלו
תלמידיך שהתלמידים קרואים בנים שנ' ויצאו בני הנביאים:
אם כן למה נצטוה על בנו ועל בן בנו, להקדים בנו
על בן בנו ובן בנו לבן חבירו וחייב לשכור מלמד
לבנו ללמדו ואינו חייב ללמד בן חבירו
אלא בחנם. מי שלא למדו אביו חייב ללמד את
עצמו

עצמו כשיגדיל שנ׳ ולמדת׳ אותם ושמרתם לעשותם׳ ועוד אתה
מוצא בכל מקום שהתלמוד קודם למעשה מפני שהתלמוד
מביא לידי המעשה ואין המעשה מביא לידי תלמוד:
היה הוא צריך ללמוד תורה ויש לו בן שצריך ללמוד תורה הוא
קודם לבנו׳ ואם היה בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יתר ממנו
בנו קודם׳ ואע״פ שבנו קודם לא יבטל הוא שכשם שמצוה
עליו ללמד את בנו כך מצוה עליו ללמד את עצמו:
לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך ישא אשה שאם נשא
אשה תחלה אין דעתו פנויה ללמוד׳ ואם היה יצרו מתגבר
עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא אשה ואחר כך ילמוד
תורה: מאימתי מתחיל אביו ללמדו תורה משיתחיל
לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה וכו׳ ופסוק ראשון
מפרשת שמע ואחר כך מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים
עד שיהא בן שש או שבע לפי בוריו מוליכו אצל מלמד
התינוקות׳ היה מנהג המדינה ליקח מלמד התינוקות שכר
נותן לו שכרו וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב
כולה׳ מקום שנהגו ללמד תורה שבכתב בשכר מותר
ללמד בשכר אבל תורה שבעל פה אסור ללמדה בשכר
שנ׳ ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני י״י אלהי מה
אני בחנם למדתי אף אתם בחנם למדתם ממני׳ וכן כשתלמדו
לדורות חנם כמו שלמדתם ממני: לא מצא מי שילמוד
בחנם ילמוד בשכר שנ׳ אמת קנה ואל תמכור׳ יכול
ללמד אחרים בשכר ת״ל תמכור הא למדת שאסור

שאמור

שאמור לו ללמד בשכר אע״פ שלמוד זה בו כשרו׃
כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר
בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין זקן גדול שתשש
כחו אפי׳ עני המחזר על הפתחים ואפי׳ בעל אשה ובנים
חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנ׳ והגית בו
יומם ולילה׃ גדולי חכמי ישראל היה מהם חוטבי עצים
ומהם שואבי מים ומהם סומים ואע״פ כן היו עוסקים בתורה
ביום ובלילה והם מכלל מעתיקי השמועה איש מפי איש
מפי משה רבינו׃ עד אימתי חייב אדם ללמוד תורה עד
יום מותו שנ׳ ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא
יעסוק בתלמוד תורה הוא שוכח׃ וחייב לשלש את
זמן למידתו שליש בתורה שבכתב ושליש בתורה שבעל פה
ושליש יבין וישכיל אחרית דבר מראשיתו ויוציא דבר מדבר
וידמה דבר לדבר ויבין במדות שהתורה נדרשת בהן עד
שידע היאך הוא עיקר המדות והיאך יוציא האסור והמותר
וכיוצא בהן מדברים שלמד מפי השמועה וענין זה הוא
הנקרא תלמוד׃ כיצד היה בעל אומנות והיה עוסק
במלאכה שלש שעות ביום ובתורה תשע שעות אותן התשע
קורא בשלש מהן בתורה שבכתב ובשלש שעות בתורה
שבעל פה ובשלש אחרות מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר
ודברי קבלה בכלל תורה שבכתב הן ופירושן בכלל תורה
שבעל פה והענינות הנקראין פרדס בכלל התלמוד הן׃
בד״א בתחלת תלמודו של אדם אבל

כשיגדיל בחכמה ולא יהא צריך לא ללמוד תורה שבכתב
ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה יקרא בעתים מזומנים
תורה שבכתב ודברי השמועה כדי שלא ישכח דבר מדברי
דיני תורה ויפנה כל ימיו לתלמוד בלבד לפי רוחב לבו ויישוב
דעתו׃ אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש
מפני שלא נצטוית וכל העושה דבר שאינו מצוה עליו שכרו
כשכר המצוה שעשה׃ אלא פחות ממנו׃ ואע״פ שיש לה
שכר צוו חכמ׳ שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב
הנשים אין דעתן מכוונות להתלמד והן מוציאין דברי
תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן׃ אמרו חכמים כל
המלמד בתו תורה כלו לימדה תפלות בד״א בתורה שבעל פה
אבל תורה שבכתב אל ילמד אותה לכתחלה׃ ואם
לימדה אינו כמלמדה תפלות׃ פרק שני מושיבין
מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך ובכל
עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחרימין את אנשי העיר
עד שמושיבין מלמד תינוקות ואם לא הושיבו מחריבין את
העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות
של בית רבן [illegible] מכניסין את התינוקות להתלמד
בבן שש בבן שבע לפי כח הבן ובנין גופו ופחות מבן שש
אין מכניסין אותו ומכה אותן המלמד להטיל עליהן אימה
ואינו מכה אותו מכת אויב מוסר אכזרי לפיכך
לא יכה אותם בשוטים ולא במקלות אלא ברצועה קטנה׃
ויושב ומלמדן כל היום כולו ומקצת מן הלילה כדי
לחנכן

לחנכן ללמד ביום ובלילה ולא יבטלו התינוקות כלל
חוץ מערבי שבתו' וערבי ימים טובים בסוף היום ובימים
טובים אבל בשבת אין קורין לכתחלה אבל שונין לראשון
ואין מבטלין התינוקות ואפי' לבנין בית המקדש
מלמד תינוקות שהוא מניח את התינוקות ויוצא או שהוא
עושה מלאכה אחרת עמהן או שהוא מתרשל בתלמודן
הרי הוא בכלל ארור עושה מלאכת יי' רמיה לפיכך אין
ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק.
ומי שאין לו אשה לא ילמד תינוקות מפני אמותיהן שהן
באים אצל בניהם וכן אשה לא תלמד תינוקות מפני
אבותיהן שהן באים אצל הבנים. עשרים וחמשה תינוקות
למדים אצל מלמד אחד היו יתר על חמש ועשרים עד ארבעי'
מושיבין עמו אחר לסייעו בתלמודן. היו יתר על ארבעים
מעמידין להן שני מלמדי תינוקות: מוליכין את התינוקות
ממלמד למלמד אחר שהוא מהיר ממנו בין במקרא בין בדקדוק.
בד"א כשהיו שניהם בעיר אחת ולא היה הנהר מפסיק ביניהן
אבל מעיר לעיר או מצד לצד אפי' באותה עיר אין מוליכין
את הקטן אלא אם כן היה בנין חזק על גבי הנהר בנין שאינו
ראוי ליפול במהרה: אחד מבני מבוי שבקש להעשות מלמד
אפי' אחד מבני החצר אין יכולין שכניו למחות בידו וכן מלמד
תינוקות שבא חברו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו כדי שיבאו
תינוקות אחרים לו או כדי שיבאו מתינוקות של זה אצל זה אינו
יכול למחות בידו שנ' יי' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

פרק שלישי

בשלשה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר
מלכות׃ כתר כהונה זכה בו אהרן שנ׳ והיתה לו ולזרעו
אחריו ברית כהונת עולם׃ וכתר מלכות זכה בו דוד שנ׳
זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדו׃ כתר תורה הרי הוא
מונח ועומד ומוכן לכל שנ׳ מורשה קהלת יעקב כל מי
שירצה יבוא ויטול׃ שמא תאמר שאותן הכתרים גדולים
מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלכו בי שרים ישורו׃
הא למדת שכתר תורה גדול שבכתר כהונה וכתר
מלכות׃ [illegible] אמ׳ חכמ׳ ממזר תלמ׳ חכמ׳ קודם
לכהן גדול עם הארץ שנ׳ יקרה היא מפנינים יקרה היא מכהן
גדול שנכנס לפני ולפנים׃ אין לך מצוה בכל המצות כולן
שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד
כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה לפיכך התלמוד
קודם למעשה בכל מקום׃ היה לפניו עשיית מצוה
ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים
לא יפסוק תלמודו ואם לאו יעשה
המצוה ויחזור לתורתו׃
תחלת דינו של אדם אינו נידון
אלא על התלמוד ואחר כך
על שאר מעשיו לפיכך אמרו
חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה
אפילו שלא

רשמה

לשמה שמתוך שלא לשמה בא לידי לשמה: מי שנשאו לבו
לקיים מצוה זו כראוי לה ולהיות מוכתר בכתרה של תורה לא יסיח
דעתו לדברים אחרים ולא ישים על לבו שיקנה תורה עם העושר
והכבוד כאחד: כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ועל
הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה תהי עמל ולא עליך
כל המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין לבטל אם הרבית
תורה הרבית שכר והשכר לפי הצער: שמא תאמר עד שאקבץ
ממון ואחזור ואקרא עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה
מעסקי ואחזור ואקרא אם תעלה מחשבה זו על לבך אין
אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם אלא עשה תורתך קבע
ומלאכתך עראי ואל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה:
כתוב בתורה לא בשמים היא ולא מעבר לים היא לא בשמים
היא לא בגסי הרוח היא מצויה ולא מעבר לים היא לא במהלכי
מעבר לים היא לפיכך אמרו חכמים לא כל המרבה בסחורה מחכים
וצוו ואמרו הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה: דברי תורה נמשלו
נמשלו במים שנאמר הוי כל צמא לכו למים לומר לך מה
מים אין מתכנסין במקום מדרון נוזלין מעליו ומתקבצים
במקום אשבורן כך דברי תורה אין נמצאין בגסי הרוח ולא
בלב כל גבה לב אלא בדכא ושפל רוח שמתאבק בעפר רגלי
חכמים ומסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו ועושה מלאכה בכל
יום מעט כדי מחייתו וחיי אם לא היה לו מה יאכל ושאר
יומו ולילו עוסק בתורה: כל המשים על לבו שיעסוק
בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חלל

את השם ובזה את התורה וכבה מאור ומרת וגרם רעה לעצמו
ונטל חייו מן העולם הבא לפי שאמר להנות בדברי תורה עולם
הזה: אמ׳ חכמ׳ כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם
הבא ועוד צוו ואמרו לא תעשם עטרה להתגדל בהם ולא
קרדום לחפור בהם ועוד צוו ואמרו אהוב את המלאכה ושנא
את הרבנות וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת
עון וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות: מעלה
גדולה היא לפי שהוא מתפרנס ממעשיו ומדת חסידי
הראשונים היא ובזה הבדילו כבוד וטובה שבעולם הזה
ולעולם הבא שנ׳ יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך
בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא שכולו טוב: אין דברי
תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן ולא במי שלומד
מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליהן
ומצער גופו תמיד ולא יתן שנת לעיניו ולעפעפיו תנומה.
אמ׳ חכמ׳ דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין
התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמה
וכך אמ׳ שלמה בחכמתו התרמית מי עדה צר כחכה ועוד
אמ׳ אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא
עמדה לי: אמ׳ חכמ׳ ברית כרותה שכל היגע בתלמודו
בבית הכנסת לא במהרה הוא שוכח: וכל היגע
בתלמודו בצנעה מחכים שנ׳ ואת צנועים חכמה: וכל
המורה קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים בידו שנ׳
ערוכה בכל ושמורה: אמר חכמ׳ אימתי היא שמורה בזמן
שהיא

שהיא ערוכה בכל אבר׳ הקורא בלחש במהרה הוא שוכח:
אע״פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב
חכמתו אלא בלילה׳ לפיכך מי שירצה לזכות בכתר התורה
יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי׳ אחת מהן בשינה ואכילה
ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה
אמרו חכמ׳ אין רנה של תורה אלא בלילה שנ׳ קומי רני
בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך
עליו ביום שנ׳ יומם יצוה י״י חסדו וגו׳ וכל בית שאין
דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו׳ כתוב כי דבר
י״י בזה זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר׳ ואת
מצות והכר וכן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק
או שקרא ושנה ופירש להבלי העולם והניח תלמודו וזנחו
הרי זה בכלל בוזה דבר י״י: אמ׳ חכמ׳ כל המבטל את התורה
מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני
סופו לקיימה מעושר וענין זה מפורש הוא בתורה הרי הוא
אומר תחת אשר לא עבדת את י״י אלהיך בשמחה ובטוב לבב
וגו׳ ועבדת את איביך ואומר למען ענותך וגו׳ להיטיבך
באחריתך:
פרק רביעי
אין מלמדין דברי תורה
אלא לתלמיד הגון נאה במעשיו או לתם אם היה הולך בדרך
לא טובה מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין
אותו ואחר כך מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו:
אמ׳ חכמ׳ כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן
למרקוליס שנ׳ כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד ואי׳

כבוד אלא תורה שנ׳ כבוד חכמים ינחלו גדול
וכן הדבר שהוא הולך בדרך לא [illegible] טובה מגונ׳ שחכם
הוא וכל העם צריכין לו שכן מתלמדין ממנו עד
שיחזור לעשות כמו שאמרו [illegible] דעת [illegible]
אמ׳ חכמ׳ אם דומה הרב למלאך ה׳ צבאות תורה
יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו
כיצד מלמדין הרב יושב בראש והתלמידים לפניו
[illegible] סובבים כעטרה כדי שיהיו כולן רואין את
הרב ושומעין דבריו ולא ישב הרב על כסא
והתלמידים על הקרקע אלא או הכל על הארץ או
הכל על הכסאות ובראשונה היה הרב יושב
והתלמידים עומדין [illegible] הרב בית שני נהגו
[illegible] ללמד לתלמידין והן יושבין [illegible]
היה הרב מלמד [illegible] לתלמידין [illegible] ואם היה מלמ׳
על ידי תורגמן התורגמן עומד [illegible] והתלמידים והרב
[illegible] אומר למתורגמן והמתורגמן משמיע [illegible]
[illegible] כל התלמידים [illegible] שואלין למתורגמן הוא שו׳
לרבו והרב משיב למתורגמן [illegible] והמתורגמן משיב
[illegible] לשואל ולא יגביה הרב [illegible] קולו
[illegible] יותר מקול המתורגמן ולא [illegible] יגביה
[illegible] המתורגמן קולו בשעה ששואל את הרב
[illegible] יותר מקול הרב [illegible] אין התורגמן
רשאי לא לפחות ולא להוסיף ולא לשנות אלא אם כן
הא

היה המתורגמן אומר של חכם או רבו. אמר הרב לת׳ כך
כן אמר לי רבי והמתורג׳ אומר לו אבא מארי כשא׳ אורי
המתורגמן הדברים לעם אומר בשם החכם ומזכיר שמו של
אבי החכם או של רבו ואומר כך אמר רבנא פל׳ אע״פ
שלא הזכיר החכם שמו שאסור לו לקרות לרבו או לאביו
בשמו. הרב שלימד ולא הבינו התלמידים לא יכעום
עליהם וירגז אלא חוזר ושונה הדבר אפי׳ כמה פעמים
עד שיבינו עומקה של הלכה וכן לא יאמר התלמיד
הבנתי והוא לא הבין אלא חוזר ושואל אפי׳ כמה פעמים ואם כעס
ואם כעס עליו רבו ורגז יאמר לו רבי תורה היא וללמוד
אני צריך ודעתי קצרה. לא יהא התלמיד בוש מחביריו
שלמדו מפעם ראשונה או שניה והוא לא למד אלא אחר
כמה פעמים שאם בוש בדבר זה נמצא נכנס ויוצא
לבית המדרש והוא אינו למד כלום. לפיכך אמרו חכמים
הראשונים אין הביישן למד ולא הקפדן מלמד. במה דב׳
בזמן שלא הבינו התלמידים הדבר מפני עומקו או מפני
דעתן שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שהן מתרשלין בדברי תורה
ומתרפין עליהן ולפיכך לא הבינו חייב לרגוז עליהן ולהכלימן
בדברים כדי לחדדן ובענין זה א׳ חכמ׳ זרוק מרה בתלמידים
לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש בפני התלמידים
ולא לשחוק לפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא
אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה. אין שואלין את הרב כשיכנס
לבית המדרש עד שתתישב דעתו עליו ואין התלמיד שואל כשיכנס

כיצד שישב וינוח׳ ואין שואלין שנים כאחד ואין שואלין
את הרב מענין אחר אלא מאותו הענין שהן עוסקין בו כדי
שלא יתביישו׳ שם לרב להטעות את התלמידיו
בשאלותיו ובמעשים שעושה לפניהם כדי לבחון ובחידושיו
אם זוכרין מה שלמדים או אינם זוכרים׳ ואין צריך
לומר שיש לו רשות לשאול אותן בענין אחר שאינן
עוסקין בו כדי להכשילן. אין שואלין מעומד ואין משיבין
מעומד ולא מרחוק ולא מגבוה ולא מאחורי הזקנים׳
ואין שואלין את הרב אלא בענין שהן קוראין ואין שואלין
אלא מיראה ואין שואלין בענין יותר משלש הלכות:
נזקקים
שנים ששאלו שאל אחד בענין ושאל אחד שלא בענין
לענין׳ שאל מעשה נזקקים למעשה הלכה
ומדרש נזקקין להלכה: מדרש והגדה נזקקים למדרש
הגדה וקל וחומר נזקקים לקל וחומר. קל וחומר וגזרה
שוה נזקקים לקל וחומר: היו השואלים אחד חכם
ואחד תלמיד: נזקקים לחכם תלמיד ועם הארץ נזקקים
לתלמיד׳ שניהם חכמים שניהם תלמידים שניהם עמי הארץ שאלו
שניהם בשתי הלכות או בשתי שאלות או שתי תשובות שתי
מעשים הרשות ביד התורגמן מנתה: אין ישנים בבית
המדרש וכל המתנמנם בבית המדרש חכמתו נעשית קרעים
קרעים וכן אמר שלמה בחכמתו קרעים תלביש נומה ואין מסיחין
בבית המדרש אלא בדברי תורה׳ כלב אבו מי שנתעטש אין
אומרין לו רפואה בבית המדרש ואין צריך לומר שאר הדברים

וקדושת

וקדושת בית המדרש חמורה מקדושת בית הכנסת:

פרק חמישי

כשם שאדם מצוה בכבו' אביו
וביראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו ורבו יותר מאביו
שאביו הביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו תורה הביאו לחיי
העולם הבא: ראה אבדת אביו ואבדת רבו של רבו קודמת
לשל אביו אביו ורבו משאין במשא מניח את של רבו ואחר כך את
של אביו: אביו ורבו שבויים בשביה פודה את רבו ואחר כך פודה
אביו: ואם היה אביו תלמ' חכמ' פודה את אביו תחלה וכן אם היה
אביו חכם אע"פ שאינו שקול כנגד רבו משיב את אבדתו ואחר כך
משיב אבדת רבו: ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא
יתר ממורא הרב: אמרו חכמ' מורא רבך כמורא שמים:
לפיכך אמרו חכמ' כל החולק על רבו כחולק על השכינה שנ' בהצותם
על ה': וכל העושה מריבה עם רבו כעושה מריבה עם השכינה שנ'
אשר רבו בני ישר' את ה': וכל המתרעם על רבו כמתרעם על
השכינה שנ' לא עלינו תלונותיכם כי על ה': וכל המהרהר אחר
רבו כמהרהר אחר השכינה שנ' וידבר העם באלהים ובמשה:
איזה הוא חולק על רבו זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד
שלא ברשות רבו ורבו קיים ואפי' שרבו במדינה אחרת ואסור
לאדם להורות בפני רבו לעולם וכל המורה הלכה בפני רבו
חייב מיתה: היה בינו ובין רבו שנים עשר מיל ושאל לו אדם דבר
הלכה מותר להשיב ולהפריש מן האיסור ואפי' בפני רבו מותר
להורות: כיצד שראה אדם עושה דבר האסור מפני שלא ידע באיסורו
או מפני רשעו יש לו להפרישו ולומר לו דבר זה אסור ואפי' בפני רבו

ואע״פ שלא נתן לו רבו רשות ובכל מקום שיש חלול השם
אין חולקין כבוד לרבו׃ צ״א שנשאל בדבר נקרה׳
אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות לכל שואל אפי׳
הוא בסוף העולם ורבו בסוף העולם אסור לו להורות עד
שימות רבו אלא אם כן נטל רשות מרבו׃
ולא כל מי שמת רבו מותר לו לישב ולהורות בתורה אלא א״כ
היה תלמיד שהגיע להוראה׃ וכל תלמיד שלא הגיע להורא׳
ומורה הרי זה שוטה רשע גס רוח ועליו נאמר כי רבים
חללים הפילה׃ וכן חכם שהגיע להוראה ואינו מורה הרי
זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני העורים ועליו נאמר ועצומים
כל הרוגיה׃ אלו התלמידים הקטנים שלא הרבו תורה
כראוי והם מבקשים להתגדל בפני
עם הארץ ובין אנשי עירם וקופצים ויושבים בראש לדון
ולהורות בישראל הם המרבים המחלוקת והם המחריבין
את העולם ומכבים נרה של תורה והמחבלים כרם ה׳ צבאות׳
ועליהם אמ׳ שלמה בחכמתו אחזו לנו שועלים שועלים קטנים
מחבלים כרמים׃ ואסור לו לתלמיד לקרות לרבו בשמו
ואפי׳ שלא בפניו ולא יזכיר שמו בפניו ואפי׳ לקרות לאחרים
ששמם כשם רבו כדרך שקורא בשם אבין אלא ישנה שמם ואפי׳
לאחר מותם והוא שיהיה השם פלא שכל השומע יודע שהוא
פל׳ ולא יתן שלום לרבו או יחזיר לו שלום כדרך שנותנים הרעים
ואוהבים זה לזה אלא שוחה בפניו ואו׳ לו ביראה ובכבוד שלום עליך
רבי ואם נתן לו רבו שלום יחזיר לו שלום עליך רבי ומורי׃

וכן

ושלא יחלוץ תפלין בפני רבו ולא יסב אלא יושב כיושב
לפני המלך ולא יתפלל לא לפני רבו ולא לאחורי רבו ולא בצד
רבו ואין צריך לומר שאסור לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר
רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואחר כך יתפלל ולא יכנס עם רבו
למרחץ. ולא ישב במקום רבו ולא יכריע דבריו לפניו
ולא יסתור את דבריו ולא ישב לפניו עד שיאמר לו שב ולא
יעמוד לפניו עד שיאמר לו עמוד או עד שיטול לו רשות לעמוד
וכשיפטר מרבו לא יחזיר לו לאחוריו אלא נרתע לאחור ופניו
כנגד פניו וחייב לעמוד בפני רבו משיראנו מרחוק מלא
עיניו עד שיתכסה ממנו ולא יראה קומתו ואחר כך ישב וחייב
אדם להקביל פני רבו ברגל. אין חולקין כבוד לתלמיד
בפני הרב אלא אא"כ היה דרך רבו לחלוק לו כבוד. וכל המלאכות
שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו ואם היה במקום שאין
מכירין אותו ולא היו לו תפלין וחושש שמא יאמרו עבד הוא
אינו נועל לו מנעלו ולא חולצו וכל המונע תלמידו מלשמשו
מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים וכל תלמיד
שמזלזל בדבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל:
ראה את רבו עובר על דברי תורה אומר לו למדתנו רבינו
כך וכך וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך למדתנו
רבינו ולא יאמר דבר שלא שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו:
וכשימות רבו קורע את כל בגדיו עד שהוא מגלה את
לבו ואינו מאחה לעולם: בד"א ברבו מובהק שלמד ממנו
את רוב חכמתו אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה

תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל הדברים האלו
אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע
על כל המתים שהוא מתאבל עליהם· אבל לא
למד ממנו א"א דבר אחד בין קטן בין גדול עומד
מלפניו וקורע עליו וכל תלמ' חכמ' שדעתו מכוונת
אינו מספר בכל מי שהוא גדול ממנו בחכמה אע"פ שלא
למד ממנו כלום: והרב המובהק שרצה למחול על
כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או
לאחד מהן הרשות בידו ואע"פ שמחל חייב התלמיד להדרו
ואפי' בשעה שמחל: כשם שהתלמידים חייבין בכבוד
הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן כך אמרו
חכמ' יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וצריך אדם
להזהר בתלמידיו ולאהבן שהן הבנים המהנים בעולם הזה
ולעולם הבא: התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין
לבו אמ' חכמ' הרבה חכמה למדתי מרבותי ומחבירי
יותר מרבותי ומתלמידי יותר מכולן וכשם שעץ קטן
מדליק את הגדול כך תלמיד קטן מחדד את הרב עד
שמוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה:

פרק ששי

כל תלמ' חכמ' מצוה להדרו
ואע"פ שאינו רבו שנ' מפני שיבה תקום והדרת פני זקן
זה שקנה חכמה· מאימתי חייבין לעמוד מפני החכם
משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו:
אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא

לא

שנ' תקום והדרת קימה שיש בה הדור: ואין בעלי אומנות
חייבין לעמוד מפני תלמידי חכמ' בשעה שעוסקין במלאכתן שנ'
תקום והדרת מה הדור שאין בו חסרון כיס אף קימה שאין בה
חסרון כיס: ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא
יראהו ועד שלא יעמוד מפניו ת"ל ויראת מאלהיך הא כל דבר
שהוא מסור ללב נאמ' בו ויראת מאלהיך: אין ראוי לחכם
שיטריח על העם ויבקש עצמו להם כדי שיעמדו מפניו אלא
ילך בדרך קצרה ויתכוון שלא יראה אותו אחר כדי שלא יטריחו
לעמוד: והחכמים היו מקיפים והולכים בדרך החיצונה שאין
מכירין אותן כדי שלא יטריחו: רוכב הרי הוא
כמהלך: וכשם שעומדין מפני המהלך כך עומדין מפני הרוכב:
שלשה שהיו מהלכין בדרך הרב באמצע גדול מהן מימינו
וקטן משמאלו: ורואה חכם אינו עומד עד שיגיע לתוך
לו ארבע אמות ומשיעבור יושב: ראה אב בית דין
עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו ואינו יושב עד
שיעבור מאחוריו ארבע אמות: ראה הנשיא עומד
מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד
שיתכסה מעיניו: והנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול:
כשהנשיא נכנס כל העם עומדין ואינן יושבין עד שיאמר להן
שבו: כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות עומדין מיכן
ומיכאן עד שיכנס וישב במקומו ושאר העם יושבין
במקומן: חכם שנכנס כל שיגיע לו בד' אמות עומד
מלפניו אחד עומד ואחד יושב עד שנכנס וישב במקומו

בני חכמ' ותל' חכמ' בזמן שהרבים צריכין להן מפסיעין
על ראשי העם ונכנסין למקומן ואין שבח לתל' חכ'
חכמ' שיכנס באחרונה יצא לצורך חוזר למקומו
בני חכמ' בזמן שיש בהן דעת לשמוע הופכין פניהם כלפי
אביהן אין בהן דעת לשמוע הופכין פניהן כלפי העם:
תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד אינו רשאי לעמוד
מלפניו אלא שחרית וערבית [illegible] כדי שלא יהיה כבודו מרובה
מכבוד שמים: [illegible] מי שהוא זקן מופלג בזקנה
אע"פ שאינו חכם [illegible] עומדין מלפניו ואפי' חכם
שהוא ילד [illegible] עומד בפני הזקן המופלג בזקנה ואינו
חייב לעמוד [illegible] מלא קומתו אלא כדי להדרו
זקן גוי [illegible] מהדרין אותו [illegible] בדברים ונותנין לו
יד [illegible] לסומכו שנ' מפני שיבה תקום כל שיבה
במשמע [illegible] תל' חכמ' אינן יוצאין לעשות
[illegible] בעצמן עם [illegible] כל הקהל בבנין
[illegible] וחפירה של מדינה וכיוצא בהן
כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ ואין גובין מהן
לבנין החומות ותקון השערים ושכר השומרים
וכיוצא בהן ולא לתשורת המלך ואין מחייבין אותן
ליתן המס בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס
שהוא קצוב [illegible] על כל איש ואיש שנ' גם כי יתנו
בגוים עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא מלך שרים:
וכן אם היתה סחורה לתל' חכמ' מניחין אותו

למכור

למכור תחלה ואין מניחין אחד מבני השוק למכור תחלה
עד שימכור הוא וכן אם היה לו דין והוא עומד בכלל
בעלי דינין הרבה מקדימין אותו ומושיבין אותו׳ עון
גדול הוא לבזות את החכמים או לשנאותן לא חרבה
ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמ׳ שנ׳ ויהיו מלעיבים
במלאכי האלהים ובוזים את דבריו ומתעתעים בנביאיו
כלומר בוזים מלמדי דבריו וכן זה שאמרה תורה ואם בחקותי
תמאסו מלמדי חקותי תמאסו וכל המבזה את החכמ׳
אין לו חלק לעולם הבא והרי הוא בכלל כי דבר יי׳ בזה:
אע״פ שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא
אם באו עדים שבזהו אפי׳ בדברים חייב נדוי ומנדין
אותו בית דין ברבים וקונסין אותו ליטרא זהב בכל
מקום ונותנין אותה לחכם: המבזה את החכם בדברים
אפי׳ לאחר מיתה מנדין אותו בית דין והן מתירין אותו
כשיחזור בתשובה׳ אבל אם היה החכם חי אין מתירין לו
עד שירצה זה שנדוהו בשבילו: וכן החכם עצמו
מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו ואינו צריך לא
עדים ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה את החכם
ואם מת החכם באין ג׳ בני אדם ומתירין לו ואם רצה החכם
למחול לו ולא נדהו הרשות בידו: הרב שנדה
לכבודו חייבין כל תלמידיו לנהוג נדוי במנודה׳ אבל
תלמיד שנידה לכבוד עצמו אין הרב חייב לנהוג בו
נדוי אבל כל העם חייבין לנהוג בו נדוי׳ וכן מנודה

לנשיא מנודה לכל ישראל. מנודה לכל ישראל אינו מנודה
לנשיא. מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת. מנודה לעיר
אחרת אינו לעירו: ב״א במה שנדוהו מפני
שבזה ת״ח אבל מי שנדוהו על שאר דברים
שחייבין עליהן נדוי אפי׳ נדוהו קטן שבישראל חייב
הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נדוי ... עד שיחזור
בתשובה מאותו שנדוהו בשבילו ויתירו לו.
על עשרים וארבעה דברים מנדין את האדם בין איש בין
אשה ואלו הן: א׳ המבזה את החכם ואפי׳ לאחר מיתתו
ב׳ והמבזה שליח בית דין. ג׳ הקורא לחבירו עבד.
ד׳ המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים ואין צריך לומר בדברי
תורה. ה׳ מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן ולא בא. ו׳ מי
שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיתן. ז׳ מי שיש
ברשותו דבר המזיק כגון כלב רע או סולם רעוע מנדין
אותו עד שיסיר היזקו. ח׳ המוכר קרקע שלו לגוי מנדין
אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבוא מן הגוי לישראל חבירו
בעל המצר. ט׳ המעיד על ישראל בערכאות של גוים
ומוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל מנדין
אותו עד שישלם. י׳ טבח כהן שאינו מפריש המתנות
ונותנן לכהן אחר מנדין עד שיתן. יא׳ המחלל יום טוב
שני של גליות אע״פ שהוא מנהג. יב׳ העושה מלאכה בערב
הפסח אחר חצות. יג׳ המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה
בדברי הבאי. יד׳ המביא את הרבים לידי חלול השם. טו׳

המביא

המביא את הרבי׳ לאכו׳ קדשים בחוץ׳ ט״ז המחשב
שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ י״ז המכשיל את העור׳
י״ח המונע את הרבים מלעשות מצוה׳ י״ט טבח שיצאת טרפה
מתחת ידו׳ כ׳ טבח שלא בדק סכינו לפני חכם׳ כ״א המקשה
עצמו לדעת׳ כ״ב מי שגירש את אשתו ועשה ביניהן ובינ״ה
שותפות או משא ומתן המביאין להזקק זה לזה או כשיבואו
לבית דין מנדין אותן כ״ג חכם ששמועתו רעה׳ כ״ד
המנדה מי שאינו חייב נדוי׳ פרק שביעי
חכם זקן בחכמה ונשיא או אב בית דין שסרח אין מנדין
אותו בפרהסיא לעולם אא״כ עשה כירבעם בן נבט וחב׳
אבל בשאר חטאות מלקין אותו בצנעה שנ׳ וכשלת
היום וכשל גם נביא עמך לילה אע״פ שכשל כסהו כלילה
ואומרין לו הכבד ושב בביתך׳ וכן כל ת״ח שנתחייב
בנדוי אסור לבית דין לקפוץ ולנדותו במהרה ואין בורחין
מדבר זה ונשמטין ממנו וחסידי חכמים משתבחין שלא נידו
מעולם לנדות ת״ח אע״פ שמותרין להלקותו אם נתחייב
מלקות והוא׳ מכת מרדות במתן עליו להכותו׳ כיצד הוא
הנדוי אומ׳ פל׳ בשמתא. ואם נדוהו בפניו אומרין פל׳ יהא
והחרם אומרין פל׳ מוחרם וארור׳ בו אלה בו שבועה בו נדוי׳
וכיצד מתירין הנדוי או החרם אומרין לו שרוי לך ומחול
לך ואם התירוהו שלא בפניו אומרין פל׳ שרוי לו ומחול
לו׳ מה הוא המנהג שינהוג המנודה בעצמו וינהגו
עמו מנודה אסור לספר ולכבס כאבל כל ימי נדוי ואין

ואין מזמנין עליו ולא אוכלין אותו בעשרה לכל דבר שצריך
עשרה ולא מצטרפין עמו בד' אמות אבל שונה הוא לאחרי'
ושונין לו ונשכר ושוכר ואם מת בנדויו שולחין בית דין ומניחין
אבן על ארונו כלו' שהן רוגמין אותו לפי שהוא מובדל מן
הצבור ואין צריך לומר שאין מספידין אותו ואין מלוין
את מטתו׳ יתר עליו המוחרם שאינו שונה לאחרי'
ואין שונין לו אבל שונה הוא לעצמו כדי שלא ישכח תלמודו
ואינו נשכר ואין נשכרין לו ואין נושאין ונותנין עמו ואין
מתעסקין עמו אלא מעט עסק כדי פרנסתו׳ מי שישב
בנדויו שלשים יום ולא בקש להתירו מנדין אותו שנייה
ישב שלשים יום אחרים ולא בקש להתירו מחרימין אותו׳
בכמה מתירין הנדוי או החרם בשלשה אפי' הדיוטות
יחיד מומחה מתיר הנדוי או החרם לבדו ויש לתלמיד להתיר
הנדוי או החרם ואפי' במקום הרב׳ שלשה שנדו והלכו להן
וחזר זה מוזכר שנדהו בגלילו באין שלשה אחרים ומתירין
לו מי שלא ידע מי נדהו ילך אצל הנשיא ויתיר לו נדויו:
נדוי על תנאי אפי' מפי עצמו צריך הפרה׳ ת"ח שנדה
לעצמו ואפי' נדה עצמו על דעת ע' ואפי' על דבר שחייב
עליו נדוי הרי זה מפר לעצמו: מי שנדוהו בחלום אפי'
ידע מי נדהו צריך עשרה בני אדם ששונין הלכות להתירו
מנדויו ואם לא מצא טורח אחריהן עד פרסה לא מצא
מתירין לו עשרה ששונין משנה לא מצא מתירין לו שיודעין
לקרות בתורה לא מצא מתירין לו אפי' עשרה שאינן יודעין
לקרות

להתירו לא מצא במקומו עשרה מתירין לו שלשה׳
מי שנדוהו בפניו אין מתירין לו אלא בפניו נדוהו שלא
בפניו מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו ואין צריך
להתרה כלום אלא מנדין ומתירין ברגע אחד כשיחזור
המנודה למוטב ואם ראו בית דין להניח זה בנדויו
כמה שנים מניחין אותו כמו רשעו׳ וכן אם ראו בית דין
להחרים לזה לכתחלה ולהחרים מי שיאכל עמו ושותה
עמו או מי שיעמוד עמו בארבע אמות מחרימין כדי החוטאי׳
ליסרן וכדי לעשות סייג לתורה עד שלא יפרצו

אע״פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו אינו שבח
לתל׳ חכמ׳ להנהיג עצמו בדבר זה אלא מעלים אזניו
מדברי עמי הארץ ולא ישית לבו להן כענין שאמ׳
שלמה בחכמתו גם לכל הדברים אשר ידברו אל תתן
לבך: וכן היה דרך חסידים הראשונים שומעין
חרפתן ואין משיבין ולא עוד אלא שמוחלין למחרף
וסולחין לו וחכמ׳ גדולים היו משתבחין במעשיהן הנאי׳
שמעולם לא נדו אדם ולא החרימוהו לכבודן וזהו
דרכן של תל׳ חכמ׳ שראוי לילך בה׳ בד״א
בשבזוהו או שחרפוהו בסתר אבל תל׳ חכמ׳ שבזוהו או
חרפו אדם בפרהסיא אסור לו למחול על כבודו ואם
מחל נענש שזה בזיון תורה אלא נוקם ונוטר הדבר
כנחש עד שיבקש ממנו מחילה ויסלח לו׳

בריך רחמנא דסייען

הלכות עבודה זרה וחקות הגוים

ויש בכללן נ״א מצות שתי מצות עשה ותשע וארבעים מצות
לא תעשה וזה הוא פרטן · א׳ שלא לפנות אחר ע״ז · ב׳ שלא
לתור אחר הרהור הלב וראית העינים · ג׳ שלא לגדף · ד׳ שלא
יעבוד אותה כדרך עבודתה · ה׳ שלא ישתחוה לה · ו׳ שלא לעשות
פסל לעצמו · ז׳ שלא לעשות פסל אפי׳ לאחרים · ח׳ שלא לעשות
צורות אפי׳ לנוי · ט׳ שלא להדיח אחרים אחריה · י׳ לשרוף
עיר הנדחת · י״א שלא לבנותה · י״ב שלא ליהנות מכל
ממונה · י״ג שלא להסית יחיד לעבודה · י״ד שלא לאהוב
המסית · ט״ו שלא לעזוב שנאתו · י״ו שלא להצילו · י״ז שלא
ללמד עליו זכות · י״ח שלא ימנע מללמד עליו חובה · י״ט
שלא להתנבא בשמה · כ׳ שלא לשמוע מן המתנבא בשמה ·
כ״א שלא להתנבא בשקר ואפי׳ בשם יי׳ · כ״ב שלא לגור
מהריגת נביא שקר שקר · כ״ג שלא לישבע בשם ע״ז · כ״ד
שלא לעשות אוב · כ״ה שלא לעשות ידעוני · כ״ו שלא
להעביר למולך · כ״ז שלא להקים מצבה · כ״ח שלא להשתחוות
על אבן משכית · כ״ט שלא ליטע אשרה · ל׳ לאבד ע״ז
וכל הנעשה בשבילה · ל״א שלא להנות בע״ז וכל משמשיה ·
ל״ב שלא ליהנות בצפוי הנעבד · ל״ג שלא לכרות ברית
לעובדי ע״ז · ל״ד שלא לחון עליהן · ל״ה שלא ישבו
בארצנו · ל״ו שלא להדמות במנהגותם ובמלבושם · ל״ז
שלא לנחש · ל״ח שלא לקסום · ל״ט שלא לעונן · מ׳ שלא
לחבר חבר · מ״א שלא לדרוש אל המתים · מ״ב שלא לשאול
באוב · מ״ג שלא לשאול בידעוני · מ״ד שלא לכשף ·

מה שלא להקיף פאת הראש׃ מו שלא להשחית פאת זקן׃ מז
שלא יעדה איש עדי אשה׃ מח שלא תעדה אשה עדי
איש׃ מט שלא לכתוב כתובת קעקע׃ נ שלא להתגודד׃ נא
[illegible]
שלא לעשות קרחה על המת׃ ... וביאור כל המצות
האלו בפרקים אלו׃ פרק ראשון
בימי אנוש טעו בני האדם טעות גדולה ונבערה עצת חכמי
אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה וזו היתה
טעותם אמרו הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים
להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להן כבוד והן
שמשין המשמשין לפניו ראוין הן לשבחן ולפארם
ולחלוק להן כבוד וזהו רצון האל ברוך הוא לגדל
ולכבד מי שגדלו וכבדו כמו שהמלך רוצה לכבד עומדין
והעומדים לפניו וזה הוא כבודו של מלך׃ כיון שעלה
דבר זה על לבם התחילו לבנות לכוכבים היכלות להקריב
להן קרבנות ולשבחם ולפארם בדברים ולהשתחוות
למולם כדי להשיג רצון הבורא בדעתם הרעה וזה היה
עיקר עבודת כוכבים׃ וכך היו אומרים עובדיה היודעים עיקרה
לא שהן אומרים שאין שם אלוה אלא כוכב זה הוא שירמיהו
אומר מי לא ייראך מלך הגוים כי לך יאתה וגו׳ ובאחת
יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא כלומר הכל יודעין
שאתה הוא האל לבדך אבל טעותם וכסילותם שמדמין
שזה ההבל רצונך הוא׃ ואחר שארכו הימים עמדו
בבני

בבני אדם נביאי שקר ואמרו שהאל צוה להם ואמר
להם עבדו כוכב פל' או כל הכוכבים והקריבו לו ונסכו
לו כך וכך ובנו לו היכל ועשו צורתו כדי להשתחוות
לו כל העם הנשים והקטנים ושאר עם הארץ ומודיע
להם צורה שבדה מלבו ואומר זו היא צורת הכוכב הפלוני
שהודיעוהו בנבואתו· והתחילו על דרך זו לעשות
צורות בהיכלות ותחת האילנות ובראשי ההרים ועל
הגבעות ומתקבצים ומשתחוים להם ואומרים לכל העם
שזו הצורה מטיבה ומריעה וראוי לעבדה וליראה מפניה
וכהניהם אומרין להן שבעבודה זו תרבו ותצליחו ועשו כך
וכך ואל תעשו כך וכך· והתחילו כוזבים אחרים לעמוד
ולומר שהכוכב עצמו או הגלגל או המלאך דבר להם
ואמר עבדוני בכך וכך והודיע להם דרך עבודתו ועשו
כך ואל תעשו כך· ופשט דבר זה בכל העולם לעבוד את
הצורות בעבודות משונות זו מזו ולהקריב להן ולהשתחוות
וכיון שארכו הימים נשתכח השם הנכבד והנורא
מפי כל היקום ומדעתם ולא הכירוהו ונמצא כל עם הארץ
והנשים והקטנים אינם יודעין אלא הצורה של עץ ואבן
וההיכל של בניין שנתחנכו מקטנותם להשתחוות להם
ולעבדה ולהשבע בשמה· והחכמים שהיו בהן כגון כהניהם
הכומרים וכיוצא בהן מדמין שאין שם אלוה אלא
הכוכבים והגלגלים שנעשו הצורות האלו בגללן ולדמותן
אבל צור העולמים לא היה שם מכירו ולא יודעו אלא

יחידים בעולם כגון חנוך ומתושלח ונח ושם
ועבר ועל דרך זו הוא היה העולם מתגלגל והולך
עד שנולד עמודו של עולם שהוא אברהם אבינו:
כיון שנגמל איתן זה התחיל לשוטט בדעתו והוא
קטן והתחיל לחשוב ביום ובלילה והיה תמיה היאך אפשר
שיהיה הגלגל הזה נוהג תמיד ולא יהיה לו מנהיג
ומי יסבב אותו לפי שאי אפשר שיסבב את עצמו ולא
היה לו לא מלמד ולא מודיע דבר אלא מושקע באור
כשדים בין עובדי עובדי ע״ז הטפשים: ואביו ואמו
וכל העם עובדין ע״ז והוא היה עובד עמהן ולבו משוטט
ומבין עד שהשיג דרך האמת והבין קו הצדק מדעתו
הנכונה וידע שיש שם אלוה אחד והוא מנהיג
הגלגל והוא ברא הכל ואין בכל הנמצא אלוה חוץ
ממנו וידע שכל העולם טועים ודבר שגרם להם לטעות
זה שעובדים את הכוכבים ואת הצורות עד שאבד האמת
מדעתן ובן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו
כיון שהכיר וידע התחיל להשיב תשובות על בני אור כשדים
ולערוך דין עמהן ולומר שאין זו דרך האמת שאתם הולכים
בה ושבר הצלמים והתחיל להודיעם שאין ראוי לעבוד
אלא לאלוה העולם ולו ראוי להשתחוות ולהקריב ולנסך
כדי שיכירוהו כל הברואים הבאים וראוי לאבד ולשבר
כל צורות כדי שלא יטעו כל העם כמו אלו שהן מדמין
שאין שם אלוה אלא אלו: כיון שגבר עליהן

בראיותו

בראותו בקש המלך להרגו נעשה לו נס ויצא לחרן והתחיל
לעמוד ולקרות בקול גדול לכל העם ולהודיעם שיש שם אלוה
אחד לכל העול' ולו ראוי לעבוד והיה מהלך וקורא ומקבץ
העם מעיר לעיר וממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען
והוא קורא שנ' ויקרא שם בשם יי' אל עולם: וכיון
שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע
לכל אחד ואחד לפי דעתו עד שיחזירהו לדרך האמת עד
שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והן אנשי בית אברהם ושתל
בלבם העיקר הגדול הזה וחיבר בו ספרים. והודיעו ליצחק
בנו וישב יצחק מלמד ומחזיר: ויצחק הודיעו ליעקב
ומינהו ללמד וישב מלמד ומחזיק כל הנלוים אליו ויעקב
אבינו לימד בניו כולם. והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו
בישיבה ללמד דרך יי' ולשמור מצותיו של אברהם אבינו:
וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה
כדי שלא ישתכח הלימוד והיה הדבר הולך ומתגבר בבני
יעקב ובנלוין עליהן ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת
את יי' עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן
ולעבוד ע"ז כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות ומעולם
לא עבד שבט לוי ע"ז: וכמעט קט היה העיקר ששתל
אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העמים ותעיותם ומאהבת
יי' אתנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו
רבן של כל הנביאים ושלחו: כיון שנתנבא משה ר' ובחר יי'
בישראל לנחלה הכתירם במצות והודיעם דרך עבודתו ומה

יהיה משפט ע"ז כל השועים אחריה׃ פרק שני עיקר
צווי ע"ז שלא לעבוד אחד מכל הנבראים לא מלאך ולא גלגל
ולא כוכב ולא אחד מארבע יסודות ולא אחד מכל הנבראים
מהן ואע"פ שהעובד יודע שיי' הוא האלהים והוא עובד הנברא
הזה על דרך שעבד אנוש ואנשי דורו תחלה הרי זה עובד ע"ז׃
וענין זה הוא שהזהירה עליו תורה ואמרה ופן תשא עיניך השמימ'׃
וגו' כלומ' שמא תשוט בעין לבך ותראה שאלו הן המנהיגין
העולם והן שחלק יי' אותם לכל העמים חיים להיותן והוין
ונשברים כמנהגו של עולם ותאמר שראוי להשתחוות להן ולעבדם
ובענין זה צוה ואמר לכם פן יפתה לבבכם כלומ' שלא תטעו
בהרהורי לב לעבוד אלו להיותם סרסור בינכם ובין הבורא׃
ספרים רבים חברו עובדי ע"ז בעבודתה היאך עיקר עבודתה
ומה מעשיה ומשפטיה וצונו הקב"ה שלא לקרות באותן הספרים
כלל ולא נהרהר בה ולא בדבר מדבריה ואפי' להסתכל בדמות
הצורה אסור שנ' אל תפנו אל האלילים ובענין זה נאמר ופן תדרש
לאלהיהם לאמר שלא תשאל על דרך עבודתה היאך היא אע"פ
שאין אתה עובד שדבר זה גורם לך להפנות אחריה ולעשות כמו
שהן עושין שנ' ואעשה כן גם אני׃ וכל הלאוין האלו בענין
אחד הן והוא שלא יפנה אחר ע"ז וכל הפונה אחריה בדרך שהוא
עושה בו מעשה הרי זה לוקה׃ ולא ע"ז בלבד הוא אסור להפנות
אחריה במחשבה אלא כל מחשבה שגורמת לו לאדם לעקור
עיקר מעיקרי תורה מוזהרין אנו שלא להעלותה על לבינו
ולא נסיח דעתינו לכך ונחשב ונמשך אחר הרהורי הלב
מפני

מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולות להשיג האמת
על בוריו ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו נמצא מחריב
את העולם לפי קוצר דעתו׳ כיצד פעמים יתור אחר עו׳ ופעמ׳
יחשב ביחוד הבורא שמא הוא שמא אינו מה למעלה מה
למטה מה לפנים מה לאחור ופעמים בנבואה שמא היא אמת
שמא אינה אמת ופעמים בתורה שמא היא מן השמים שמא
אינה ואינו יודע המדות שידין בהן עד שידע האמת על בוריו ונמצא
יוצא לידי מינות׳ ועל ענין זה הזהירה תורה ונאמרה ולא תתורו
אחרי לבבכם ואחרי עיניכם כלומר לא ימשך כל אחד מכם אחר
דעתו הקצרה וידמה שמחשבתו משגת האמת כך אמ׳ חכמ׳ אחרי
לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות ולאו זה אע״פ שהוא גורם
לאדם לטרדו מן העולם הבא אין בו מלקות׳ מצות עו׳ שקולה
כנגד כל המצות כולן שנ׳ וכי תשגו ולא תעשו את כל המצות האלה אשר
דבר יי׳ אל משה׳ ומפי השמועה למדו שבעו׳ הכתוב מדבר הא
למדת שכל המודה בעו׳ כפר בכל התורה כולה ובכל הנביאים
ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם עד סוף העולם שנ׳ מן היום
אשר צוה יי׳ והלאה לדרתיכם וכל הכופר בעו׳ מודה בכל התורה
כולה והוא עיקר כל המצות כולן׳ ישראל שעבד עו׳ הרי הוא
כגוי לכל דבר ואינו כישראל שעבר על עבירה שיש בה סקילה
ומשומד לעו׳ הרי הוא משומד לכל התורה כולה׳ וכן המינים
מישראל אינם כישראל לדבר מן הדברים ואין מקבלין אותן בתשובה
לעו׳ שנ׳ כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים׳ והמינים
הן התועים אחר מחשבות לבם בסכלות בדברים שאמרנו

עד שנמצאו עוברין על גופי התורה להכעיס משום שמבטיחין ביד
רמה ואומרין שאין בזה עון ואסור לספר עמהן ולהשיב
עליהן תשובה כלל שנ' ואל תקרב אל פתח ביתה. ומחשבת מין
לע"ז׳ כל המודה בע"ז שהיא אמת ואע"פ שלא עבדה הרי זה
מחרף לעו' כל התורה ומגדף את השם הנכבד והנורא אח'
העובד עבודה ואחד המגדף את השם שנ' והנפש אשר תעשה
ביד רמה לפיכך תולין עובד ע"ז כמו שתולין את המגדף ושניהן
נסקלין׳ ומפני זה כללתי דין המגדף בהלכות ע"ז שמעתין
בונרין בעיקר ואלו דיני המגדף׳ אין המגדף חייב סקילה עד
שיפרש השם המיוחד של ארבע אותיות שהוא אלף דלת נון יוד
ויברך אותו בשם מן השמות שאינן נמחקין שנ' ונוקב שם יה
מות יומת על השם המיוחד וחייב סקילה׳ ועל שאר הכנויין
באזהרה ויש מי שמורה שאינו חייב אלא שם יוד הא ואו הא
ואני אומר שעל שניהן הוא נסקל׳ אזהרה של מגדף
מנין שנ' אלהים לא תקלל בכל יום ויום דנין את העדים בכינוי
יכה יוסי את יוסי גמר הדין מוציאין אותם לחוץ ושואלין את
הגדול שבעדים ואומרין לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומ'
והדיינין על רגליהן וקורעין את בגדיהן ולא מאחין והעבד
השני אומר אף אני כמוהו שמעתי ואם היו העדים הרבה צריך
כל אחד ואחד מהן לומר כזה שמעתי׳ מגדף שחזר בו בתוך
כדי דיבור אינו כלום אלא כיון שגדף בעדים נסקל׳ מי שגדף
את השם בשם ע"ז קנאין פוגעין בו והורגין אותו ואם לא
הרגוהו קנאין ובא לבית דין אינו נסקל עד שיברך בשם

כי השמות המיוחדין: כל השומע ברכת השם חייב לקרוע
ואפי׳ על ברכת הכינויי חייב לקרוע והוא שישמענה מישרא׳
ואחד השומע מן השומע אבל השומע מן הגוי אינו חייב לקרוע
ולא קרעו אליקים ושבנא אלא מפני שרב שקה משומד היה:
כל העדים והדיינין סומכין ידיהן אחד אחד על ראש
המגדף ואומרין לו דמיך בראשך שאתה גרמת לך ואין בכל
הקרבני בית דין מי שסומכין עליו אלא מגדף בלבד שנ׳ וסמכו
כל השומעים את ידיהם על ראשו: פרק שלישי
כל העובד עז׳ ברצונו בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים
והתראה בסקל ואם עבד בשגגה מביא חטאת קבועה:
עבודות הרבה קבועין עובדי עז׳ לכל צלם וצלם
ולכל צורה וצורה ועבודת זה אינה כעבודת זה כגון
פעור עבודתו שיפעור אדם עצמו לו ומרקוליס
שעבודתו שיזרוק לו אבנים או יסלק מלפניו אבנים
והרבה עבודות כגון אלו תקנו לשאר צלמים
לפיכך הפוער עצמו למרקוליס או שזורק אבן לפעור
פטור עד שיעבוד אותו דרך עבודתו שנ׳ איכה יעבדו
הגוים האלה את אלהיהם: ומפני זה הענין צריכין
בית דין לידע דרכי העבודות שאין סוקלין עובד עז׳
עד שידעו שזו היא דרך עבודתה ואזהרה של עבוד׳
אלו וכיוצא בהן הוא שהכתוב אומר ולא תעבדם
בכלל בשאר עבודות חוץ ממשתחוה וזובח ומקטיר
ומנסך אבל העובד באחת מארבע עבודות אלו

לאחד מכל מיני ע"ז חייב ואע"פ שאין דרך עבודתו בכך
כיצד הרי שנסך לפעור או שזבח לטרקוליס חייב שנ' זובח לא' ים
יחרם. זביחה בכלל עבודות היתה. ולמה יצאת לומר לך מה
זביחה מיוחדת שעובדים בה לשם וחייב הזובח לאל אחר חייב
סקילה עליה בין היתה דרך עבודתה בזביחה או אינה בזביחה
אף כל עבודה שהיא מיוחדת לשם אם עבד בה לאל אחר בין שהיתה
דרך שעבודתה בכך בין שלא היתה עבודתה בכך חייב עליה.
לכך נאמר לא תשתחוה לאל אחר לחייב על ההשתחויה אע"פ שאין
דרך עבודתה בכך. והוא הדין למקטר ומנסך וזורק והמנסך אחד
הוא. ... לה צואה או שנסך לה עביט של מימי רגלים חייב.
שזבח לה חגב פטור אלא אם כן היה דרך עבודתה בכך וכן אם
שזבח לה בהמה מחוסרת אבר פטור אלא אם כן היה דרך עבודתה
בכך. ע"ז שעובדין אותה במקל ושבר מקל בפניה חייב ונאסרת.
זרק מקל בפניה חייב ואינה נאסרת שאין זריקת המקל כעין
זריקת הדם שהרי המקל כמות שהוא והדם מתפזר. המקבל
עליו אחד מכל מיני ע"ז באלוה חייב סקילה אפי' הגביה לבינה
ואמר לה אלי אתה וכל כיוצא בדבר זה חייב ואפי' חזר בו בתוך
כדי דיבור ואמר אין זה אלי אין חזירתו כלום אלא נסקל.
העובד ע"ז כדרכה ואפי' דרך בזיון חייב כיצד הפוער עצמו לפעור
כדי לבזותו או זרק אבן למרקוליס כדי לבזותו הואיל ועבודתו
בכך חייב ומביא קרבן על שגגתו. העובד ע"ז מאהבה כגון
שחשק בצורה זו מפני מלאכה שהיא נאה ביותר או שעבדה
מיראתו לה שמא תריע לו כמו שהן מדמין עובדיה שהיא

ומטיבה

מטיבה ומריעה אם קבלו עליו באלוה חייב סקילה ואם
עבדה דרך עבודתה או באחת מארבע עבודות אלו
מאהבה או מיראה פטור. המגפף ע"ז והמנשקה והמכבד ד
והמרבץ לפניה והמרחיץ לה והסך והמלביש והמנעיל וכל
כיוצא בכבודה עובר בלא תעשה שנ' ולא תעבדם דברי ה
לו בכלל עבודה הן ואעפ"כ אינו לוקה על אחת מהן לפי
שאינו בפירוש ואם היתה דרך עבודתה באחת מכל הדבר ו
הללו ועשהו לעבודה חייב. ישב לו קוץ ברגלו בפני ע"ז לא
ישוח ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לה נתפזרו לו מעות
בפניה לא ישוח ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לה אלא ישב
ואחר כך יטול. פרצופות המקלחות מים בפני ע"ז לא
יניח פיו על פיהם וישתה מפני שנראה כמנשק לע"ז. העושה ז
ע"ז לעצמו אעפ"י שלא עשאה בידו ואעפ"י שלא עבדה
לוקה שנ' לא תעשה לך פסל וכן העושה בידו ע"ז לאחרים
אפי' עשה אותה לגוי לוקה שנ' ואלהי מסכה לא תעשו לכם
לפיכך העושה ע"ז בידו לעצמו לוקה שתים. אסור לעשות
צורות לנוי ואע"פ שאינן עבודה זרה שנ' לא תעשון אתי
אלהי כסף ואלהי זהב כלומ' צורות של כסף ושל זהב שהן
לנוי כדי שלא יטעו בהן הטועים וידמו שהן לעבודה
ואין אסור לצור לנוי אלא צורת האדם בלבד. לפיכך
אין צרין לא בעץ ולא בסיד ולא באבן צורת האדם והוא
שתהא הצורה בולטת כגון הציור והכיור שבטרקלין וכיוצא
בהן ואם צר לוקה. אבל אם היתה הצורה משוקעת או צורה

של סמנין כגון הצורות שעל גבי הלוחות והטבלאות
או צורות שרוקמין באריג הרי אלו מותרות׳
טבעת שיש עליה חותם שהיא צורת אדם אם היתה
הצורה בולטת אסור להניחה׳ ומותר לחתום בה
ואם היתה הצורה שוקעת מותר להניחה׳ ואסור
לחתום בה מפני שהנחתם תעשה בו הצורה בולטת׃
וכן אסור לצור דמות חמה ולבנה כוכבים ומזלות
ומלאכים שנ׳ לא תעשון אתי׳ כלומר לא תעשון
דמות שמשין המשמשין לפני במרום ואפי׳ על הלוח׳
צורות הבהמות ושאר נפש חיה חוץ מן האדם וצור׳
אילנות ודשאים וכיוצא בהן מותר לצור אותן ואפי׳
היתה הצורה בולטת׃ פרק רביעי

מדיחי עיר מישר׳ הרי אלו נסקלין אעפ״י שלא עבדו ע״ז
אלא הדיחו את יושבי עירם עד שעבדו אותה ואנשי
העיר הנידחין נהרגין בסיף והוא שעבדו ע״ז או שקבלוה
עליהן באלוה׳ ואזהרה למדיח מנין ת״ל לא ישמע על
פיך׳ אין העיר נעשית עיר הנדחת עד שיהיו מדיחי׳
שנים או יתר על שנים שנ׳ יצאו אנשים בני בליעל׳ ויהיו
מדיחיה מאותו השבט ואותה העיר שנ׳ מקרבך׳ וידיחו את
יושבי עירם׳ עד שידיחו רובה׳ ויהיו המודחין ממאה ועד
רובו של שבט׳ אבל אם הודח רובו של שבט דנין אותם כיחידים
שנ׳ יושבי עירם לא כפר קטן ולא כרך גדול וכל מחות מאה
כפר ורובו של שבט כרך גדול׳ וכן אם הדיחוה נשים
אין

או קטנים או שהדיחוה יחיד׳ או שהודחו מיעוטה׳ או שהודחו
מאיליהן׳ או שהיו מדיחיה מחוצה לה׳ אין דנין בהן דין עיר
הנדחת׳ אלא הרי הן כיחידים שעבדו ע״ז סוקלין כל מי שעבד׳
וממונם ליורשיהן כשאר הרוגי בית דין׳ אין דנין עיר הנדחת
אלא בית דין הגדול של שבעים ואחד׳ שנ׳ והוצאת את האיש
ההוא וכו׳ יחידים נהרגין בבית דין של כל שבט ושבט׳ ואין
המרובין נהרגין אלא בבית דין הגדול׳ אין אחת מערי
מקלט נעשית עיר הנדחת שנ׳ באחת עריך׳ ולא ירושלים
נעשית עיר הנדחת לפי שלא נתחלקה לשבטים׳ ואין עושין
עיר הנדחת בספר כדי שלא יכנסו גוים ויחריבו את ארץ
ישראל׳ ואין בית דין אחד עושה שלש עיירות הנדחות זו
בצד זו׳ אבל אם היו מרוחקות עושה׳ אין עושין עיר הנדחת
עד שיודיחוה מדיחיה בלשון רבים ויאמרו להן נלך ונעבוד
או נלך ונזבח או נלך ונקטר או נלך ונסך או נלך ונשתחוה
או נלך ונקבל באלוה׳ והן שומעין ועבדו אותה דרך עבודתה
או באחת מארבע עבודות או שקבלו אותה באלוה׳ עיר
הנדחת שלא נתקיימו בה ובמדיחיה כל התנאים האלו׳ מהן
היאך עושין להן מתרים ומעידים בכל אחד ואחד שעבד
ע״ז וסוקלין אותו כיחידים וממונם ליורשיהן׳ והיאך דנין
עיר הנדחת בזמן שהיא ראויה ליעשות עיר הנדחת בית
דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה
שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לע״ז׳ אחר כך שולחין
להן שני תלמידי חכמים להזהיר אותם ולהחזירם אם חזרו ועשו

תשובה מוטב׳ ואם עמדו באולתם בית דין מצווים לכל ישראל
לעלות עליהם לצבא ותופשין עליהן ועורכין עמהן מלחמה
עד שתבקע העיר׳ כשתבקע העיר מיד מרביצים להם בתי
דינין ודנין אותן כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד ע״ז אחר שהתרו
בו מפרישין אותו אם נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלין אותן
ושאר העיר ניצל׳ נמצאו רובה מעלין אותן לבית דין הגדול
וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף ומכין את כל נפש
אשר בה לפי חרב׳ טף ונשים אם הודחה כולה׳ ואם נמצאו
העובדים רובה מכין את כל הטף והנשים של עובדים לפי חרב׳
ובין שהודחה כולה ובין שהודחה רובה סוקלין את מדיחיה
ומקבצים את כל שללה לתוך רחובה׳ אין לה רחוב עושין לה
רחוב היה רחובה חוצה לה׳ בונין חומה חוץ ממנה עד שיכנס לתוכה
שנ׳ אל תוך רחובה׳ והורגין כל נפש חיה אשר בה ושורפין את כל
שללה עם המדינה באש׳ ושריפתה מצות עשה שנ׳ ושרפת באש
את העיר וכו׳ נכסי צדיקים שבתוכה וכן שאר יושבי העיר
שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה׳ הואיל וישבו שם
ממונם אבד וכל הנהנה ממנה בכל שהוא לוקה אחת שנ׳ ולא ידבק
בידך מאומה וכו׳ ועיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה
זכה ומותר להנות בו שהרי הוזמו׳ ולמה זכה בה׳ שכל אחד
ואחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינה׳ ואסור לבנות
לעולם וכל הבונה אותה לוקה שנ׳ לא תבנה עוד׳ ומותר לעשותה
גנות ופרדסים׳ שנ׳ לא תבנה עוד׳ לא תבנה מדינה כמות שהיתה:
שיירה העוברת ממקום למקום אם עברה בעיר הנדחת
והודחה

והוראה נמיה אם שהת שם שלשים יום בהמקום בסוף והמונס [illegible]
ואם לאו הן במקולר והמונס ליורשיהן ככמי אנשי [illegible]
אחרות שהיו שוכרין בתוכה אע״פ שקבלו ועליהן אחריות אין
נשרפין לא יחזרו לבעליהן של שלום ולא של הכרתה׳
נכסי הראשונים שהחזרו שהיו מתנקרין כמדינה
אחרות אם נקבצו עליה נשרפין בתוכה ואם לאו אין מאברין
אותן לא יתנו ליורשין בהמה שהצג של [illegible] נגררת
ותמיה של עיר אחרות שהיותה [illegible] [illegible] ועיקה
שהיתה בין מותה לכי שאנשר לחזו [illegible] המיתה בהמה
של עיר עיר הנדחת שנשחטה אסורה בהנאה כשר הנשחל
שנשחט שער הראשבון של אנשים בין שלשים שבה
מותר בהנאה [illegible] [illegible] נברת הרי יהוא [illegible] שלח
ואסורי׳ [illegible] [illegible] [illegible] מותרין [illegible]
[illegible] מחוסר [illegible] יצאו פירותיה [illegible] שהן
[illegible] תלישה וקשין ושרישה [illegible] לשער הראשון
ואין [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] והרי הן [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כי [illegible] אותה [illegible]
שלל׳ה ולא של שמים׳ [illegible] והמעשר שבתוכה [illegible]
הריהן [illegible] מובח [illegible] [illegible] במחוץ הרי הן בכל [illegible]
והחרמין׳ התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן [illegible]
שהן נכסיו ואם בידי [illegible] ביד ישראל יצטמי לכהן [illegible]
אחרות מפני שהן נכסי שמים וקדושתם קדושת הגוף [illegible]

שני ובכסף מעשר שני וכתבי הקדש שמבלה הרי אלו
נגנזין· כל העושה דין בעיר הנדחת הרי זה כמקריב עולה
כליל שנ׳ כליל לי״י אלהיך· ולא עוד אלא שמסלק חרון אף
מישראל שנ׳ למען ישוב י״י מחרון אפו ומביא עליהן ברכה
ורחמים שנ׳ ונתן לך רחמים ורחמך· פרק חמישי המסית
אחד מישראל בין איש בין אשה הרי זה נסקל אע״פ שלא עבד
המוסת ולא המסית ע״ז אלא מפני שהורהו לעבוד׳ בין שהיה
המסית הדיוט בין שהיה נביא בין שהיה המוסת יחיד איש או
אשה או יחידים מיתתם בסקילה· המסית את רוב אנשי העיר
הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית· היה זה שהדיח רוב אנשי העיר
נביא מיתתו בסקילה· והפחות הרי הן כיחידים ואינן כאנשי
עיר הנדחת עד שיהיו המדיחים שנים ואחד היה אומר אמרו
לי ע״ז שנעבוד או שאמר אמרו י״י בה׳ עבדו ע״ז ה״ז נביא
שקר שהדיח· ואם הודחו אחריו רוב אנשי העיר נסקל
המסית בין בלשון רבים בין יחיד הרי זה נסקל· כיצד
האומר לחבירו אעבוד ע״ז אלך ואעבוד נלך ונעבוד
בעבודה כלומר שכך עושה אותה ע״ז יחיד ותעבד בה· אזבח אלך
ואזבח נלך ונזבח· אקטר אלך ואקטר נלך ונקטר· אנסך
אלך ואנסך נלך וננסך· אשתחוה אלך ואשתחוה נלך ונשתחוה
הרי זה מסית· המסית לשנים הרי הן עדיו· והם מביאין
אותו לבית דין ומעידין עליו במה שאמר להן וסוקלין אותו
ואין המסית צריך התראה· אמר לאחד הוא אומר לו יש
לי חברים רוצין בכך ומערימים עליו עד שיסית בפני ב

שנים כדי להרגו ואם לא רצה המסית להסית לשנים מצוה
להכמין לו כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ
מזה׳ כיצד מכמינין לו המוסת מביא שנים ומעמידן
במקום אפל כדי שיראו המסית וישמעו דבריו והוא לא יראה
אותן והוא אומר למסית אמור מה שאמרת לי ביחוד והוא
אומר לו והמוסת משיבו היאך נניח אלהינו שבשמים ונלך ונעבוד
את העצים ואת האבנים אם חוזר בו או ששתק פטור ואם אמר
לו כך היא חובתינו וכך יפה לנו העדים ששומעין בחוץ מביאין
אותו לבית דין וסוקלין אותו׃ מצוה על המוסת להרגו שנ׳
ידך תהיה בו בראשונה להמיתו ואסור למוסת לאהוב את המסית
שנ׳ לא תאבה לו׃ ולפי שנ׳ בשונא עזוב תעזוב עמו יכול
אתה עוזב לזה ת״ל לא תשמע אליו׃ ולפי שנ׳ לא תעמוד על
דם רעך יכול אין אתה עומד על דמו של זה ת״ל לא תחוס
עינך׃ ואסור למוסת ללמד עליו זכות שנ׳ ולא תחמול
ואם ידע לו חובה אינו רשאי לשתוק ממנה שנ׳ ולא תכסה
עליו והזהרה להריגת המסית מנין שנ׳ וכל ישראל ישמעו
ויראו׃ המסית לאחרים לעבדו ואמר להם עבדוני אם
עבדו אותו נסקל ואם לא עבדוהו אע״פ שקבלו ממנו
ואמרו הן אינו נסקל אבל אם הסית לעבודת איש אחר
או לשאר מיני ע״ז אם קבל ממנו ואמר הן נלך ונעבוד
אע״פ שעדיין לא עבד שניהן נסקלין המסית והמוסת
שנ׳ לא תאבה לו ולא תשמע הא שמע ואבה חייב׃
נביא המתנבא בשם ע״ז כיצד זה האומר אמרה לי ע״ז פלונית

או כוכב כל שמצוה לעשות כן ... שלא לעשות כן
ונך אתו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור
אם חזרו בו בפני שנים הרי זה נחנק שנ׳ ואשר ידבר בשם
אלהים אחרים וכו׳ ומתורה שלו מנין מכלל שנ׳ ושם אלהים
אחרים לא תזכירו ואסור להערך דין ותשובה עם המתנבא
בשם ע״ז ואין שואלין ממנו אות ומופת ואם עשה מעצמו
אין משגיחין עליו ואין ... להרהר בו וכל המחשב באותות
של... שמא אמת הן עובר בלא תעשה שנ׳ לא תשמע אל
דברי הנביא ההוא תנן הנביא השקר מיתתו בחנק
א... שמתנבא בשם ה׳ ולא הוסף ולא גרע שנ׳ אך הנביא
אשר יזיד לדבר דבר בשמי את אשר לא צויתיו וכו׳
אחד המתנבא מה שלא שמע במראה הנבואה או ששמע
דברי נביא ... חבירו ואמר שדבר זה הלי נאמ׳
והוא נתנבא בו הרי זה נביא שקר ומיתתו בחנק כל
המונע עצמו מהריגת נביא שקר מפני מעלתו שהרי הוא
הולך בדרכי הנבואה הרי זה עובר בלא תעשה שנ׳ ...
דברי הנביא וכו׳ וכל המונע מצוה מלמד עליו חובה או
כחד או יתיר ירא מדבריו הרי הוא בכלל לא תגור ממנו ואין
דנין נביא שקר אלא בבית דין של שבעים ואחד
הנודר בשם ע״ז והנשבע בה לוקה שנ׳ ושם אלהים אחרים לא תזכירו
אחד הנשבע בה לעצמו ואחד הנשבע בה לגוי ואסור להשביע
לגוי ביראתו ואפי׳ להזכיר שם ע״ז שלא דרך שבועה אסור
שנ׳ לא תזכירו לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד

בצד

עכ"ו מלובשת ודיוקנא ... ובלשו' הכתובה בכתבי הקדש מותר
להזכיר שמה כגון פעור ובל ונבו וגד וכיוצא בהן ואסור
לגרום לאחרים שידרו ושיקיימו בשמה ואין לוקה אלא
הנודר בשמה והמקיים בשמה והוא הנשבע בשמה׃

פרק ששי · העושה אוב וידעוני ברצונו
בזדון חייב כרת ואם היו שם עדים והתראה נסקל· היה שוגג
מביא חטאת קבועה· כיצד מעשה האוב זה שהוא עומד
ומקטי' קטרת ידועה ואוחז שרביט של הדס בידו ומניפו
והוא מדבר בלאט בדברים ידועים אצלם עד ששומע השואל
כאלו אחד מדבר עמו ומשיבו על כל מה שהוא שואל בדברי'
מתחת הארץ בקול נמוך עד מאד וכאלו אינו נכר לאוזן
אלא במחשבה מרגיש בו׃ וכן הלוקח גולגולת המת ומקטיר
לה ומנחש בה עד ששומע כאלו קול יוצא מתחת שחיו שפל
עד מאד ומשיבו כל אלו מעשה אוב הן והעושה אחד מהן
נסקל׃ · כיצד מעשה הידעוני מניח עצם עוף ששמו ידוע בפיו
ומקטיר ועושה מעשיות אחרות עד שיפול כנכפה וידבר בפיו
דברים שעתידין להיות· וכל אלו מיני עכ"ו הן ואזהרה שלהן מניין
שנ' אל תפנו אל האובות ואל הידעונים· הנותן מזרעו למולך
ברצונו בזדון חייב כרת בשוגג מביא חטאת קבועה ואם עשה
בעדים והתראה נסקל שנ' אשר יתן מזרעו למולך וכו'
ואזהרה שלו מניין ת"ל ומזרעך לא תתן להעביר למולך
ולהלן הוא אומר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וכו'
כיצד היו עושין מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו

ומוסרו ללכומרים עובדי האש ואותן הכומרים נותנין אבן להעביר
אחר שנמסר בידן להעבירו באש ברשותן ואבי הבן הוא
שמעביר בנו על האש ברשות הכומרים ומעביר אותו ברגליו
מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת לא שהוא שורפו למולך כדרך
ששורפין בניהן ובנותיהן לע"ז אחרת אלא בהעברה בלבד היתה
ז עבודה זו שעושי מולך למולך העושה עבודה זו לע"ז אחרת חוץ
ממולך פטור. ואינו חייב כרת או סקילה עד שימסור למולך
ויעביר בנו באש דרך העברה. מסר ולא העביר העביר
ולא מסר. או מסר והעביר שלא דרך העברה פטור ואינו
חייב עד שימסור מקצת זרעו ויניח מקצתו שנ' כי מזרעו נתן
למולך מקצתו ולא כולו. אחד זרע כשר ואחד זרע פסול אחד
בנו ובנותיו ואחד בני בניו ובני בנותיו על כל יוצאי ירכו הוא חייב
מפני שהן זרעו. אבל אם העביר אחיו או אחיותיו או אבותיו
או שהעביר עצמו פטור. העביר אחד מזרעו והוא ישן או שהיה
סומא פטור. מצבה שאסרה תורה היא בניין שהיו הכל מקבצין
אצלה ואפי' לעבוד את יי' שכן היה דרך ע"ז שנ' ולא תקים לך
מצבה. וכל המקים מצבה לוקה. וכן אבן משכית האמורה בתורה
אע"פ שהוא משתחוה עליה לשם לוקה שנ' ואבן משכית לא תתנו
מפני שכן היה דרך ע"ז להניח אבן לפניה להשתחוות עליה לפיכך
אין עושין כן ליי'. ואינו לוקה עד שיפשוט ידיו ורגליו על האבן
ונמצא כולו מושל עליה שזו היא השתחויה האמורה בתורה;
בד"א בשאר הארצות אבל במקדש מותר להשתחוות ליי'
על האבנים שנ' לא תתנו בארצכם אין אתם משתחוים
נ"ר

על האבנים אבל אתם משתחוים על האבנים המוסצלות במקדש:
ומנהג זה היה בכל ישראל להציע מחצלות בבתי כנסיות
הרצופות באבנים או מפסיקין ותבן להבדיל בין פניהם ובין האבנים
ואם לא מצא דבר מבדיל בינו ובין האבן הולך למקום אחר ומשתחוה
או שוחה על צדו ומשתחוה כדי שלא ידביק פניו באבן:
המשתחוה לשם על אבנים המוסצלות בלא פשוט ידים ורגלים אינו
לוקה אלא מכין אותו מכת מרדות. אבל לוקה אם השתחוה בפשוט
ידים ורגלים או השתחוה בלא פשוט ידים ורגלים משעה שיכבוש
פניו בקרקע דלה כשקל. הנוטע אילן אצל המזבח או בכל העזרה
בין אילן סרק בין אילן מאכל אף על פי שעשה אותו לנוי למקדש
ולייפותו הרי זה לוקה. שנ' לא תטע לך אשרה וגו' מפני שזה היה
דרך עו' ע"ז נוטעין אילנות בצד מזבח שלה כדי שיתקבצו שם
העם. ואסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך
שעושין בחצירות אף על פי שהוא בבנין ואינו של עץ כשאר
הרחקה ויראה שנ' כל עץ אצל אכל האכסדראות והסבכות היוצאות
מן הכתלים שהיו במקדש של אבן היו ולא של עץ:
פרק שביעי מצות עשה היא לאבד ע"ז ומשמשיה
וכל הנעשה בשבילה שנ' אבד תאבדון את כל המ' וגו' ונאמר
כי אם כה תעשון להם מזבחותיהם תתצו וגו' ובארץ ישרא'
מצוה לרדוף אחריה עד שנאבד אותה מכל ארצינו. אבל
בחוצה לארץ אין אנו מצווין לרדוף אחריה. אלא כל מקום
שנכבוש אותו נאבד כל ע"ז שבו שנ' ואבדתם את שמם מן המקום
ההוא בארץ ישראל אתה מצוה לרדוף אחריהן ואין אתה

מצוה לרדוף אחריהן בחוצה לארץ׳ [illegible] ומשמשיה
ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה אסור בהנאה׳ שנ׳ ולא
תביא תועבה אל ביתך׳ וכל הנהנה באחת מכל אלו לוקה שתים׳
אחת משום ולא תביא תועבה ואחת משום ולא ידבק
בידך מאומה מן החרם׳ [illegible] בהמה שהקריבוה לע״ז
כולה אסורה אפי׳ פרשה ועצמותיה וקרניה [illegible] וטלפיה ועורה
הכל אסור בהנאה׳ לפיכך אם היה [illegible] בעור סימן שהיה
בו שנה מעשר וקולבת שנ׳ הוא כגון שהיו [illegible] עושין
שקורעין קודם מגול כנגד הלב׳ ומוציאין הלב והיו [illegible] אותן
העורות שכן כך אסורין בהנאה וכן כל כיוצא בהן מה בין ע״ז
של גוי לע״ז של ישראל׳ ע״ז של נכרי אסורה [illegible] בהנאה מיד
שנ׳ פסילי אלהיהם תשרפון באש משנעשית [illegible]
[illegible] ושל ישראל אינה אסורה בהנאה עד שתיעבד שנ׳ [illegible]
ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר שהן [illegible]
עבודתה ותשמישי ע״ז בין של גוי בין של ישראל אינן [illegible]
אסורין אלא עד שישתמשו בהן לע״ז׳ העושה ע״ז לאחרים
אע״פ שאינה נאסרת עד שתגמר ומכוש האחרון שגומרה אין
בו שוה פרוטה׳ הלוקח גרוטאות מן הגוים ומצא בהן ע״ז
אם נתן מעות ולא משך יחזירן לגוי וכן אם משך ולא נתן
מעות אע״פ שמשיכה בגוי קונה כמקח טעות הוא משך ונתן
מעות יוליכם לים המלח׳ וכן גר וגוי שירשו את אביהן גוי
יכול הוא הגר לומר לגוי טול אתה ע״ז ואני מעות׳ טול אתה יין
נסך ואני פירות׳ ואם משבאו לרשות הגר אסור׳
צורות
שעשו

שעשו אותן לנוי מותרין בהנאה וצורות שעשו אותן
לעבודה אסורין׳ כיצד כל הצורות הנמצאות בכפרים אסורין
בהנאה מפני שחזקתן שהן עשויין לעבודה והנמצאות במדינה
אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורת מקל
או צפור או כדור או סייף או עטרה וטבעת שחזקתו שהיא
לעבודה ואסור בהנייה׳ ואם לאו הרי היא בחזקת לנואי ומותר׳
צלמים הנמצאים מושלכין בשווקים או בתוך הגרגותות הרי
או מותרין ואין צריך לומר שברי צלמים אבל המוצא דמות יד
או רגלה או אבר מאיבריה שושלך הרי זה אסור בהנייה הואיל
וידע בודאי שזה האבר מן הצורה הנעבדת׳ הרי היא באיסור
עד שיודע לו שבטלוה הגוים׳ המוצא כלים ועליהן צורת
חמה ולבנה ודרקון אם היו כלי כסף וזהב או בגדי שני או שיריו
הכלים הקוקין על הנזמין ועל הטבעות הרי אלו אסורין ועל שאר
מותרין מפני שחזקתן לנואי וכן שאר כל הצורות הנמצאות
של כל הכלים חזקתן לנואי ומותרין׳ ומשמשיה וכל
הקרובות שלה אסורין בכל שהן כיצד טע״ז שנתערבה בטבעות
אם של נואי אפי׳ אחת בכמה אלפים יוליך הכל לים המלח׳ וכן
נתערב כוס של ע״ז בכמה כוסות או חתיכה מן הבשר שנכנס
לבתה בכמה חתיכות יוליך הכל לים המלח׳ וכן שור לבוב
שנתערב בכמה שורות הכל אסור בהנייה׳ עבר ומכר ע״ז
או אחד ממשמשיה או הקרובה שלה הרי דמיהן אסורין בהנייה
ואוסרין בכל שהן כע״ז שנ׳ והיית חרם כמוהו כל שאתה
מביא מע״ז ומכל משמשיה ותקרובתה הרי הוא כמוהו׳

ע״ז או אשרה משרגה אגפת אסורה בהנאה ועגולות של ע״ז אסור
והשלהבות מותרת מפני שאין בה ממש׳ כתם ע״ז אסור
ועסק סמידת אותה כיצד כוס של ע״ז שנפל באוצר מלא כוסות
כולן אסורות׳ מפני שע״ז וכל משמשיה אוסרין בכל שהן
בכוס כוס אחד מן התערובת ונפל לכוסות שניים הרי אלו
מותרין׳ טבעת של ע״ז שנתערבה במאה טבעות ונפלו
שתים מהן לים התרו כולן שאני אומר אותה הטבעת היתה
בכלל השתים שנפלו נתערבה במאה ונחלקו ארבעים במקום
אחר וששים למקום אחד׳ ונפלו ארבעים כולן לטבעות כולן
מותרות שאני אומר אותה הטבעת אסורה ברוב היא׳ ונפל
השתים לטבעות אחרות כולן אסורות׳ האשרה בין שהיתה
עומדת ובין שהיתה ע״ז מונחת תחתיה אסור לישב בצל קומתה
ומותר לישב בצל השריגים והעלים שלה׳ ואם ישלו דרך אחת
אסור לו לעבור תחתיה׳ ואם אין שם דרך אחרת עובר תחתיה
כשהוא רץ׳ אגרוזין שקנגובק ואינן צריכין לאמן מותרין
והבנים והאגרוזין שצריכין לאמן אסורין׳ שהרי אשרה
כמו בסים להן והקן עצמה שבראשה מותר מפני שהעוף מביא
עציו ממקום אחר׳ נטל ממנה עצים אסורין בהנייה׳ הסיק
בהן את התנור יוצן ואחר כך יסיק בעצים של היתר ואפה בו׳
אפה בו את הפת ולא צנגו אותה הפת אסורה בהנייה נתערבה
באחרות יוליך דמי אותה הפת לים המלח׳ כדי שלא יהנה
בה ושאר הככרות מותרין׳ נטל ממנה כרכר וארג בו את
הבגד אסור בהנייה נתערבה בבגדים אחרים יוליך דמי אותו

הבגד

הבגרלים המולח ושאר הבגדים מותרין׳ ומותר ליטע
תחתיה ירקות בין בימות החמה שהן צריכין לצלן בימות
הגשמים מפני שצל האשרה שהוא אסור עם הקרקע שאינה
נאסרת וגורמין לירקות לו לצמוח וכל שדבר אסור ודבר
מותר גורמין לו הרי זה מותר בכל מקום׳ לפיכך שורה שנפלה
בזבל ע״ז מותר לזרוע אותה׳ ונרה שנטמנה בפרשה ע״ז תאכל וכן
כל כיוצא בזה׳ בשר או יין או פירות שהמשמשים להקריבן לע״ז
לא נאסרו בהנאה אע״פ שהכניסו אותם לבית ע״ז עד שיקריבום
לפניה׳ הקריבום לפני ע״ז נעשו תקרובת אע״פ שחזרו והוציאום הרי
אלו אסורין לעולם׳ וכל הנמצא בבית ע״ז אפי׳ מים או מלח אסור
כסות בהנאה מן התורה והאוכל מהנה כל שהוא לוקה׳ המוצא
כלים ומעות בראש ע״ז אם מצאן דרך בזיון הרי אלו מותרין׳
ואם מצאן דרך כבוד הרי אלו אסורין׳ כיצד מצא כיס מעות
תלוי בצוארו כסות מקופלת ומונחת על ראשו כלי כפוי
על ראשו הרי זה מותר׳ מפני שהוא דרך בזיון׳ וכן כל כיוצא
בזה מצא בראשו דבר שכיוצא בו קרב לגבי המזבח הרי זה
אסור׳ בד״א בזמן שמצאן חוץ למקום עבודתו׳ אבל אם
מצאן בפנים בין דרך כבוד בין דרך בזיון בין דבר הראוי למזבח
בין דבר שאינו ראוי למזבח כל הנמצא בפנים אסור ואפי׳ מים
ומלח׳ וכשר ומרקולים כל הנמצא עמהן בין בפנים בין בחוץ
אסור בהנייה׳ וכן אבני מרקולים כל אבן הנראית שהיא
עמו אסורה בהנ״ה׳ ע״ז שהיה לה מרחץ או גנה נהנין בהן שלא
בטובה׳ ואין נהנין מהן לטובה׳ היה לה ולאחרים נהנין בהן ואפי׳

בשעת הבוערים׳ ובלבד שלא יבטל שם׳ מרחץ שיש בה
ע״ז מותר ליכנס בה מפני שהיא נעשית שם לנוי לא לעבודה
של אלהיהם׳ ובזמן שנוהגין בה מנהג אלוהות׳ ולא בזמן שמנבלין
אותה כגון שהיא עומדת על פי ביב והכל משתינין בפניה
ואם היתה דרך עבודתה בכך אסור ליכנס בו׳ סכין של
ע״ז שפגם בה הרי זה מותר מפני שהוא מקלקל ואם היתה
פגומה ושחיטתה הרי זו אסורה מפני שהוא מתקן׳ והרי זה
כמתקן והנאה משמשי ע״ז וכן אסור לחתוך בה בשר מפני
שהוא מתקן ואם חתך דרך הבעד והשחתה מותר׃
פרק שמיני כל שאין בו תפוסת ידי אדם ולא
עשהו או נעבד הרי זה מותר בהנייה לפיכך הגוים העובדין
את האילנות הנטועין מתחלתן לפירות ואת ההרים ואת
הגבעות ואת המעיינות הנובעים לרבים׳ ואם הבהמות הרי
אלו מותרין בהנאה ומותר לאכול אותן הפירות שנעבדו במקום
גדילתן ואותה הבהמה ואין צריך לומר בהמה שהוקצה
לע״ז שהיא מותרת באכילה בין שהוקצה לעבודה בין שהוקצה
להקריבה הרי זה מותרת׳ בד״א שאין הבהמה נאסרת
בשלא עשה בה מעשה לשם ע״ז אבל אם עשה בה מעשה
כל שהוא אסרה׳ כיצד כגון ששחט בה קימן לע״ז אסרה
עשה בה מעשה כל שהוא אסרה׳ כיצד כגון ששחט בה
אותה חליפין לע״ז אסרה וכן חלפין מפני שנעשית כרמי
ע״ז׳ בד״א בבהמת עצמו אבל אם שחט בהמת חבירו
לע״ז או החליפה לא נאסרה שאין אדם אוסר דבר שאינו
שלו

עפ״ל׳ המשתחוה לקרקע עולם לא אסרה חפר בה בורות
שיחין ומערות לשום ע״ז אסרה׳ אע״פ שעקרן ועבדן והשתחוה
להן לא אסרן בטלן עוד׳ והשתחוה להן אסרן׳ אבני הר
שנדלדלו ועדן במקומן והאותיות שהרי אין בהן תפיסת יד
אדם׳ ישראל שעוקר לבנה לה שתחוות לה ולא השתחוה
ובא גוי והשתחוה לה אסורה בהנאה שהוקצה לע״ז מעשה׳
וכן אם עקר ביצה ובא גוי והשתחוה לה אסורה חתך דלעת
ונמצא בה והשתחוה לה אסורה השתחוה לחציה וחצי
האחר מעשה בו הרי זה אסור הואיל שנוגע בחצי כמו
יד לחצי הנעבד׳ אילן שנטעו מתחלה שיהא נעבד
אסור בהנאה והיא אשרה האמורה בתורה׳ היה אילן
נטוע עבדו וגמלו לשם ע״ז אסר הבריכות והרכיב בו כו
של אילן והוציא שריגים בורות את השריגים והן אסורין
בהנאה ושאר האילן מותר וכן המשתחוה לאילן אע״פ
שלא נאסר גופו כל השריגים והלולבין והפירות שיוציא
כל זמן שהוא נעבד הרי אלו אסורין בהנאה׳ אילן
שהיו הכומרים משמרין את פירותיו ואומרין שהן מוכנין
לעשות מהן שכר לבית ע״ז ועושין מהן שכר ושותין
אותו ביום אידם הרי זה האילן אסור בהנאה מפני
שסתמו שהוא אשרה ולא כן עושין בפירותיו כך שזו
היא חוקה של אשרה׳ אילן שמעמידין תחתיו
ע״ז כל זמן שהיא תחתיו אסור בהנאה נטלה מתחתיו
ע״ז הרי זה האילן מותר מפני שאין האילן עצמו

הוא הנעבד׳ בית שבנאו אותו תחלה שיהיה הבית
עצמו נעבד וכן המשתחוה לבית בנוי הרי זה אסור בהנייה
היה בנוי ועיירו וכיירו לשם ע״ז עד שנתחדש נוטל מה שחדש
והחדש אסור בהנייה שכבר שמעשהו לעבדה ושאר הבית
מותר׳ הכניס ע״ז לתוך הבית כל זמן שהיא שם הבית אסו׳
בהנייה הוציאה הותר הבית׳ וכן אבן שחצבה מתחלה לע״ז
אסור בהנייה עשה הצבה וציירה וכיירה שתעבד את׳ צייר
וכייר [illegible] האבן ואין צריך לומר אם סייד עליה נוטל מה
שחדש והוא אסור בהנייה הואיל ונעשה שיעבד ושאר האבן
מותר׳ אבן שהעמיד עליה ע״ז הרי זו אסורה כל זמן שהיא
עליה׳ סלק ע״ז האבן מותרת׳ מי שהיה ביתו סמוך לבית
ע״ז ונפל אסור לבנותו׳ כיצד הוא עושה כונס לתוך שלו
ובונה ואותו הרוח ממלאהו קוצים או צואה כדי שלא ירחיב
בית ע״ז היה הכותל שלו ושל ע״ז ידון מחצה למחצה מחצה
שלו מותר בהנאה ושל ע״ז אסור אבניו ועציו ועפרו הכל
אסור בהנאה׳ כיצד מאבד ע״ז ושאר דברים שהן אסורין
בגלליה כגון משמשיה ותקרובת שלה שוחק וזורה לרוח
או שורף ומטיל לים המלח׳ דבר שאין בו תפיסת יד אדם
שנעבד כגון הרים ובהמה ואילן אע״פ שהנעבד עצמו מותר
בהנייה צפוין אסורין בהנייה והנהנה בכל שהוא מהן
לוקה שנ׳ לא תחמד כסף וזהב עליהם וכל צפוי ע״ז הרי הן
בכלל משמשיה׳ ע״ז של גוים שבטלוה גוים קודם שתבוא
לידי ישראל הרי זו מותרת בהנייה שנ׳ פסילי אלהיהם תשרפון

באש

באש׳ כשבאו לידינו והן נוהגין בהן אלוהות׳ אבל אמ׳
בטלום הרי אלו מותרין׳ ע״ז של ישר׳ אינה בטלה לעולם
אפי׳ היה לגוי בה שותפות אין ביטולו מועיל כלום אלא
אסור בהנייה לעולם וטעונה גניזה׳ וכן ע״ז של גוי שבאת
ליד ישר׳ ואחר כך בטלה הגוי אין ביטולו מועיל כלום אלא
אסורה בהנאה לעולם ואין ישר׳ מבטל ע״ז ואפי׳ ברשות הגוי׳
גוי קטן או שוטה אינו מבטל ע״ז וגוי שבטל ע״ז בין שלו
בין של גוים אחרים בעל כרחו אע״פ שאנסו ישר׳ כך בטל
הרי זו בטילה׳ ובלבד שיהא הגוי המבטל עובד ע״ז אבל גוי
שאינו עובד אין ביטולו ביטול׳ המבטל ע״ז בטל משמשיה
בטל משמשיה׳ משמשיה מותרין והיא אסורה בהנייה כמו
שהיתה עד שיבטלה׳ ותקרובת ע״ז אינה בטלה לעולם׳
כיצד מבטלה קטע ראש אזנה ראש חוטמה ראש אצבע פחסה
בנעה אע״פ שלא חסרה או שמכרה לצורף ישר׳ הרי זו בטלה׳
אבל אם משכנה או מכרה לגוי או לישראל שאינו צורף או
שנפלה עליה מפולת ולא פינה גנבוה לסטים ולא תבעה הרקק
בפניה׳ השתין בפניה׳ גררה זרק בה את הצואה הרי זו אינה
בטילה׳ ע״ז שהניחוה עובדיה בשעת שלום מותרת בהנייה
שהרי בטלוה׳ בשעת מלחמה אסורה בהנייה מפני שלא הניחוה
אלא מפני המלחמה׳ ע״ז שנשברה מאיליה שבריה אסורין בהנייה
עד שיבטלוה׳ למיכך המוצא שברי ע״ז הרי אלו אסורין בהנייה
שמא לא בטלוה הגוים ואם היתה של פרקים׳ והדיוט יכול
להחזירה צריך לבטל כל פרק ופרק מפרקיה׳ ואם אינו יכול

להתנוירת כיון שבטל אבר אחד ממנה מאליו כל המשברים:
ומזבח ע"ז שנפגם עדיין הוא אסור בהנייה עד שינתץ
רובו ... שנפגם מותר. אי זה הוא בימוס ואי
זהו מזבח בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה: וכיצד
מבטלין אבני מרקוליס כיון שסכו בהן בנין או חפה בהן
את הדרכים והוצא בטל הריהן מותרות בהנייה. כיצד מבטלין
אם האשירה קידשו מענה עלה זירת מוטה יונק נטל ממנה
מקל או שרביט ... שלא לצרכה הרי זו בטלה. שכיוף
לצרכה היא אסורה ושלא לצרכה מותרת ואם היתה של ישראל בין לצרכה
בין לצרכו בין היא בין שכייה אסורין לעולם ע"ז של ישראל
אין לה ביטול לעולם: פרק תשיעי שלשה ימים לפני
אידיהן של גויים. אסור ליקח מהן ולמכור להן דבר המתקיים
וללוות מהן ולהלוותן ולפרוע מהן מלוה שבשטר
או שעל המשכון. אבל מלוה על פה נפרעין מהן מפני
שהוא כמציל מידן. ומותר למכור להן דבר שאינו מתקיים
כגון ירקות ותבשיל עד יום אידן. בד"א בארץ ישראל אבל
בשאר ארצות אינו אסור אלא יום אידן בלבד. עבר ונשא ונתן
עמהן באותן הג' ימים הרי זו מותר בהנייה. והנושא ונותן
עמהן ביום אידן הרי זה אסור בהנייה. ואסור לשלוח דורון לגוי
ביום אידו אלא אם כן נודע לו שאינו מודה בע"ז ואינו עובדה.
וכן גוי ששלח דורון לישראל ביום אידו לא יקבלנו ממנו ואם
חשש לאיבה נוטל בפניו ואינו נהנה בו עד שיודע לו שזה הגוי
אינו עובד ע"ז ואינו מודה בה: היה אידיהן של אותו היום

והיום

ימים רצופים של שלשה או ארבעה או עשרה כל אותן הימים כיום אחד
הן וכולן אסורין עם שלשה ימים שלפניהם. הנוצרים עובדי ע״ז הן ויום
ראשון יום אידן הוא לפיכך אסור לשאת ולתת עמהן בארץ ישראל יום
חמישי ויום ששי שבכל שבוע ושבוע ואין צריך לומר יום ראשון עצמו שהוא
אסור בכל מקום וכן נוהגין עמהן בכל אידיהן. יום שמתקבצין
בו הגוים להעמיד להן מלך ומקריבין ומקלסין לאלהיהן יום אידן
הוא והרי הוא כשאר אידיהן. אבל גוי שהוא עושה איד לעצמו
ומודה לע״ז שלו ומקלסה ביום שנולד בו ביום תגלחת זקנו או
בלוריתו ביום שעלה בו מן הים או שיצא בו מבית האסורים ביום
שעשה בו משתה לבנו וכיוצא באלו אינו אסור אלא אותו
היום ואותו האיש בלבד. וכן יום שמת להן בו מת ויעשו
אותו איד אותן העושין אסורין אותו היום. וכל מיתה ששורפין
בה כלים ומקטירין קטורת בידוע שיש בה ע״ז. ואין יום האיד
אסור אלא לעובדין בו בלבד. אבל הגוים ששמחין בו ואוכלין
ושותין ומשמרין אותו [illegible] מפני כבוד המלך. אבל הן
אינן מודין בע״ז הרי אלו מותרין לשאת ולתת עמהן.
דברים שהן מיוחדין למין ממיני ע״ז אסור למכור אותן
לעובדי אותה ע״ז שבאותו המקום לעולם. ודברים שאינן
מיוחדין לה מוכרין אותה סתם. ואם פירש הגוי שהוא קונה
אותן לע״ז אסור למכור לו אלא אם כן נפסלו מלהקריבן
לע״ז לפי שאין מקריבין חסר לע״ז. היו מעורבין דברים
המיוחדין עם דברים שאינן מיוחדין כגון לבונה זכה
בכלל לבונה שחורה מוכר הכל סתם ואין חוששין

מופקרין
שמא ילקט. הזכה לבזה לע"ג וכן כל מוצא בה. [illegible] שאין
לגוים דברים שהן מתוקנים שגון [illegible] לע"ז כן אין מוסרין להן
דבר שיש בו כדי להזיק לרבים כגון דובים ואריות וכלי זיין וכבלים ושל
שלשלאות ואין משחיזין להן את הזיין וכל שאסור למכור לגוי
אסור למכור לישראל החשוד למכור לגוי וכן אסור למכור
כלי זיין לליסטים [illegible] וישראל שוכנים בינ'
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
חגרים וכרתולקש [illegible] ברית מותר להן למכור
כלי זיין לעבדי המלך [illegible] וגייסותיו
מפני שעושין מלחמה בהן עם צרי המדינה להצילה ונמצאו
מגינין עלינו שהרי אנו שרויין בתוכם' עיר שיש בה ע"ג מותר
להלך

להוליך חוצה לה׳ ואסור להגביה בשכם היה חוצה לה עז׳ מותר
להלך בתוכה׳ המהלך ממקום למקום אסור לו לעבור בעיר שיש
בה עז׳ בד״א בזמן שהדרך מיוחדת לאותו מקום אבל אם יש
שם דרך אחרת ונקרה והלך בה מותר: ואסור לבנות עם
הגוים בימה שמעמידין בה עז׳ ואם עבר ובנה שכרו מותר אבל
בונה הוא לכתחלה חטרקלין או החצר שיש בה אותה הבימה׳
עיר שיש בה הב׳ והוץ בה חניות מעוטרות ושאינן מעוטרות׳ המעוטרות נת עטרו
אסור להנות בהן בכל מה שבתוכן מפני שחזקתן שבגלל עז׳
ושאינן מעוטרות מותרות בהנייה׳ . חנות של עז׳ אסור לשכור
אותן מפני שמהנה עז׳ החוכר ביתו לעז׳ דיין אסרין [illegible]
ויוליך אותן לים המלח׳ אבל גוים שאנסו ישראל וגזלו ביתו
והעמידו בו עז׳ דמיו מותרין׳ וכותב ומעלה בערכאות שלהן
והלילין של עז׳ אסור לסכך בהן׳ הולכים ליריד של גוים
ולוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות בגיותן ובתים שדות
וכרמים וכותב ומעלה בערכאות שלהן מפני שהוא כמציל
מידן׳ בד״א בלוקח מבעל הבית שאינו נותן מכס׳ אבל
הלוקח שם מן התגר אסור מפני שהוא נותן מכס והמכס
לעז׳ ונמצא זה מהנה עז׳ עבר ולקח מן התגר אם בהמה
לקח נוקר פרסותיה מן הארכובה ולמטה׳ ואם כסות וכלים
לקח ירקבו׳ לקח מעות וכלי מתכות יוליכם לים המלח׳
לקח עבד לא מעלין ולא מורידין׳ גוי שעשה משתה
לבנו או לבתו אסור להנות מסעודתו׳ ואפי׳ לאכול
הישראל׳ ולשתות משלו שם אסור׳ הואיל ובמסיבת

הגוים אכלן. ומאימתי אסור לאכול משלו משיתחיל לעסוק
ולהכין צרכי סעודה. וכל ימי המשתה ולאחר המשתה שלשים
יום ואם עשה סעודה יתירה מחמת הנשואין אסור לאחר
שלשים יום אסור עד שנים עשר חדש. וכל ההרחק הזה מפני
ע"ז הוא שנ' וקרא לך ואכלת מזבחו. ולקחת מבנותיו לבניך
וכן בת ישראל לא תניק בנה של נכרית מפני שמגדלת בן לע"ז
ולא תילד את הנכרית אבל מולדת היא בשכר משום איבה
והנכרית מולדת את בת ישראל ומניקה את בנה ברשותה
כדי שלא תהרגנו. ההולכין לתרבות אסור לשאת ולתת
עמהן. והבאין מותרין. והוא שלא יהיו קשורין זה בזה.
שאם הם קשורין שמא דעתן לחזור וישראל ההולך לתרבות
בהליכה מותר לשאת ולתת עמו. שמא יחזור בו ובחזירה אסור
ישראל משומד בין בהליכה בין בחזרה אסור. ישראל שהלך
ליריד של גוים בחזרה אסור מלשאת ולתת עמו שמא ע"ז
מכר להן ודמי ע"ז ביד ישראל אסורין בהנאה וביד הגוי מותרין
בהנאה. ומפני זה נושאין ונותנין עם הגוי הבא מן התרבות
ואין נושאין ונותנין עם ישראל הבא מן התרבות. ולא עם משומד
לא בהליכתו ולא בחזירתו.

פרק עשירי.

אין כורתין ברית לעובדי ע"ז כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותן
לעבדה. שנ' לא תכרות להם ברית ולא תחנם. לא יחזרו
מעבודתה או יהרגו. ואסור לרחם עליהן שנ' ולא תחנם
לפיכך אם ראה גוי עובד ע"ז אובד או טובע בנהר
לא יעלנו ראהו לקוח למות לא יצילנו. אבל לאבדו בידיו

או

או לדחותו בידו או לבור וכיוצא בזה אסור מפני שאינו
עושה עמנו מלחמה. בד"א בגוים אבל מוסרי ישראל והמינין
והאפיקורוסין מצוה לאבדן ביד ולהורידן לבאר שחת מפני
שהן מצירין לישראל ומסירין את העם מאחרי יי' כגון ישוע הנוצרי
ותלמידיו צדוק וביתוס ותלמידיהן שם רשעים ירקב. כיוצא
אתה למד שאסור לרפאות עובדי ע"ז אפי' בשכר ואם היה מתירא
מהן או שהיה חושש משום איבה מרפא בשכר אבל בחנם אסור
וגר תושב הואיל ואתה מצווה להחיותו מרפאין אותו בחנם:
אין מוכרין להן בתים ושדות בארץ ישראל ובסוריא מוכרין
להן בתים אבל לא שדות ומשכירין להן בתים בארץ ישראל
ובלבד שלא יעשו שכונה ואין שכונה פחותה משלשה ואין
משכירין להם שדות ובסוריא משכירין להן שדות ומפני מה
החמירו בשדה מפני שיש בה שתים מפקיעה מן המעשרות ונותן
להם חניה בקרקע: ומותר למכור להן בתים ושדות בחוצה
לארץ מפני שאינה ארצנו. ואף במקום שהתירו להשכיר לא
לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה ע"ז ונאמר ולא
תביא תועבה אל ביתך אבל משכיר להן בתים לעשותן אוצר ואין
מוכרין להן פירות והבואה וכיוצא בהן במחובר לקרקע אבל
מוכר הוא משיקצוץ או מוכר לו על מנת לקוץ וקוצץ ומפני
מה אין מוכרין להן משום שנ' ולא תחנם לא תתן להן חניה
בקרקע שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן ישיבת עראי יהי'
וכן אסור לספר בשבחן ואפי' לומר כמה נאה גוי זה בצורתו
קל וחומר שיספר משבח במעשיהן שיחבב דבר מדבריהן

שנ' ולא תחנם לא יהיה להן חן בעיניך מפני
שגורים להדבק עמו ולמוד ממעשיו הרעים ואסו'
ליתן להן מתנת חנם אבל נותן הוא לגר תושב שנ'
לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי במכירה
ולא בנתינה מפרנסין עניי גוים עם עניי ישראל מפני
דרכי שלום ואין ממחין ביד עניי גוים בלקט ושכחה
ופאה מפני דרכי שלום ושואלין בשלומן ואפי' ביום אידן
מפני דרכי שלום ואין כופלין להן שלום לעולם ולא יכנס
לביתו של נכרי ביום אידו ליתן שלום מצאו בשוק נותן
לו שלום בשפה רפה וכובד ראש אין כל הדברים האלו
אמורין אלא בזמן שגלו ישראל לבין אומות העולם או
בזמן שיד הגוים תקיפה אבל בזמן שיד ישראל תקיפה
על אומות העולם אסור לנו להניח גוי עובד ע"ז בינינו
אפי' יושב ישיבת עראי או עובר ממקום למקום
לסחורה לא יעבור בארצנו עד שיקבל עליו ז' מצות
שנצטוו בני נח שנ' לא ישבו בארצך ואפי' לפי שעה
ואם קבל עליו ז' מצות הרי זה גר תושב ואין מקבלין גר תושב
אלא בזמן שהיובל נוהג אבל בזמן שאין היובל נוהג
אין מקבלין אלא גר צדק בלבד: פרק אחד עשר
אין הולכין בחקות הגוים ולא מדמין להן לא במלבוש
ולא בשער וכיוצא בהן שנ' ולא תלכו בחקות הגוי'
ונאמ' ובחקתיהם לא תלכו ונאמר השמר לך פן תנקש
אחריהם הכל בענין אחד הוא מזהיר שלא ידמה להן
אלא

אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר
מעשיו כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדעותיו וכן הוא
אומר ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי׳ לא ילבש במלבוש
המיוחד להן ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם ולא
יגלח מן הצדדים ויניח השער באמצע כמו שהן
עושין וזה הוא הנקרא בלורית ולא יגלח השער מכנגד
פניו מאוזן לאוזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שהן עושין
ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עג׳ כדי שיכנסו
בהן רבים כמו שהן עושין וכל העושה אחת מאלו וכיוצא
בהן לוקה׃ גוי שהיה מספר ישראל כיון שהגיע קרוב
לבלוריתו שלש אצבעות לכל רוח שומט את ידו׳
ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך לישב לפני מלכיהם
והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש
כמלבושם ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין׳ אין
מנחשין כגוים שנ׳ לא תנחשו כיצד הוא הנחוש כגון
אלו שאומרין הואיל ונפלה פתי מפי או נפל מקלי מידי
איני הולך למקום פלוני היום שאם אלך אין חפציי נעשין.
הואיל ועבר שועל מימיני איני יוצא מפתח ביתי היום
שאם יצאתי יפגעני אדם רמאי וכן אלו ששומעין צפצוף
העופות ואומרין יהיה כך ולא יהיה כך טוב לעשות
דבר פלוני ורע לעשות דבר פלוני וכן אלו שאומרין שחוטו
תרנגול זה שקרא ערבית שחוטו תרנגולת זו שקראה
כמו תרנגול׃ וכן המשים לעצמו סימנין אם יארע

יאמר לו דבר כך וכך אעשה דבר פל׳ ואם לא יאמר לי
לא אעשה כאליעזר עבד אברהם וכל כיוצא בדברים
האלו הכל אסור וכל העושה מעשה מפני דבר מדברים אלו
לוקה. ויש מי שאומר דירה זו שבניתי סימן טוב
היתה עלי אשה זו שנשאתי ובהמה זו שקניתי מבורכת
היתה ומעת שקניתיה העשרתי וכן השואל לתינוק
איזה פסוק אתה למד אם אמר לו פסוק מן הברכות
ישמח ויאמר זה [illegible]
סימן טוב כל אלו וכיוצא [illegible]
[illegible] בהן מותר הואיל ולא כיון מעשיו
ולא נמנע [illegible]
מלעשות שא [illegible]
עשה זה סימן [illegible]
לעצמו לדבר שכב [illegible]
חיה הרי זה מותר [illegible] איזה הוא קוסם זה העושה
מעשה משאר המעשיות כדי שישום ותפנה מחשבתו
מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידין להיות
ויאמר דבר פל׳ עתיד להיות או אינו הווה או שיאמר
שראוי לעשות כך והזהרו מכך. יש ומן הקוסמים
שהוא מחשב בחול או באבנים ויש שהן מרכינין
לארץ וצועק ויש מי שמסתכל במראה של ברזל
או עששית ומדמה ואומר ויש מי שאוחז מקל
בידו ונשען עליו ומכה בו עד שתפנה מחשבתו ומדבר הוא

שהנבא

שהנביא אומר עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו ואסור לקסום
ולשאול לקוסם אלא שהשואל לקוסם מכין אותו מכת מרדות
אבל הקוסם עצמו אם עשה מעשה מכל אלו וכיוצא בהן לוקה
שנ' לא ימצא בך מעביר בנו ובתו וגו' קוסם קסמים. אי זהוא
מעונן אלו נותני העתים שאומרים באצטגנינות יום פל' רע יום
פל' טוב וכו' פל' ראוי לעשות בו מלאכה פל' שנה פל' או חדש
פל' רע לדבר פל' אסור לעונן אע"פ שלא עשה מעשה אלא
הודיע אותן הכזבים שהסכל' מדמין שהן דברי אמת ודברי
חכמה וכל העושה מעשה מפני האצטגנינות וכיון מלאכתו
או הליכתו באותו העת שקבעו הוברי שמים הרי זה לוקה שנ'
לא תעוננו וכן האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעשה
מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל מעונן ולוקה:
אי זה הוא חובר זה שמדבר בדברים שאינן לשון עם ואין להם
ענין ומעלה על דעתו בסכלותו שאותן הדברים מועלין עד
שהן אומרין שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו
מזיק והאומר כך וכך על האיש אינו נזוק מהן ואוחז בידו
בעת שמדבר מפתח או סלע וכיוצא בדברים האלו הכל אסור
והחובר עצמו שאחז בידו כלום או שעשה מעשה עם דבורו
הראה באצבעו הרי זה לוקה שנ' לא ימצא בך מעביר וג'
וחובר חבר. אבל אם אמר דברים בלבד ולא הניע לא אצבעו
ולא ראשו ולא היה בידו כלום וכן אדם שאמר עליו החובר
הקולות והוא יושב לפניו ומדמה שיש לו בזה הנייה מכין אותו
מכת מרדות מפני שנשתתף בסכלות החובר וכל אותן הקולות

והשמות המשונין והגיהוצין לא רפו נגם היטב אין אותם
מי שנשכו עקרב או נחש מותר ללחוש על מקום הנשיכה ואפ׳
בשבת כדי ליישב דעתו ולחזק לבו אע״פ שאין הדבר מועיל כלום
הואיל ומסוכן הוא התירו לו כדי שלא תטרף דעתו עליו
הלוחש על המכה וקורא פסוק מן התורה וכן הקורא על התינ׳ק
שלא יבעת והמניח ספר תורה או תפלין על הקטן בשביל שיישן
לא די להן שהן בכלל חוברים ומנחשים אלא שהן בכלל הכופ׳
בתורה שהן עושין דברי תורה רפואות גוף ואינן אלא רפואות
נפשות שנ׳ ויהיו חיים לנפשך אבל הבריא שקרא פסוקין או
מזמור מתהלים כדי שתגן עליו זכות הקריאה וינצל מצרות
ונזקין הרי זה מותר׳ איזה הוא דורש אל המתים זה המרעיב
את עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שיבא המת בחלום ויודיעו מה
שישאל עליו ויש אחרים שהן לובשין מלבושין ידועין ואומרין
דברים ומקטירין קטרת ידועה וישנים לבדם כדי שיבא מת
פל׳ ויספר עמו בחלום כללו של דבר כל העושה מעשה כדי שיבוא
המת ויודיעו לוקה שנ׳ לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש
וג׳ ודורש אל המתים׃ אסור לשאול בעל אוב או בעל
ידעוני שנ׳ לא ימצא בך מעביר וג׳ ושואל אוב וידעוני נמצאת
למד שבעל אוב וידעוני עצמן בסקילה והשואל מהן באזהרה
ומכין אותו מכת מרדות ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמרן לוקה
המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים אבל האוחז
את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת
מרדות מפני שלאו זה שנ׳ במכשף בכלל לא ימצא בך לאו

שבית

שנתן לאחרות [illegible] הוא ואין לוקין עליו שנ'
מכשפה לא תחיה: והדברים האלו כולן דברי שקר וכזב
הן והם שהטעו בהן עובדי ע"ז הקדמונים לגויי הארצ'
כדי שינהגו אחריהן ואין ראוי לישר' שהן חכמים מחוכמים
להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש שום
תועלה שנ' כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל ונאמר
כי הגוים האלה אשר אתה יורש אותם אל מעוננים ואל
קוסמים ישמעו וגו' כל המאמין בדברים אלו וכיוצא בהן
ומחשב בלבו שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה אסרה
אותן אינן אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל
הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה אבל בעלי החכמה
ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים
שאסרה תורה אינן דברי חכמה אלא תוהו והבל שנמשכו
בהן חסורי הדעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן ומפני
זה אמרה תורה כשהזהירה על כל אלו ההבלים תמים תהיה
עם יוי אלהיך:

פרק שנים עשר

אין מקיפין
פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי ע"ז וכומריה' שנ'
לא תקיפו פאת ראשכם וחייב על כל פאה ופאה לפיכך
המגלח שני צדעיו אפי' בבת אחת והתראה אחת לוקה
שתים: אחד המגלח הפאות בלבד ומניח שער כל
הראש ואחד המגלח שער כל הראש כאחד הואיל וגלח
הפאות לוקה בד"א באיש המגלח אבל האיש המתגלח
אינו לוקה אלא אם כן סייע למגלח והמגלח את הקטן

לניקף׃ האשה שגלחה באת ראשה או שנתגלחה
פטורה שנ׳ לא תקיפו פאת ראשכם ולא תשחית את פאת
זקנך כל שישנו בבל תשחית ישנו בבל תקיפו ואשה אינה
בבל תשחית לפי שאין לה זקן לפיכך העבריס הואיל
ושלה זקן אסורה בהקפה׃ כל מצות לא תעשה שבתורה
אחד אנשים ואחד נשים חייבין חוץ מבל תקיפו ומבל תשחית
ומבל תטמא למתים וכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן
ואינה תדירה נשים פטורות חוץ מקדוש היום ואכילת
מצה בלילי הפסח ואכילת הפסח ושחיטתו והקהל ושמחה
שהנשים חייבות בהן׳ טומטום ואנדרוגינס הרי הן ספק
ונוהגין עליהן חומרי האיש וחומרי האשה בכל מקום וחייבין
בכל ואם עברו אינן לוקין׳ אע״פ שהאשה מותרת לגלח
באת ראשה הרי היא אסורה לגלח באת ראש הזכר ואפי׳
קטן אסור לה לגלח לו ופאה זו שמניחין בצדע׳ לא נתנו בה
חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות מארבעים
שערות ומותר ללקט הפאות במספרים לא נאסרה אלא
השחתה של תער׃ דרך כומרי ע״ז היה להשחית זקנם
לפיכך אסרה תורה להשחית הזקן וחמש פאות יש בו לחי
העליון ולחי התחתון מימין ולחי העליון ולחי התחתון משמ׳
ושבולת הזקן ולוקה על כל פאה ופאה ואם נטלן כולן כאחת
לוקה חמש׳ ואינו חייב עד שיגלחנו בתער שנ׳ ולא תשחית
את פאת זקנך גלוח שיש בו השחתה לפיכך אם גלח זקנו במספריים
פטור ואין המתגלח לוקה עד שיסייע ואשה מותרת להשחית

זקנה

זקנו. ואם היה לו השער זקן ואם השחיתו. זקן האיש כצורת
הספל ... לגלח בתער והוא השער שעל גב השפה
העליונה וכן השער התלוי מן השפה התחתונה ואם
שהוא מותר לא נהגו ישראל להשחיתו אלא לגלח קצתו
עד שלא יעכב אכילה ושתיה. העברת השער מן שאר
הגוף כגון בית השחי ובית הערוה ... אין
לוקין עליהן אבל מכין אותו מכת מרדות
אלא במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים שלא
יתקן עצמו תיקון נשים אבל במקום שמעבירין אותו
גם האנשים אם העביר אין מכין אותו ומותר להעביר שער
שאר איברים במספריים בכל מקום. לא תעדה אשה
עדי האיש כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע או
שתלבש שריון וכיוצא בו או שתגלח ראשה כאיש
ולא יעדה איש עדי אשה כגון שילבש בגדי צבעונין
וחלי זהב במקום שאין לובשין אותן הכלים ואין משימין
אותן החלי אלא נשים הכל כמנהג המדינה. איש שעדה
עדי אשה או אשה שעדת עדי איש לוקין. המלקט
לבנות מתוך שחורות מראשו או מזקנו משילקט שער
אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה וכן אם צבע שערו
שחור משיצבע שערה לבנה אחת לוקה. טומטום
ואנדרוגינוס אינו עוטה כאשה ולא מגלח ראשו כאיש
ואם עשה כן אינו לוקה. כתובת קעקע האמורה בתורה
הוא שישרוט על בשרו וימלא מקום השריטה בכחל

אודו או סאר צבעונין הרושמין וזה היה מנהג הגוים
שרושמין עצמן לע"ז כלומ' שהוא עבד מכור
לה ומורשם לעבודתה ושרשם באחד מדברים
הרושמין אחר שישרוט באיזה מקום מן הגוף בין א"ש
בין אשה לוקה. כתב ולא רשם בצבע או שרשם
בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויתקע
שנ' וכתובת קעקע וג'. בד"א בכותב אבל זה שכתבו בבשרו
ונתעסקו בו אינו חייב אלא אם שינו כדי שיעשה מעשה
אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה. השריטה אחת
כגדידה לוקה שנ' ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם וג'
אחד ישראל ואחד כהן. שרט שריטה אחת על חמשה
מתים או חמש שריטות על מת אחד לוקה חמש והוא
שהתרו בו על כל אחת ואחת. גדידה ושריטה אחת
היא ושם שהיו הגוים שורטין בבשרן על מיתיהן מפני הצער
כך היו חובלין בעצמם לפני ע"ז שנ' ויתגודדו כמשפטם גם זה
אסרה תורה שנ' לא תתגודדו אלא שעל המת בין שרט בידו
בין שרט בכלי לוקה ולע"ז בכלי חייב מלקות בידו פטור.
ובכלל אזהרה זו שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת
זה נוהג במנהג וזה נוהג במנהג אחר שדבר זה גורם מחלוקת
גדולה וכתוב לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.
הקורח קרחה על המת לוקה שנ' ולא ישימו קרחה בין
עיניכם למת אחד ישראל ואחד כהן שקרח על המת אינו
לוקה אלא אחת. הקורח ד' או חמש קרחות על מת אחד

לוקה

לוקה כמנין הקרחות והוא שהתרו בו על כל קרחה וקרחה'
אחד הקורח בידו או בסם או השביל חמש אצבעותיו
בסם והניחן בחמשה מקומות בראשו בבת אחת הואיל
וקרח חמש קרחות אע"פ שהיא התראה אחת לוקה חמש
שהרי כולן באין כאחת וחייב על כל הראש כגריס
שנ' לא יקרחו קרחה בראשם וג'. וכמה שיעור הקרחה כדי
שיראה מראשו כגריס פנוי בלא שער'. הקורח ראשו
או השורט בבשרו על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה
בים פטור ואינו לוקה אלא על המת בלבד. או השורט
לע"ז. הקורח קרחה בראשו של חבירו והשורט שריטה
בבשר חבירו והכותב כתבת קעקע בבשרו של חבירו
והיה חבירו מסייע בהן ששניהן מזידין שניהן לוקין
אחד שוגג ואחד מזיד המזיד משניהן לוקה והשוגג
פטור: בריך רחמנא דסייען: הלכות תשובה
מצות עשה אחת והיא שישוב החוטא מחטאו
לפני יי' ויתודה. ובאור מצוה זו ועיקרים הנגררים עמה
בגללה בפרקים אלו: פרק ראשון כל המצות
שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת
מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו
חייב להתודות לפני האל ב"ה שנ' איש או אשה כי יעשו
מכל חטאת האדם וכו' והתודו את חטאתם אשר עשו
זה וידוי דברים. וידוי זה מצות עשה. כיצד מתודה אומ'
אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך

והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה
וזהו עיקרו של וידוי וכל המרבה להתודות ולהאריך
בענין זה הרי זה משובח· וכן בעלי חטאות ואשמות
בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן
אין מתכפר להן בקרבנן עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי
דברים שנ' והתודה אשר חטא עליה· וכן כל מחוייבי
מיתות בית דין ומחויבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן
או במלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו וכן החובל בחבירו
או המזיק ממונו אעפ"י ששילם לו מה שהוא חייב לו
אינו מתכפר לו עד שיתודו וישוב מלעשות כזה לעולם
שנ' מכל חטאת האדם· שעיר המשתלח לפי שהוא כפרה
לכל ישראל כהן גדול מתודה עליו על לשון כל ישראל
שנ' והתודה עליו את כל עונות בני ישראל· שעיר
המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות
בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה בין שהודע לו בין שלא
הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח והוא שעשה תשובה
אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על
הקלות. ומה הן הקלות ומה הן החמורות· החמורות הן
העבירות שחייבין עליהן מיתת בית דין או כרת ושבועת
שוא ושקר ואעפ"י שאין בה כרת הרי היא מן החמורות
ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הן
הקלות· בזמן שאין בית המקדש קיים ואין לנו
מזבח כפרה אין שם אלא תשובה· התשובה מכפרת על
כל

כל העבירות אפי׳ רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה
אין מזכירין לו שום רשעו שנ׳ ורשעת הרשע לא יכשל בה
ביום שובו מרשעו ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים
שנ׳ כי ביום יכפר עליכם׃ אע״פ שהתשובה מכפרת על הכל
ועצמו של יום הכפורים מכפר יש עבירות שהן מתכפרין בשעתן
ויש עבירות שאין מתכפרין אלא לאחר זמן כיצד עבר אדם
על מצות עשה שאין בה כרת ועשה תשובה אינו ז׳ משם עד
שמוחלין לו מיד ובאלו נאמ׳ שובו בנים שובבים ארפא
משובותיכם׃ עבר על מצות לא תעשה שאין בה כרת
ולא מיתת ב״ד ועשה תשובה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר
ובאלו נאמ׳ כי ביום הזה יכפר עליכם׃ עבר על כריתות ועל
מיתות בית דין ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין
הבאין עליו גומרין לו הכפרה ולעולם אין מתכפר לו כפרה
גמורה עד שיבואו עליו יסורין ובאלו נאמ׳ ופקדתי בשבט פשעם
ובנגעים עונם׃ בד״א בשלא חלל את השם בשעה שעבר
אבל המחלל את השם אע״פ שעשה תשובה והגיע יום הכפורים
והוא עומד בתשובתו ובאו עליו יסורין אינו מתכפר לו כפרה
גמורה עד שימות א׳ התשובה ויום הכפורים והיסורין שלשתן
תולין והמיתה מכפרת שנ׳ ונגלה באזני י״י צבאות אם יכופר
העון הזה לכם עד תמותון׃ פרק שני איזו היא
תשובה גמורה זה שבא לידו דבר שעבר בו ואפשר בידו לעשו׳
ופירש ולא עשה מפני התשובה לא מיראה ולא מכשלון כח׳
כיצד הרי שבא על אשה בעבירה ולאחר זמן נתייחד עמה

והוא עומד באהבתו בה ובכח גופו ובמדינה שעבר
ופירש ולא עבר זה הוא בעל תשובה גמורה הוא ששלמה
אומ' וזכו' את בוראך וג' ואם לא שב אלא בימי זקנותו
ובעת שאי אפשר לו לעשות מה שהיה עושה אע"פ
שאינה תשובה מעולה מועלת היא לו ובכלל תשובה הוא
אפי' עבר כל ימיו ועשה תשובה ביום מיתתו ומת בתשובתו
כל עונותיו נמחלין שנ' עד אשר לא תחשך השמש והירח
וג' שהוא יום המיתה מכלל שאם זכר בוראו ושב
קודם שימות נסלח לו: ומה היא התשובה הוא שיעזוב
החוטא חטאו ויסירנו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא
יעשהו עוד שנ' יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו
וג' וכן יתנחם על שעבר שנ' כי אחרי שובי נחמתי וג'
ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם
שנ' ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וצריך להתודות
בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו כל המתודה
בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ
בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ וכן
הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם וצריך לפרט את החטא
שנ' אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וג' מדרכי
התשובה להיות השב צועק תמיד לפני ה'
בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה
מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר שאני אחר ואיני
אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולם
לטובה

לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו שגלות מכפרת
עון מפני שגורמת לו להכנ׳ ולהיות עניו ושפל
רוח׃ ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו
להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומ׳
להם אמנם חטאתי לפל׳ ועשיתי לו כך וכך והריני אני
היום שב וניחם וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה
פשעיו אין תשובתו גמורה שנ׳ מכסה פשעיו לא יצליח
בד״א בעבירות שבין אדם לחבירו אבל שבינו
לבין המקום אינו צריך לפרסם עצמו ועזות פנים הוא
לו אם גילם אלא שב לפני הא׳ ברוך הוא ופורט חטאיו
לפני ומתודה עליהם בפני רבים סתם וטובה היא לו
שלא נתגלה עונו שנ׳ אשרי נשוי פשע כסוי חטאה׃
אע״פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרת הימים
שבין ראש השנה ויום הכפורים היא יפה ביותר ומיד
היא מתקבל שנ׳ דרשו ייי׳ בהמצאו וג׳ בד״א ביחיד
אבל בציבור כל זמן שעושין תשובה וצועקין בלב
שלם הן נענין שנ׳ כיי׳ אלהינו בכל קראנו אליו׃
יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים והוא
קץ מחילה וסליחה וכפרה לכל ישראל לפיכך חייבין
הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים ומצות
וידוי יום כפורים שיתחיל מערב היום קודם שיאכל
שמא יחנק בסעודה קודם שיתודה ואע״פ שהתודה
קודם שאכל חוזר ומתודה בלילי יום הכפורים ערבי׳

וחוזר ומתודה [illegible] בשחרית ובמוסף
ובמנחה ובנעילה [illegible] והיכן מתודה יחיד אחר תפלתו
ושליח צבור באמצע תפלתו בברכה רביעית. הוי דוי שנהגו בו
כל ישראל אבל חטאנו [illegible] והוא עיקר הוידוי.
עבירות שהתודה עליהן ביום [illegible] העבורים זה צריך להתודות ועליהן
ביום הכפורים אחר אע״פ שהוא עומד בתשובתו שנ׳ כי פשעי אני אדע
וחטאתי נגדי תמיד. אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין
אלא על עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור
או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן אבל עבירות
שבין אדם לחבירו כגון חובל חבירו או המקלל את חבירו או
גוזלו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה
[illegible] שהוא חייב לו וירצהו. אע״פ שהחזיר לו ממון
שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו ואפי׳
לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגוע
בו עד שימחול לו. לא רצה חבירו למחול לו
מביא לו שורה של שלשה בני אדם מרעיו ופוגעין בו ומבקשין
ממנו לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית לא רצה
מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא ואם היה
רבו הולך ובא ואפי׳ אלף פעמים עד שימחול לו. אסור
לו לאדם שיהיה אכזרי ולא יתפייס אלא יהיה נוח לרצות וקשה
לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם
ובנפש חפצה ואפי׳ הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום
ולא יטור וזה הוא דרכן של זרע ישראל ולבם הנכון אבל הגוים
כד׳ל.

ערל' לב אינם כן אלא ועברתו שמורה נצח וכן הוא אומ' על הגבעונים
לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה: החוטא
לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש ממנו מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן
על קברו ואומר בפניהם חטאתי ליי' אלהי ישראל ולפלוני זה שעשיתי לו כך וכך ואם
היה חייב לו ממון יחזירו ליורשין לא היה יודע לו יורשים יניחנו בבית דין ויתודה:

פרק שלישי

כל אחד ואחד מבני אדם יש לו זכיות ועונות
מי שזכיותיו מרובין על עונותיו צדיק ומי שעונותיו יתרות על זכיותיו רשע
מחצה למחצה בינוני: וכן המדינה אם היו זכיות כל יושביה מרובות על
עונותיהם הרי זו צדקת ואם היו עונותיהן מרובין על זכיותיהן הרי זו רשעה
וכן כל העולם כולו: אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו מיד הוא מת
ברשעו שנ' על רוב עונך וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אובדת שנ'
זעקת סדום ועמורה כי רבה וכן כל העולם כולו אם היו עונותיהן מרובין מיד
הן נשחתין שנ' וירא יי' כי רבה רעת האדם בארץ ושיקול זה אינו לפי מנין
הזכיות והעונות אלא לפי גודלן יש זכות שהוא כנגד כמה עונות שנ' יען
נמצא בו דבר טוב ויש עון שהוא כנגד כמה זכיות שנ' וחוטא א' יאבד
טובה הרבה ואין שוקלין אלא בדעתו של אל דעות והוא היודע היאך עורכין
הזכיות כנגד העונות: כל מי שניחם על המצות שעשה ותהה על הזכיות
ואומ' בלבו ומה הועלתי בעשייתן אולי לא עשיתי אותן הרי זה איבד
את כולם ואין מזכירין לו שום זכות בעולם שנ' וצדקת הצדיק לא תצילנו
ביום רשעו אין זה אלא בתוהה על הראשונות: כשם ששוקלין
עונות אדם וזכיותיו בשעת מיתתו כך בכל שנה ושנה שוקלין עונות כל א'
ואחד מבאי העולם עם זכיותיו ביום טוב של ראש השנה מי שנמצא צדיק
נחתם לחיים ומי שנמצא רשע נחתם למיתה והבינוני תולין לו עד יום הכפורי'

אם עשה תשובה ... בה

נחתם לחיים

ואם לאו נחתם למיתה׳

אע״פ שתקיעת שופר בראש השנה גזרת הכתוב רמז
יש בו כלומר עורו ישנים משינתכם והקיצו נרדמים
מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם
אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם
בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם
והטיבו דרכיכם ומעלליכם ויעזוב כל אחד ואחד מכם דרכו
הרעה ומחשבתו אשר לא טובה׳ לפיכך צריך כל
אדם שיראה עצמו כל השנה כולה כאלו חציו זכאי וחציו
חייב וכן כל העולם כולו חציו זכאי ז״ם וחציו חייב חטא
חטא אחד הכריע את עצמו והכריע את כל העולם כולו
לכף חובה וגרם להם השחתה עשה מצוה אחת הרי הכריע
את עצמו והכריע את כל העולם כולו לכף זכות וגרם
להם תשועה והצלה זה הוא שנ׳ וצדיק יסוד עולם זה צדיק
עצמו והכריע את כל העולם והצילו׳ ומפני ענין
זה נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים
ולעסוק במצות מראש השנה עד יום הכפורים יתר מכל ימות
השנה ונהגו כולם לקום בלילה בעשרת ימים אלו ולהתפלל
בבתי כנסיות בדברי תחנונים ודברי כיבושין עד שיאור היום:
בשעה ששוקלין עונות אדם עם זכיותיו אין מחשבין עליו
תחלת עון שחטא בו ולא שני אלא משלישי ואילך אם נמצאו

עונותיו

שעונותיו משלישי ואילך מרובין על זכיותיו אותן שני העונות
מצטרפין ודנין אותו על הכל ואם נמצאו זכיותיו כנגד
עונותיו אשר מעון שלישי ואילך מעבירין כל עונותיו
ראשון לפי שהשלישי נחשב ראשון שכבר נמחלו השנים
וכן הרביעי הרי הוא ראשון שכבר נמחל השלישי וכן עד
סופן. בד"א ביחיד שנ' הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש
עם גבר. אבל הצבור תולין להן עון ראשון ושני ושלישי
שנ' על שלשה פשעי ישרא' ועל ארבעה לא אשיבנו וכשמחשבין
להן על דרך זו מחשבין להן מרביעי ואילך. הבינונים אם
היה בכלל מחצה עונות שלהן מי שלא הניח תפלין מעולם
דנין אותו כפי חטאיו ויש לו חלק לעולם הבא וכן הרשעים
שעונותיהן מרובין דנין אותן כפי חטאיהן ויש להם חלק
לעולם הבא. שכל ישראל יש להן חלק לעולם הבא אע"פ
שחטאו שנ' ועמך כולם צדי' לעו' יירש' ארץ ארץ זו משל כלומ'
ארץ חיים והוא העולם הבא וכן חסידי אומות העולם יש
להן חלק לעולם הבא. ואלו שאין להן חלק לעולם הבא
אלא נכרתין ואובדין ונדונין על גודל רשעם וחטאתם לעולם
ולעולמי עולמים. המינים והאפיקורסין והכופרים בתורה והכופרים הרבים ומחטיאי
בתחיית המתים והכופרים בביאת הגואל והמשומדים
והפורשים מדרכי צבור ועושה עבירות ביד רמה בפרהסיא
כיהויקים והמוסרים ומטילי אימה על הצבור שלא לשם
שמים ושופכי דמים ובעלי לשון הרע והמושך ערלתו: מינהג
חמשה הם שנקראים מינים האומר שאין שם אלוה ואין לעולם

נקראים מינים האומר שאין אבל הוא שנים או יתר והאומר שיש
רבון אחד אלא שהוא גוף ובעל תמונה וכן האומר שאינו לבדו ראשון
וצור לכל וכן העובד אלוה זולתו כדי להיות מליץ בינו ובין רבון העולמים
כל אחד מחמשה אלו מין   שלשה הן הנקראים אפיקורוסין האומר
שאין שם נבואה כלל ואין שם מדע שמגיע מהבורא ללב בני האדם
והמכחיש נבואתו של משה רבינו והאומר שאין הבורא יודע מעשה בני אדם
כל אחד משלשה אלו אפיקורוס   שלשה הן הכופרים בתורה האומר שאין התורה מעם
ה' אפי' פסוק א' ואפי' תיבה אחת אם אמר משה אמרו מפי עצמו
הרי זה כופר בתורה וכן הכופר בפירושה והיא תורה שבעל פה והמכחיש מגידיה
כגון צדוק וביתוס והאומר שהבורא החליף מצוה זו במצוה אחרת וכבר בטלה
תורה זו אע"פ שהיא היתה מעם ה' כגון הנוצרים וההגרים כל אחד מג' אלו
כופר בתורה   שנים הם המשומדים המשומד לעבירה אחת והמשומד לכל
התורה כולה המשומד לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה
בזדון ונתפרסם בה והורגל אפי' היתה מן הקלות כגון שהוחזק תמיד ללבוש
שעטנז או להקיף פיאה ונמצא כאילו בטלה המצוה הזו מן העולם אצלו
הרי זה משומד לאותו דבר והוא שיעשה להכעיס   והמשומד לכל התורה כולה
כגון החוזר לדתי הגוים בשעה שגוזרין שמד על ישראל ונדבק בהן ויאמר
ומה בצע לי להדבק בישראל שהן שפלים ונרדפים טוב לי שידבק באלו שידם תקיפה
הרי זה משומד לכל התורה כולה: מחטיאי הרבים אחד שהחטיא בדבר גדול
כירבעם בן נבט וצדוק וביתוס ואחד שהחטיא בדבר קל אפי' לבטל מצות עשה   אפי'
ואחד האונס אחרים עד שיחטאו כמנשה שהיה הורג את ישראל עד שיעבדו
ע"ז או שהטעה אחרים והדיחם כישמעאל: הפורש מדרכי צבור אע"פ
שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא

נכנס

כבנס בצרתם ולא מתענים בתעניתם אלא הולך בדרכו כאחד מגויי
הארץ וכאלו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא׃ העושה עבירות
ביד רמה כיהויקים בין שהיו קלות בין שהיו חמורות אין לו חלק
לעולם הבא וזה הוא הנקרא מגלה פנים בתורה מפני שהעיז מצחו
וגלה פניו ולא בוש מדברי תורה׃ שנים הם המוסרים המוסר חבירו
ביד גוים להרגו או להכותו והמוסר ממון חבירו ביד גוי או ביד
אנס שהוא כגוי ושניהן אין להן חלק לעולם הבא׃ מטילי
אימה על הצבור שלא לשם שמים זה הרודה צבור בחזקה והם יראים
ומפחדים ממנו הרבה וכוונתו לכבוד עצמו ולכל חפציו לא לכבוד
שמים כגון מלכי הגוים׃ כל אלו ד ואחד שאמרנו בעשרים
אנשים אלו שמנינו אע״פ שהם ישראל אין להן חלק לעולם הבא׃
ויש עבירות קלות מאלו ואע״פ אמרו חכמ׳ כל הרגיל בהן
אין לו חלק לעולם הבא כדי להתרחק מהן ולהזהר מהן ואלו הן׃
המכנה את חבירו והקורא את חבירו בכנויו והמלבין פני חבירו ברבים
והמתכבד בקלון חבירו והמבזה תל׳ חכמ׳ והמבזה רבותיו והמבזה
את המועדות והמחלל את הקדשים׃ בד״א שכל אחד מאלו אין
לו חלק לעולם הבא כשמת בלא תשובה אבל אם שב מרשעו ומת
והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא שאין לך דבר שעומד בפ״ע
התשובה אפי׳ כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב יש לו חלק לעולם
הבא שנ׳ שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי׳ ורפאתיו׃
כל הרשעים והמשומדים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה בין
בגלוי בין שחזרו במטמוניות מקבלין אותם בתשובה שנ׳ שובו בנים
שובבים אע״פ שעדיין שובב הוא שהרי בסתר בלבד חוזר ולא

בגלוי ומקבלין אותו בתשובה: פרק רביעי כ׳

וארבעה דברים מעכבין את התשובה ארבעה מהן עון גדול והעושה
א׳ מארבעתן אין הקב״ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל
חטאו ואלו הן: המחטיא את הרבים ובכלל עון זה המעכב את הרבים
מלעשות מצוה: ב׳ והמטה את חבירו מדרך טובה לדרך רעה כגון
מסית ומדיח: ג׳ הרואה בתרבות רעה ואינו מוחה בידו הואיל
ובנו ברשותו אלו מיחה בו היה פורש ונמצא כמחטיא אותו ובכלל
עון זה כל שאפשר בידו למחות באחרים בין רבים בין יחידים ולא
מיחה אלא יניח אותן בכשלונן: ד׳ והאומר אחטא ואשוב ובכלל
עון זה האומר אחטא ויום הכפורים מכפר: ומהן חמשה דברים
הן שנועלין דרכי התשובה בפני עושיהן ואלו הן: הפורש מן הצבור
לפי שבזמן שיעשו תשובה לא יהיה עמהם ואינו זוכה עמהן בזכות
שעושין: ב׳ והחולק על דברי חכמים לפי שמחלוקתו גורמת לפרוש
מהן ואינו יודע דרכי תשובה: ג׳ והמלעיג על המצות שכיון
שנתבזו בעיניו רודף אחריהן ולא עושן ואם לא יעשה במה יזכה:
ד׳ והמבזה רבותיו שדבר זה גורם לדחפו ולטרדו כגחזי ובזמן
שנטרד לא ימצא מלמד ומורה לו דרך האמת: ה׳ והשונא את התוכחות
שהרי לא הניח לו דרך תשובה שהתוכחות גורמת לתשובה שבזמן
שמודיעין לו לאדם חטאיו ומכלימין אותו חוזר בתשובה כמו שנ׳
בתורה זכור אל תשכח וג׳ ממרים הייתם עם ה׳ ולא נתן ה׳ לכם לב
לדעת עם נבל ולא חכם וכן ישעיה הוכיח את ישר׳ ואמר הוי גוי
חוטא ידע שור קונהו מדעתי כי קשה אתה וג׳ וכן צוהו האל
להוכיח לחטאים שנ׳ קרא בגרון אל תחשך וג׳ וכן כל הנביאים

הוכיחו

הגביהו לישראל עד שחזרו בתשובה לפיכך צריך להעמיד
בכל קהל מישראל חכם גדול וזקן וירא שמים מנעוריו
ואהוב להם שיהא מוכיח לרבים ומחזירן בתשובה וזה ששונא
את התוכחות אינו בא למוכיח ולא שומע דבריו לפיכך
יעמד בחטאתיו שהן בעיניו טובים׃ וחמשה דברים
העושה אותן אי אפשר לו שישוב תשובה גמורה לפי שהן עונות
שבין אדם לחבירו ואינו יודע חבירו שחטא לו כדי שיחזיר
לו או ישאל ממנו למחול לו ואלו הן׃ א המקלל את הרבים
לא קלל אדם ידוע כדי שישאל ממנו כפרה׃ ב והחולק עם
הגנב למי שאינו יודע גנבה זו של מי היא לא הגנב גונב רבים
ולמביא לו והוא לוקח ועוד שהוא מחזק יד הגנב ומחטיאו
אותו׃ ג והמוצא אבידה ואינו מכריז עליה עד שיחזירה לבעליה
לאחר זמן כשיעשה תשובה אינו יודע למי יחזיר׃ ד והאוכל
שור עניים ויתומים ואלמנות אלו בני אדם אומללים הם ואין
ידועין ומפורסמין וגולים מעיר לעיר ואין להם מכיר כדי שידע
ויחזירנו שור זה של מי הוא ויחזירהו לו׃ ה והמקבל שחד להטות דין
אינו יודע עד היכן הגיעה הטייה וכמה הוא כחה עד שיחזיר
אין שהדבר יש לו רגלים ועוד שהוא מחזק יד זה ומחטיא אותו׃
וחמשה דברים העושה אותן אינן חזקתו לשוב מהן
למי שהן דברים קלים בעיני רוב אדם ונמצא חוטא והוא
ידמה שאין זה חטא ואלו הן׃ א האוכל מסעודה שאינה
מספקת לבעליה שזה אבק גזל והוא מדמה שלא חטא ויאמר
שהעבוט כלום אכלתי אלא ברשותו׃ ב והמשתמש בעבוטו של עני

שלעני אינו אלא כגון קרדום ומחרישה ויאמר בלבו לא
חסר כלום והרי לא גזלתי אותו: ג' והמסתכל בעריות
עולה על דעתו שאין בכך כלום שהוא אומר וכי בעלתי
או קרבתי והוא אינו יודע שראיית העינים עון גדול הוא
שהיא גורמת לגופן של עריות שנ' ולא תתורו אחרי וג' ד'
והמתכבד בקלון חבירו ואומר בלבו שאינו חטא לפי שאין
חבירו עומד ולא הגיעה לו בושת ולא ביישו אלא עורך מעשיו
הטובים וחכמתו למול מעשה חבירו וחכמתו כדי שיראה מכלל
שהוא מכובד וחבירו בזוי: ה' והחושד בכשרים אומר
בלבו שאינו חוטא לפי שהוא אומר מה עשיתי לו וכי יש שם
אלא חשד שמא עשה שמא לא עשה והוא אינו יודע
שזה עון גדול הוא שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה
ואלו חמשה דברים העושה אותן ימשך אחריהן תמיד
והן קשים לפרוש מהן לפיכך צריך אדם ליזהר מהן שמא
ידבק בהן והן כולן דעות רעות עד מאד: ואלו הן רכילות
ולשון הרע ובעל חמה ובעל מחשבה רעה והמתחבר לרשע
מפני שהוא למד ממעשיו והן נרשמין בלבו הוא שאמר
שלמה ורועה כסילים ירוע: וכבר בארנו בהלכות דעות
דברים שצריך כל אדם לנהוג בעצמו תמיד קל וחומר לבעל
תשובה: כל אלו הדברים וכיוצא בהן אע"פ שמעכבין
את התשובה אינן מונעין אות התשובה אלא אם עשה אדם
תשובה מהן הרי זה בעל תשובה ויש לו חלק לעולם הבא:

פרק חמישי

רשות כל האדם נתונה

לו אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות
בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות
בידו שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טו"ר
כלומר הן מין זה של אדם היה אחד בעולם ואין מין שני דומה
לו בזה הענין שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע טוב
והרע ועושה כל מה שהוא חפץ ואין לו מי שיעכב על ידו
מלעשות הטוב או הרע וכיון שכן הוא פן ישלח ידו וגו'
אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרין טפשי האומות ורוב
בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות
צדיק או רשע אין הדבר כן אלא כל אדם ואדם ראוי להיות
צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל או רחמן
או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי ש
שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכי
אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זה דרך שירצה הוא
שירמיהו אומר מפי עליון לא תצא הרעות והטוב כלומר אין
הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע.
וכיון שכן הוא נמצא זה החוטא הוא הפסיד על עצמו ולפיכך
ראוי לו לבכות ולקונן על מה שעשה לנפשו וגמלה רעה
הוא שכתוב אחריו מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו.
וחזר ואמר הואיל ורשותינו בידינו ומדעתינו עשינו
כל הרעות ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשעינו
שהרשות עתה בידנו הוא שכתוב אחריו נחפשה דרכינו
ונחקרה ונשובה עד יי'. ועיקר זה עיקר גדול הוא

והוא עמוד התורה והמצוה שנ' ראה נתתי לפניך היום
וג' וכתיב ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה
כלומ' שהרשות בידכם וכל מה שיחפוץ האדם לעשות
ממעשה בני אדם עושה בין טובים בין רעים ומפני זה
הענין נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם כלומ' שאין הבורא
כופה בני האדם ולא גוזר עליהם לעשות טובה או רעה אלא
הכל מסור להם: אלו היה האל גוזר על האדם להיות
צדיק או רשע או אלו היה שם דבר שמושך את האדם
בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים או למדע מן המדעות
או לדעה מן הדעות או למעשה מן המעשים כמו שבודין
מלבם הטפשים חוברי שמים היאך היה מצוה לנו על ידי
הנביאים עשה כך ואל תעשה כך הטיבו דרכיכם ואל
תלכו אחרי רשעכם והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו
ועל תולדתו תמשוך אותו לדבר שאיאפשר לזוז ממנו
ומה מקום היה לכל התורה כולה ובאי זה דין ואי זה משפט
נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק השופט כל הארץ
לא יעשה משפט: אל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם
עושה כל מה שירצה ויהיו מעשיו מסורין לו וכי יעשה
בעולם דבר שלא ברשות קונו ובלא חפצו והכתוב אומ'
כל אשר חפץ יי' עשה: דע שהכל בחפצו יעשה ואע"פ
שמעשינו מסורין לנו: כיצד כשם שחפץ היוצר להיות
בפיגו האש והרוח עולים למעלה והמים והארץ יורדים למטה והגלגל
סובב בעגולה וכן שאר בריות העולם להיות כמנהגן שחפץ

בוכבה

שכבר תבין להיות האדם רשותו [illegible] בידו וכל
מעשיו מסורים לו ולא יהיה [illegible] שיכופהו ולא
מושך אותו הוא מעצמו ומדעתו שנתן לו הא־ל עושה
כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דנין אותו לפי מעשיו
אם עשה טובה מטיבין לו ואם עשה רעה מריעין לו והנביא
שהנביא אומר מידכם היתה זאת לכם. גם המה בחרו
בדרכיהם ובשקוציהן זה אמר שלמה שמח בחור בילדותך
ודע כי על אלה יביאך האלהים במשפט. כלומר דע
שיש בידך כח לעשות ועתיד אתה ליתן הדין.
שמא תאמר והלא הקב"ה יודע כל מה שיהיה קודם שיהיה
ידע שזה יהיה צדיק או רשע או לא ידע אם ידע שהוא
יהיה צדיק אי אפשר שלא יהיה צדיק ואם תאמר שידע [illegible]
שיהיה רשע ואפשר שיהיה רשע הרי לא ידע הדבר על
בוריו; דע שתשובת שאלה זו ארוכה מארץ מדה
ורחבה מני ים וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה:
אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר. כבר
באמרנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה שהקב"ה אינו יודע
בדעה שהוא חוץ ממנו כבני אדם שהן ודעתם שנים
אלא הוא יתברך שמו ודעתו אחד ואין דעתו של אדם יכולה
להשיג דבר זה על בוריו וכשם שאין כח באדם להשיג ולמצא
אמתת הבורא שנ' כי לא יראני האדם וחי כך אין כח באדם
להשיג ולמצוא דעתו של בורא הוא שהנביא אומר כי לא
מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי. וכיון שכן הוא אין

בנוכח לידע ... איש
בנוכח לידע ה ... היאך ידע הקב"ה כל הברו
ומעשיהם׃ אבל נדע בלא ספק שמעשה האדם
ביד האדם ואין הקב"ה מושכו ולא גוזר עליו לא
לעשות כך ולא לעשות כך ולא מפני קבלת הדת בלבד
נודע דבר זה אלא בראיות ברורות מדברי החכמה ומפני
זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על כל מעשיו כפי
מעשיו כי האלהים יביא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם
רע וזה העיקר שכל דברי הנביאים תלויין בו׃

פרק ששי

בפסוקין הרבה
יש בתורה ובדברי הנביאים שהן כמו כסותרין עיקר זה
ונכשלים בהם רוב האדם ויעלה על דעתן מהן שהקב"ה גוזר
על האדם לעשות טובה או רעה ואין לבו של אדם מסור לו
להטותו לכל אשר ירצה והרי אני מבאר עיקר גדול שממנו
תדע פירוש כל אותן הפסוקים׃ בזמן שאדם חוטא
או אנשי מדינה חוטאין ועושה החוטא חטא שעשה מדעתו
וברצונו כמו שהודענו ראוי ליפרע ממנו והקב"ה יודע
היאך יפרע׃ יש חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו על
חטאו בעולם הזה בגופו או בממונו או בבניו הקטנים שבניו
של אדם הקטנים שאין בהן דעת ולא הגיעו לכלל מצות
כקניינו כתוב איש בחטאו ימות עד שיעשה איש׃ ויש
חטא שהדין נותן שנפרעין ממנו לעולם הבא ואין עובר
עליו שום נזק בעולם הזה ויש חטא שנפרעין ממנו

עליו בעולם הזה ולעולם הבא׳ בד״א בזמן שלא
עשה תשובה [illegible] אם עשה תשובה׳ התשובה כתריס לפני
הפורענות. וכשם שאדם חוטא ברצונו ומדעתו כך הוא
עושה תשובה ברצונו ומדעתו׳ ואפשר שיחטא אדם
חטא גדול או חטאים הרבה עד שיתן הדין לפני
דיין האמת שיהיה הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו
שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין
מניחין לו לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו
שעשה׳ הוא הקב״ה אומר על ידי ישעיהו השמן לב העם
הזה וגו׳ עד ושב ורפא לו׳ וכן הוא אומר ויהיו מלעבים
במלאכי האלהים וגו׳ עד לאין מרפא כלומ׳ חטאו ברצונם
והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא
המרפא׳ לפיכך כתוב בתורה לפשוע עד שנתחייבו ולמנו
ואני אחזק את לב פרעה לפי שחטא מעצמו תחלה והרע
לישראל הגרים בארצו שנ׳ הבה נתחכמה לו וגו׳ ואמר מור׳
וגו׳ נתן הדין למנוע ממנו התשובה עד שנפרע ממנו
ולפיכך חיזק הקב״ה את לבו׳ ולמה היה שולח לו ביד
משה ואומר לו שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקב״ה שא׳
אתה משלח שנ׳ ואתה ועבדיך ידעתי וגו׳ ואולם בעבור
זאת העמדתיך כדי להודיע לבאי העולם שבזמן
שמונע הקב״ה תשובה לחוטא אינו יכול לשוב אלא ימות
ברשעו שעשה בתחלה ברצונו׳ וכן סיחון לפי עונות
שהיו לו נתחייב למנעו מן התשובה שנ׳ הקשה יי׳ אלהיך

את רוחו וג' וכן הכנענים לפי תועבותיהן מנע מהן
התשובה עד שעשו מלחמה עם ישראל שנ' כי מאת יי'
היתה לחזק את לבם לקראת המלחמה את ישרא' למען
החרימם וג' וכן ישראל בימי אליהו לפי שהרבו לפשע
מנע מאותן המרבים לפשוע תשובה שנ' ואתה הסבות
את לבם אחורנית כלומר מנעת מהן התשובה
נמצאת אומר שלא הא' גזר על פרעה להרע
לישראל ולא על סיחון לחטוא ולמנוע ישרא' מלעבור
בארצו ולא על הכנענים להתעיב ולא על ישרא' לעבוד ע"ז
אלא כולן חטאו מעצמן ונתחייבו כולן למנוע מהן התשובה
ולפי זה שואלין הנבי' והצדיקים בתפלותיהם מהקב"ה
לעזרם על דרך האמת כמו שאמר דוד הורני יי' דרכך כלומ'
אל ימנעוני חטאי דרך האמת שממנה אדע דרכיך ותנח
וייחוד שמך וכן זה שאמר ורוח נדיבה תסמכני כלומ'
רוחי לעשות חפצך ולא יגרמו לי חטאי למנעני מן התשובה
אלא תהיה הרשות בידי עד שאחזור ואבין ואדע דרך
האמת ועל דרך זה כל הדומה לפסוקים אלו ומה הוא זה
שאמר דוד טוב וישר יי' על כן יורה חטאים בדרך ששלח
ידרך ענוים במשפט וי' וילמד ענוים דרכו' זה
להם נביאים מודיעים להם דרכי יי' ומחזירין אותם בתשוב'
ועוד שנתן בהן כח ללמוד ולהבין שמדה זו בכל אדם
שכל זמן שהוא נמשך בדרכי החכמה והצדק מתאוה
להן ורודף אותן והוא שאמרו חכמ' בא ליטהר מסייעין
אותו

אותו כלומר [illegible] נגזר על הדבר׳ והלא
כתוב בתורה ועבדום וענו אותם הרי גזר על המצריי׳
לעשות רעה׳ וכתי׳ וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי
הרי גזר על ישראל לעבוד ע״ז ולמה נפרע מהן לפי שלא
גזר על איש פלוני ידוע שיהיה הוא הזונה אלא כל אחד
ואחד מאותן הזונים שעבד ע״ז אילו לא רצה לעבוד לא
היה עובד ולא הודיעו הבורא אלא מנהגו של עולם
הא למה זה דומה לאומר העם הזה יהיה בהם צדיקים
ורשעים לא מפני זה יאמר הרשע כבר נגזר עליו שיהיה
רשע מפני שהודיע הקב״ה למשה שיהיו רשעים בישראל כענין
שנ׳ כי לא יחדל אביון מקרב הארץ׳ וכן המצריים כל
אחד ואחד מאותן המצריים והמריעים לישראל אלו
לא רצה להרע להן הרשות בידן שלא גזר על איש
ידוע אלא הודיע שסוף זרעו להשתעבד בארץ
לא להם וכבר אמרנו שאין כח באדם לידע היאך
ידע הקב״ה דברים שעתידין להיות׳

פרק שביעי

הואיל ורשות כל
אדם נתונה לו כמו שביארנו ישתדל האדם לעשות
תשובה לנער כפיו מחטאיו כדי שימות והוא בעל תשובה
כדי שיזכה לחיי העולם הבא׳ לעולם יראה אדם
עצמו כאלו הוא נוטה למות ושמא ימות בשעתו ונמצא עומד
בחטאיו לפיכך ישוב מחטאיו מיד ולא יאמר כשאזקין אשוב שמא
ימות קודם שיזקין הוא ששלמה אומ׳ בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך
לבנים ושמן על ראשך אל יחסר׳

אל תאמר שאין התשובה אלא מעבירות שיש בהן מעשה
כגון זנות וגזל וגניבה כשם שצריך אדם לשוב מאלו
כך הוא צריך לחפש בדעות רעות שיש לו ולשוב מן
הכעס ומן האיבה ומן הקנאה ומן התאוה ומן התחרות ומן
ההתול ומן רדיפת הממון והכבוד ומרדיפת המאכלות וכיוצא
בהן מן הכל הוא צריך לחזור בתשובה ואלו העונות קשין
מאותן שיש בהן מעשה שבזמן שאדם נשקע באלו קשה
הוא לפרוש וכן הוא אומר יעזב רשע דרכו וג׳ אל ידמה
בעל תשובה שהוא מרוחק ממעלת הצדיקים מפני העונות
והחטאות שעשה אין הדבר כן אלא אהוב ונחמד הוא לפני
הבורא וכאלו לא חטא מעולם ולא עוד אלא ששכרו הרבה
שהרי טעם טעם החטא ופירש ממנו וכבש יצרו אמרו
חכמ׳ מקום שבעלי תשובה עומדין בו אין צדיקים גמורי׳
יכולין לעמוד בו כלומר מעלתן גדולה מן ממעלת אלו
שלא חטאו מעולם מפני שהן כובשין יצרן יותר מהן
כל הנביאים כולם צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא
בתשובה וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה
בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנ׳ והיה כי יבואו עליך כל
הדברים האלה הב׳ והקל׳ וג׳ ושבת עד יי׳ אלהיך וג׳ ושב יי׳
אלהיך את שבותך וג׳ גדולה תשובה שמקרבת את האדם
לשכינה שנ׳ שובה ישראל עד יי׳ אלהיך ונאמ׳ שובו עדי נאם
יי׳ ונאמ׳ אם תשוב ישראל נאם יי׳ אלי תשוב כלומר אם
תחזור בתשובה בי תדבק התשובה מקרבת את הרחוקים
אמש היה זה שנוי לפני המקום

משוקץ

משוקץ ומרוחק ותועבה והיום אהוב ונחמד וקרוב
וידיד וכן אתה מוצא שבלשון שהקב"ה מרחיק את
החוטאים בה מקרב את השבים בין יחיד בין רבים שנ'
והיה במקום אשר יאמר להם עמי אתם יאמר להם בני
אל חי ונאמר ביכניה ברשעתו כתבו את האיש הזה ערירי
וג' ונאמר אם יהיה כניהו בן יהויקים מלך יהודה חותם
על יד ימיני וג' וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בן
בנו ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי נאם
יי' ושמתיך כחותם כי בך בחרתי נאם יי' צבאות
כמה מעולה מעלת התשובה אמש היה זה מובדל מא'
ישר' שנ' כי אם עונותיכם היו מבדילים וג' צועק ואינו
נענה שנ' גם כי תרבו תפלה אינני שומע וג' ועושה מצות
וטורפין אותם בפניו שנ' מי בקש זאת מידכם וג' מי גם
בכם ויסגר דלתים וג' [illegible] וג' והיום
הוא מודבק בשכינה [illegible] בעולם הז' וג' צועק [illegible]
מי' שנ' טרם יקראו ואני [illegible] מצות ומקבלין אותן
בנחת ושמחה שנ' כי כבר רצה האלהים את מעשיך ולא
עוד אלא שמתאוין להם שנ' וערבה ליי' מנחת יי' וג'
בעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענוים ביותר אם חירפו
אותם הכסילים במעשיהם הראשונים ואמרו להם אמש
היית עושה כך וכך ואמש היית אומר כך וכך אל ירגישו להן
אלא שומעין ושמחין ויודעין שזו זכות להן ושכל זמן שהן
בושין ממעשיהן ונכלמין מהן זכותן מרובה ומעלתן מתגדלת:

וחטא גדול הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך
הראשונים או להזכירן בפניו כדי לביישו או להזכיר
דברים ועניינים הדומין להן כדי להזכירו מה עשה
הכל אסור ומוזהר עליו בכלל אונאת דברים שהזהיר
עליה תורה שנ׳ לא תונו וגו׳

פרק שמיני

הטובה הצפונה לצדיקים הוא חיי העולם הבא והן החיים
שאין עמהן מות והטובה שאין עמה רעה הוא שכת׳ בתור׳
למען ייטב לך והארכת ימים מפי השמועה למדו למען
ייטב לך לעולם שכולו טוב והארכת ימים לעולם שכולו
ארוך וזה הוא חיי העולם הבא. שכר הצדיקים הוא
שיזכו לנועם זה ויהיו בטובה זו ונקמת הרשעים היא שלא
יזכו לחיים אלא יכרתו וימותו וכל מי שאינו זוכה לחיי
אלו הוא המת שאינו חיה לעולם אלא נכרת ברשעו ואבד
כבהמה וזה הוא הכרת הכת׳ בתו׳ שנ׳ הכרת תכרת הנ׳ ה׳ מפי
השמועה למדו הכרת תכרת בעולם הזה תכרת לעולם הבא
שאותה הנפש שפירשה מן הגוף בעולם הזה אינה זוכה לחיי
העולם הבא אלא גם מן העולם הבא נכרתת. העולם הבא
אין בו גוף וגויה אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף
כמלאכי השרת הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה
ולא שתיה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין
להן בעולם הזה ולא יארע בו דבר מכל הדברים שמאורעין
לגופות בעולם הזה כגון ישיבה ועמידה ושינה ומיתה
ועצב ושחוק וכיוצא בהן כך אמרו חכמים הראשונים

העולם

העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש
אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכי'
הרי נתבאר לך שאין שם גוף לפי שאין שם אכילה
ושתיה וזה שאמרו צדיקים יושבין על דרך החידה כלומר
נפשות הצדיקים מצויים שם בלא עמל ולא יגיעה. וכן מה
שאמרו ועטרותיהן בראשיהם כלומר דעת שידעו שבגללה
זכו לחיי העולם הבא מצויה עמהן והיא העטרה שלהן כענין
שאמר שלמה בעטרה שעטרה לו אמו והרי הוא אומר
ושמחת עולם על ראשם ואין השמחה גוף כדי שתנוח
על הראש כך עטרה שאמ' חכמ' כאן היא דעה
ומהו זה שאמר ונהנין מזיו השכינה שיודעין ומשיגין
מאמיתת הקב"ה מה שאין יודעין והן בגוף האפל והשפל
כל נפש האמורה בענין זה אינה הנשמה שהיא
צריכה לגוף אלא צורת הנפש היא הדעה שהשיגה מהבורא
כפי כוחו והשיגה הדעות הנפרדות ושאר המעשים והיא
הצורה שבארנו ענינה בפרק רביעי מהלכות יסודי התורה
היא הנקראת נפש בענין זה: חיים אלו לפי שאין
עמהן מות שאין המות אלא ממאורעות הגוף ואין שם
גוף שנקראו צרור החיים שנ' והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים
וזה הוא השכר שאין שכר למעלה ממנו והטובה שאין
אחריה טובה והיא שהתאוו אותה כל הנביאים וכמה
שמות יקראו לה דרך משל הר יי' ומקום קדשו ודרך
הקדש וחצרות יי' ואהל יי' ונועם יי' והיכל יי' ובית יי'

מזומנת

ושער יי׳ והחכמים קראו לה דרך משל טובה זו
לצדיקים סעודה ויקראו לה בכל מקום העולם הבא
הנקמה שאין נקמה גדולה ממנה שתכרת הנפש
ולא תזכה לאותן החיים שנ׳ הכרת תכרת הנפש וגו׳ וזה
האבדן הוא שקורין אותו הנביאים דרך משל באר
שחת ואבדון ותפתה ועלוקה וכל לשון כלייה והשחתה
קורין לו לפי שהיא הכלייה שאין אחריה תקומה לעולם
וההפסד שאינו חוזר לעולם׳ שמא תקל בעיניך טובה
זו ותדמה שאין שכר המצות והויית האדם שלם בדרכי
האמת שיהיה אוכל ושותה מאכלות טובות ומשקי
ערבות נאות ולובש בגדי שש ורקמה ושוכן באהלי
שן ומשתמש בכלי כסף וזהב ודברים הדומין לאלו
כמו שמדמין אלו הערביים הטפשים האוילים השטופים
בזמה׳ אבל החכמים ובעלי דעה ידעו שכל דברים
האלו דברי הבאי והבלים ואין בהן תועלת ואינן טובה
גדולה אצלינו בעולם הזה אלא מפני שאנו בעלי גוף
וגויה וכל הדברים האלו צרכי הגוף הן ואין הנפש מתאוה
להן ומחמדתן אלא מפני צורך הגוף כדי שימצא חפצו
ויעמוד בכל בוריו ובזמן שאין שם גוף נמצאו כל
הדברים האלו בטלים׳ הטובה הגדולה שתהיה בה
הנפש בעולם הבא אין שם דרך העולם הזה להשיגה בה
ולידע אותה שאין אנו יודעין בעולם הזה אלא טובת
הגוף ולה אנו מתאוים׳ אבל אותה הטובה הגדולה

עד מאד

עד שאמר ואין לה ערך בטובת עולם הזה אלא
דרך משל אבל בדרך האמת שנערוך טובת הנפש
בעולם הבא בטובות גוף בעולם הזה במאכל
ובמשקה אלא אותה הטובה גדולה עד אין ערך
ואין חקר ואין דמיון והוא שאמר דוד מה רב טובך
אשר צפנת ליראיך וג׳ וכמה התאוה דוד לחיי
העולם הבא שנ׳ לולי האמנתי לראות בטוב יי׳ בארץ
חיים׳ כבר הודיעונו חכמ׳ הראשונים שטובת העולם
הבא אין כח באדם להשיגה על בוריה ואין יודע גדלה
ויפיה ועצמה אלא הקב״ה לבדו וכל הטובות שמתנבאים
בהן הנביאים לישראל אינן אלא לדברים של גוף שנהנין
בהן ישראל בימות המלך המשיח בזמן שתחזור הממשלה
לישראל׳ אבל טובת חיי העולם הבא אין לה ערך
ודמיון ולא דמוה הנביאים כדי שלא יפחתו אותה
בדמיון הוא שישעיהו אומר עין לא ראתה אלהים זולתך
כלומר הטובה שלא ראתה אותה נביא ולא ראה אותה
אלא אלהים יעשה אותה האלהים לאדם שמחכה לו אמרו
חכמים שכל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות
המשיח אבל העולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך
וג׳ זה שקראו אותו החכמים העולם הבא לא מפני
שאינו מצוי עתה וזה העולם אובד ואחר כך יבוא
אותו העולם אין הדבר כן אלא הרי הוא מצוי ועומד
שנ׳ אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך׳ ולא

קראוהו העולם הבא לא מפני שאותן החיים באין לו
לאדם אחר חיי העולם הזה שאנו קיימין בו בגוף ונפש
והוא הנמצא לכל אדם בראשונה

פרק תשיעי

מאחר שנודע שמתן שכרן של מצות והטובה שנזכה בה
אם שמרנו דרך יי' הכתוב בתורה היא חיי העולם הבא שנ'
למען ייטב לך והארכת ימים' והנקמה שנוקמין מן
הרשעים שעזבו ארחות הצדק הכ' בתורה היא הכרת תכרת
וגו' מהו זה שכת' בתורה אם תשמעו יגיע לכם ואם
לא תשמעו יקרא אתכם וכל אותן הדברים בעולם הזה כגון
שובע ורעב ומלחמה ושלום ושפלות וישיבת הארץ וגלות
והצלחת מעשה והפסדו ושאר כל דברי הברית' כל
אותן הדברים אמת היו ויהיו ובזמן שאנו עושין כל מצות
התורה יגיעו אלינו טובות העולם הזה כולן ובזמן שאנו
עוברין עליהן תקרא אותנו הרעות הכתובות ואע"פ כ' אין
אותן הטובות הן סוף מתן שכרן של מצות ולא אותן
הרעות הן סוף הנקמה שנוקמין מעובר על כל המצות
אלא כך הוא הכרע הדברים' הקב"ה נתן לנו תורה זו
עץ חיים וכל העושה כל הכתוב בה ויודעו דעה גמורה
נכונה זוכה בה לחיי העולם הבא ולפי גודל מעשיו וגודל
חכמתו הוא זוכה והבטיחנו בתורה שאם נעשה אותה
בשמחה ובטובת נפש ונהגה בחכמתה תמיד שיסיר ממנו
כל הדברים המונעין אותנו מלעשותה כגון חולי ומלחמה
ורעב וכיוצא בהן וישפיע לנו כל הטובות המחזקין את

ידינו

ידינו לעשות את התורה כגון שובע ושלום ורבוי כסף וזהב
כדי שלא נעסוק כל ימינו בדברים שהגוף צריך להן
אלא נשב פנויים ללמוד בחכמה ולעשות המצוה כדי
שנזכה לחיי העולם הבא וכן הוא אומר בתורה אחר
שהבטיח בטובת העולם הזה וצדקה תהיה לנו וגו'
והודיענו בתורה שאם נעזוב התורה מדעתנו ונעסוק
בהבלי הזמן כענין שנ' וישמן ישורון ויבעט שדיין
האמת יסיר מן העוזבים כל טובת העולם הזה שהן
חזקו ידיהן לבעוט ומביא עליהן את הרעות המונעין אותן
מלקנות העולם הבא כדי שיאבדו ברשעם הוא שכ'
בתורה ועבדת את אויביך אשר ישלחנו יי' וכו' תחת
אשר לא עבדת את יי' אלהיך וג' נמצא פירוש
כל אותן הברכות והקללות על דרך זו כלומר אם עבדתם
את יי' בשמחה ושמרתם דרכיו אשפיע לכם הברכות האלו
ומרחיק כל הקללות עד שתהיו פנויים להתחכם בתורה
ולעסוק בה כדי שתזכו לחיי העולם הבא וייטב לכם
לעולם שכולו טוב ותאריכו ימים לעולם שכולו ארוך
ונמצאתם זוכים לשני העולמות לחיים טובים בעולם
הזה המביאין לחיי העולם הבא שאם לא יקנה הנה
חכמה ומעשים טובים אין לו במה יזכה שנ' כי אין מעשה
וחשבון ודעת וחכמה בשאול וג' ואם עזבתם את יי'
ושגיתם במאכל ובמשתה וזנות ודומה להן אביא
עליכם כל הקללות האלו ואסיר מכם כל הברכות

עד שיאכלו ישיבם בבהלה ובחר ולא יהיה להם לב
פנוי ולא גוף שלם לעשות המצות כדי שיאבדו
מחיי העולם הבא ונמצא שאיבדו שני עולמות ש[...]
שבזמן שאדם טרוד בעולם הזה בחולי ובמלחמה
וב[...] אינו מתעסק לא בחכמה ולא במצוה שבהן
זוכין לחיי העולם הבא ומפני זה התאוו כל
ישראל נביאיהם וחכמיהם ימות המלך המשיח כדי
שינוחו ממלכות הרשעה שאינה מנחת לישר׳
לעסוק בתורה ובמצות כהוגן וימצאו להן מרגוע וי׳
וירבו בחכמה כדי שיזכו לחיי העולם הבא לפי שבאותן
הימים תרבה הדעה והחכמה והאמת שנ׳ כי מלאה
הארץ דעה את יוי ונאמר ולא ילמדו עוד איש את
רעהו ואיש את אחיו לאמר וכו׳ ונא׳ והסירותי את
לב האבן מבשרכם וכו׳ מפני שאותו המלך שיעמוד
מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה ונביא גדול
הוא קרוב ממשה רבנו ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותן
דרך יוי ויבואו כל הגוים לשמעו שנ׳ והיה באחרית
הימים נכון יהיה הר בית יוי וג׳ וסוף השכר כולו
והטובה האחרונה שאין לה הפסק ולא גרעון היא חיי
העולם הבא אבל ימות המשיח הוא העולם הזה ועולם
כמנהגו הולך אלא שהמלכות תחזור לישר׳ וכבר
אמרו חכמים הראשונים אין בין העולם הזה לימות המשיח
המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד׃

פרק עשירי

אל יאמר אדם הרי אני עושה מצות התורה
ועוסק בחכמתה כדי שאקבל הברכות הכתובות בתורה
או כדי שאזכה לחיי העולם הבא ואפרוש מן העבירות
שהזהירה תורה מהן כדי שאנצל מן הקללות הכתובות בתו'
או כדי שלא אכרת מחיי העולם הבא. אין ראוי
לעבוד את יי' על דרך זו שהעובד על דרך זו הוא עובד
מיראה ואינה מעלת הנביאים ולא מעלת החכמים ואין
עובד את יי' על דרך זו אלא עמי הארץ והנשים
והקטנים שמחנכין אותן לעבוד מיראה עד שתרבה
דעתן ויעבדו מאהבה. העובד מאהבה עוסק בתו'
ובמצות והולך בנתיבות החכמה לא מפני דבר בעולם
לא מפני יראת הרעה ולא כדי לירש הטובה אלא
עושה האמת מפני שהוא אמת וסוף הטובה לבוא
בכלל. ומעלה זו מעלה היא גדולה עד מאד ואין
כל חכם זוכה לה והיא מעלת אברהם אבינו שקראו
הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה והיא המעלה
שצוונו בה הקב"ה על ידי משה רבנו שנ' ואהבת את יי'
אלהיך בכל לבבך. ובזמן שאהב את הקב"ה אהבה ראויה
מיד יעשו כל המצות מאהבה. וכיצד היא האהבה
הראויה היא שיאהב את יי' אהבה רבה עזה עד
מאד מאד שתהא נפשו קשורה באהבת יי' ונמצא שוגה
בה תמיד כאלו חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת
אותה אשה שהוא שוגה בה תמיד בין בשבתו בין בקומו

בין בשעה שהוא אוכל ושותה יתר מזה תהיה אהבת יוי
בלב אוהביו ושוגים בה תמיד כמו שצונו בכל לבבך
ובכל נפשך והוא ששלמה אומר דרך משל כי חולת
אהבה אני. וכל שיר השירים משל הוא לענין זה:
אמ' חכמי' הראשונים שמא תאמר הריני למד תורה
בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל
שאקבל שכר בעולם הבא. ת"ל לאהבה את יוי כל
ו שאתם עושין לא תעשו אלא מאהבה. ועוד אמ'
חכמי' במצותיו חפץ מאד במצותיו ולא בשכר
מצותיו וכן היו גדולי החכמים מצוים לנבונים שבתלמידיהן
ומשכיליהן ביחוד אל תהיו כעבדים המשמשין
את הרב על מנת לקבל פרס כלומ' לקבל שכר
אלא היו כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא
לקבל פרס אלא מפני שהרב ראוי לשמשו כלומ'
עבדו מאהבה: כל העוסק בתורה כדי לקבל שכר
בעולם הבא או כדי שלא תגיע אליו פורענות
הרי זה עוסק בה שלא לשמה וכל העוסק בה לא מיראה
ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שצוה
בה הרי זה עוסק לשמה בה ואמר חכמ' לעולם יעסוק
אדם בתורה ואפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה
בא לשמה. לפיכך כשמלמדין את הקטנים ואת
הנשים וכלל עמי הארץ אין מלמדין אותן לעבוד
אלא מיראה וכדי לקבל שכר עד שתרבה דעתן ויתחכמו
חכמה

חכמה יתירה מגלין להן רז זה מעט מעט ומרגילין אותן
לענין זה בנחת עד שישיגוהו וידעוהו ויעבדוהו מאהבה:
דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת
בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל
מה שבעולם חוץ ממנה כמו שצוהו ואמר בכל לבבך
ובכל נפשך אלא בדעה שידעהו ועל פי הדעה תהיה האהבה
אם מעט מעט ואם הרבה הרבה לפיכך צריך
אדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות
המודיעין לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג
כמו שביארנו בהלכות יסודי תורה:

נשלם ספר המדע בעזרת שדי

ומניין פרקים של ספר זה שש וארבעים: הלכות יסודי
התורה י' פרקים:
הלכות דעות שבעה פרקים:
הלכות תלמוד תורה שבעה פרקים:
הלכות ע"ז שנים עשר פרקים:
הלכות תשובה עשרה פרקים:

בריך רחמנא דסייען בריך הוא ובריך שמיה

שגיאות מי יבין מנסתרות נקני:

נשלם לכ"ה חדש שבט
דשנת אתתפ"ד לשטרות
תם

[illegible]

בשם יוי אל עולם

מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי

ספר שני והוא ספר אהבה

הלכותיו שש וזה הוא סידורן· הלכות קריית שמע· הלכות תפלה וברכת כהנים· הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה הלכות ציצית· הלכות ברכות· הלכות מילה:

הלכות קריית שמע מצות עשה אחת· והוא לקרות קריית שמע פעמים ביום·

הלכות תפלה וברכת כהנים· יש בכללן שתי מצות עשה· א' לעבוד את יוי בתפלה בכל יום· שניה לברך כהנים את ישראל בכל יום;

הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה· יש בכללן חמש מצות עשה וזה הוא פרטן· א' להיות תפילין על הראש· ב' לקשרם על היד· ג' לקבוע מזוזה בפתחי השערים· ד' לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו· ה' לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיה לו שני ספרי תורות

הלכות ציצית· מצות עשה אחת והוא לעשות ציצית

ציצית

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

על כנפי הכסות׃ הלכות ברכות׳ מצות עשה
אחת והיא לברך את שם הקב״ה אחר אכילה׃ הלכות
מילה׳ מצות עשה אחת והיא למול את הזכרים ביום
השמיני׳ נמצאו כל המצות הנכללות בספר זה׳ אחת
עשרה מצות עשה׃ הלכות קרית שמע׳ מצות
עשה אחת והיא לקרות קרית שמע פעמים ביום׳ וביאור
מצוה זו בפרקים אלו׃ פרק ראשון פעמים בכל
יום קורין קרית שמע׳ בערב ובבקר׳ שנ׳ ובשכבך ובקומך
בשעה שדרך בני אדם שוכבין זה הוא לילה׳ ובשעה שדרך
בני אדם עומדין וזה הוא יום׃ ומה הוא קורא שלש
פרשיות אלו שהן ש״י והיה אם שמע׳ וויאמר ומקדימין
לקרות פרשת שמע מפני שיש בה צווי על ייחוד השם
ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו
ואחריה והיה אם שמע שיש בה צווי על שאר המצוות
כולן׳ ואחר כך פרשת ציצית שגם היא יש בה צווי על

זכירת כל המצות: מ״ע שאין מצות עשית נוהגת
בלילה קורא אין אותה בלילה מפני שיש בה זכרון יציאת
מצרים. ומצוה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה שנ׳ למען
תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:
וקריאת שלש פרשיות אלו על סדר זה. היא הנקראת קרית
שמע: הקורא קרית שמע כשהוא גומר פסוק ראשון
אומ׳ בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד׳ וחוזר
וקורא כדרכו ואהבת את יי׳ אלהיך עד סופה׳ ולמה
קורין כן׳ מסורת היא בידינו שבשעה שקבץ יעקב אבינו
את בניו במצרים. בשעת מיתתו צום וזרזם על ייחוד השם
ועל דרך יי׳ שהלך בה אברהם ויצחק אביו שאל אותם
ואמר להם בני שמא יש בכם פסולת מי שאינו עומד עמי
ביחוד השם אדון כל העולם כענין שאמר לנו משה רבינו
פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט וכול׳ ענו
כולם ואמרו לו שמע ישראל יי׳ אלהינו יי׳ אחד. כלומר שמע

אבינו

ממנו ישראל אבינו יי' אלהינו יי' אחד. אחר כך פתח
הזקן וענה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ולפיכך
נהגו כל ישראל לומר שבח ששיבח בן ישראל אחר
פסוק זה: משהקורא קרית שמע מברך לפניה ולאחריה
ביום מברך שתים לפניה ואחת לאחריה ובלילה מברך
שתים לפניה ושתים לאחריה ברכה ראשונה שלפניה
ביום יוצר אור וג' שניה לה אהבת עולם אהבתנו ושל
אחריה אמת ויציב וברכה ראשונה שלפניה בלילה המעריב
ערבים שניה לה אהבת עולם עמך ישראל אהבתנו
וברכה ראשונה של אחריה אמת ואמונה שניה לה
השכיבנו ברכה ראשונה שלפניה בין ביום בין בלילה
פותח בה בברוך וחותם בברוך ושאר ברכותיה חותם
בכל אחת מהן בברוך ואין להן פתיחה בברוך וברכות
אלו עם שאר כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל
עזרא ובית דינו תיקנום ואין אדם רשאי לפחות
מהן ולא להוסיף עליהן מקום שהתקינו לחתום

בברוך אינו רשאי שלא לחתום ומקום שהתקינו
שלא לחתום אינו רשאי לחתום׳ מקום שהתקינו
שהתקינו
שלא לפתוח בברוך אינו רשאי לפתוח: ומקום
לפתוח אינו רשאי שלא לפתוח׳ כללו של דבר כל
טועה·
המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות הרי זה
חוזר ומברך כמטבע׳ וכל שאינו אומר אמת ויציב
בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו:

הקדים ברכה שניה לברכה ראשונה בין ביום
בין בלילה בין לפניה בין לאחריה יצא לפי שאין סדר
לברכות: בשחרית פתח ביוצר אור וסיים
במעריב ערבים לא יצא׳ פתח במעריב ערבים וסיים
ביוצר אור יצא׳ וכן בערבית אם פתח במעריב ערבים
במעריב
וסיים ביוצר אור לא יצא׳ פתח ביוצר אור וסיים
ערבים יצא׳ שכל הברכות הולכות אחר חתימתן

יצא·
אי זה הוא זמן קרית שמע בלילה מצותה משעת
שלא
הכוכבים עד חצי הלילה׳ ואם עבר ואחר וקרא עד

עבר

עלה עמוד השחר יצא ידי חובתו· שלא אמרו עד
חצות אלא להרחיק מן הפשיעה: הקורא קרית שמע
של ערבית אחר שעלה עמוד השחר קודם הנץ
החמה לא יצא ידי חובתו: אלא אם כן היה אנוס·
כגון שכור או חולה וכיוצא בהן: ואנוס שקרא בעת גב
זה אינו מברך השכיבנו: ואי זה הוא זמנה ביום
מצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי י
שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה
ושיעור זה כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש·
ואם איחר וקרא אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו·
שעונתה עד סוף שלש שעות ביום· ואיחר למי שעבר
מי שהקדים וקרא קרית שמע של שחרית אחר
שעלה עמוד השחר אע"פ שהשכים קודם שתנץ החמה
יצא ידי חובתו: ובשעת הדחק כגון שהיה משכים
לצאת לדרך קורא לכתחלה משעלה עמוד השחר:
הקורא אחר שלש שעות ביום אפי' [illegible] היה אנוס

לא יצא ידי חובתו קריאת שמע בעונתה אלא הרי
הוא כקורא בתורה ומברך לפניה ולאחריה כל היום
אפי' אוחר וקרא אחר שלש שעות: **פרק שני**
הקורא קריאת שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא
שמע ישראל יי' אלהינו יי' אחד לא יצא ידי חובתו:
והשאר אם לא כיון לבו יצא ידי חובתו אפי' היה קורא
תורה כדרכו או שמגיה את הפרשיות האלו בעונת
קריאה יצא· והוא שכיון לבו בפסוק ראשון:
כל אדם קורין כדרכן· בין עומדין בין מהלכין
בין שוכבין בין רוכבין על גבי בהמה· ואסור לקורא
לקרות קריאת שמע והוא מוטל ופניו טוחות בקרקע
או משליך על גביו ופניו למעלה· אבל קורא הוא
והוא שוכב על צדו· ואם היה בעל בשר הרבה ואינו
יכול להתהפך על צדו· או שהיה חולה כ"ש מטה
לצדו וקורא· מי שהיה מהלך על רגליו
עומד בפסוק ראשון והשאר קורא והוא מהלך.

היה

היה ישן מעריבין אתו ומעירין אתו עד שיקרא פסוק
ראשון [illegible] והולך אם אנסוהו שנה אין מעוררין
אותו · מי שהיה עוסק במלאכה מפסיק עד שיגמור
פרשה ראשונה כולה · וכן בעלי האומנות בוטלין
ממלאכתן בפרשה ראשונה כדי שלא תהא קריאה
עומד
עראי וכשאר קורא והוא עוסק במלאכתו אפי' היה
בראש האילן או בראש הכותל קורא במקומו ומברך
והגיע
לפניה ולאחריה · היה עוסק בתלמוד תורה
היה
זמן קריאת שמע פוסק וקורא ומברך לפניה ולאחריה ·
ויקרא
עוסק בצרכי רבים לא יפסיק אלא יגמור עסקיהן
בשתיה
אם נשאר עת לקרות · היה עוסק במילה או
שהיה
או שהיה בבית המרחץ או שהיה עוסק בתספורת או
מהפך בעורות או שהיו עוסקים בדין גומר ואחר כך קורא
קריאת שמע ואם היה מתירא שמא יעבור זמן הקריאה
יפסק ויקרא הרי זה משובח: מי עודו [illegible] אם

יכול לעלות ולהתכסות ולקרות קודם שתנץ החמה
ויתכסה ויקרא · ואם היה מתירא שמא תנץ החמה קודם
שיקרא יתכסה במים שהוא עומד בהן ויקרא · ולא
ולא יתכסה לא במים שרוחן רעה ולא במי המשרה ·
ולא במים צלולין מפני שערותו נראות מהן · אבל
מתכסה הוא במים עכורים שאין ריחן רע וקורא
במקומו: הקורא קרית שמע לא ירמוז
בעיניו · ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו כדי
שלא תהא קריאתו עראי · ואם עשה כן אעפ״י שיצא ידי
חובתו הרי זה מגונה · וצריך להשמיע לאזנו כשהוא
קורא ואם לא השמיע לאזנו יצא · וצריך לדקדק באותיותיה
ואם לא דקדק יצא · כיצד מדקדק יזהיר שלא ירפה
החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנע ולא יניע הנח לפיכך
צריך ליתן ריוח בין כל שתי אותיות הדומות · שאחת
מהן סוף תיבה והאחרת תחלת תיבה הסמוכה לה

כגון

כגון בכל לבבך קורא בכל ושוהה וחוזר וקורא לבבך
וכן ואבדתם מהרה הכנף פתיל וצריך לבאר זיין
של תזכרו וצריך להאריך בדלת של אחד כדי שימליכהו
של השמים ועל הארץ ועל ארבע רוחות העולם וצריך
שלא להטעים בחית כדי שלא יהא כאומר אחר: קורא
אדם את שמע בכל לשון שהוא מכירה והקורא בכל לשון
צריך להזהר מדברי שבוש שבאותה הלשון ומדקדק באותה
הלשון כמו שמדקדק בלשון הקדש אם קראה בלשון הקדש
הקורא קריאת שמע למפרע לא יצא בד"א בסדר הפסוקים
אבל אם הקדים פרשה לפרשה אע"פ שאינו רשאי אני אומר שיצא
לפי שאינה סמוכה לה בתורה קרא פסוק וחזר וקראו פעם
שניה הרי זו מגונה קרא מלה אחת וכפלה כגון שקרא
שמע שמע משתקין אותו: קראה סירוגין יצא אפי'
שהה בין סירוג לסירוג כדי לגמור את כולה יצא והוא שיקרא
על הסדר קראה מתנמנם והוא מי שאינו לא ער ולא

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

נרדם בשינה יצא · ובלבד שיהא ער בפסוק ראשון ·
ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא · חוזר וקורא ומברך
לפניה ולאחריה · אבל אם ידע שקרא ונסתפק לו אם ברך
לפניה ולאחריה או לא בירך · אינו חוזר ומברך · קרא וטעה
יחזור למקום שטעה · נעלם ממנו בין פרשה לפרשה ואינו
יודע אי זו פרשה השלישי ואי זו צריך להתחיל · חוזר לפרק
ראשון שהוא ואהבת את יי אלהיך · טעה באמצע הפרק
ולא ידע היכן פסק · חוזר לראש הפרק · היה קורא וכתבתם
ואינו יודע אם הוא בוכתבתם של שמע או בוכתבתם של
והיה אם שמע חוזר לוכתבתם של שמע וקורא · אם
נסתפק לו אחר שקרא למען ירבו אינו חוזר שעל הרגל
לשונו הוא הולך · היה קורא ופגע באחרים או אחרים
פגעו בו · אם היה בין פרק לפרק פוסק ומתחיל ושואל
בשלום מי שהוא חייב בכבודו כגון שפגע באביו או רבו
מי שהוא גדול ממנו בחכמה · ומשיב שלום לכל אדם

שנתן

שנתנו לו שלום · היה קורא באמצע הפרק אינו
פוסק ומתחיל לשאול אלא בשלום מי שהוא מתירא
ממנו · כגון מלך או אנס וכיוצא בהן · אבל מי שהוא חייב
בכבודו כגון אביו או רבו אם נתן לו שלום תחלה פוסק ומשיב
לו שלום · ואלו הן בין הפרקים בין ראשונה לשנייה ברכה
בין שנייה לשמע · בין שמע לוהיה אם שמע · בין והיה אם
שמע לויאמר · אבל בין ויאמר לאמת ויציב הרי הוא
כאמצע הפרק · ולא יפסיק אלא לשאול מפני היראה והשב
מפני הכבוד:

פרק שלישי

הקורא קריאת שמע רוחץ ידיו במים קודם שיקרא · הגיע זמן קריאה
ולא מצא מים · לא יאחר קריאתה וילך לבקש המים אלא
מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקורה וכיוצא בהן וקורא:
אין קורין לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא
אע״פ שאין בו צואה · ולא בבית הקברות · ולא בצד המת
עצמו · ואם הרחיק ארבע אמות מן הקבר או מן המת

מותר

מותר לקרות. וכל מי שקרא במקום שאין קורין בו
חוזר וקורא. בית הכסא החדש שהוכן ועדיין לא נשתמש
קרית כנגדו יציאה
בו. מותר לקרות שמע בתוכו והוי שע בתים. ואין אחד
מחוץ לבית הכסא ואמר על השע וזה ידי השע ספק
אם הזמינו או הזמינו. לפיכך אין קורין בו לכתחלה ואם
קרא יצא. אמר וגם זה הרי שהן מזומנין ואין קורין
בהן. חצר המרחץ והוא המקום שבני אדם עומדין
בו דלבושין מותר לקרות בו קריאת שמע: ולא
קריאת שמע בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקדש
אסור לאמרו בבית המרחץ ובבית הכסא ואפי' אמרו בלשון
חול ולא לאמרו בלבד אלא אפי' להרהר בלבו בדברי תורה
בבית הכסא ובבית המרחץ ובמקום הטנופת והוא המקו'
שיש בו צואה או מי רגלים אסור: דברים
של חול מותר לאמרן בלשון הקדש בבית הכסא.
וכן הכנויין כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהן מותר

לאומרן בבית הכסא · אבל השמות המיוחדין והן
השמות שאינן נמחקין אסור להזכירן בבית הכסא או
בבית המרחץ או בבית הישן · ואם נזדמן לו להפריש מד'
האיסור בבית המרחץ או בבית הכסא מפריש ואפי' בלשון
הקדש ובעניני קדש · צואת האדם · וצואת כלבים וחזירים
בזמן שיש בתוכן עורות · וכל צואה שיש ריחה רע כגון אלו
אסור לקרות קרית שמע כנגדן · וכן כנגד מי רגלי אדם
אסור · אבל מי רגלי בהמה קורין כנגדן · קטן שאינו
יכול לאכול כזית דגן בכדי שיאכל הגדול כשדו שבנים
דגן אין מרחיקין לא מצואתו ולא ממימי רגליו:
היתה צואה יבשה כחרש אסור לקרות כנגדה · ואם היתה
יבשה יותר מכחרש עד שאם נזרקה תתפרד הרי הוא
כעפר ומותר לקרות כנגדה · מי רגלים שנבלעו בקרקע
מרטיבין אם הן מרטיבין היד אסור לקרות כנגדן · ואם אין
היד מותר · כמה ירחיק מצואה וממימי רגלים ואחר כך
קורא ארבע אמות · בד"א בזמן שהן מלאחריו או מצדדין
עד' אם
הין

היו כנגד פניו מרחוק מהן עד שלא יראה אותן ואחר כך
יקרא. ברא בשדה עמהן בבית במקום שוה. אבל
אם היה שם מקום גבוה מהן עשרה טפחים. או נמוך מהן
עשרה טפחים יושב בעד המקום וקורא. שהרי נפסק ביניהן
והוא שלא יגיע להן ריח רע. וכן אם כפה כלי על הצואה
או על מימי רגלים אע"פ שהן עמו בבית הרי הן כקבורות
ומותר לקרות עמהן. היה בינו ובין הצואה מחיצה
של זכוכית אע"פ שהוא רואה אותה מאחרי הזכוכית
מותר לקרות בנגדה. נתן רביעית מים לתוך מי רגלים
של פעם אחת מותר לקרות עמהן בתוך ארבע אמות.
היתה צואה בגומא עומד בסנדלו על הגומא וקורא.
והוא שלא יהיה סנדלו נוגע בה. היתה כנגדו צואה
מעוטה ביותר כמו טיפה. רוקק עליה רוק עבה עד שתתכסה
וקורא. היתה נטושת צואה על בשרו או ידיו מטונפות
מבית הכסא ולא היה להן ריח רע כלל מפני קטנן או שהן

מותר לקרות לפי שאין לה ריח׳ אבל אם היתה במקומה
אעפ״ שאינה נראית כשהוא עומד חוצה ונראית כשהוא
ליחק
יושב אסור לקרות עד שיכסה וכה״ג מפנ׳ שצואה
הינו ויש לה ריח׳ וכמה גאונים הורו שאסור לו לקרות
רו
אם היו ידיו מטונפות וכך ראוי לעשות׳ ריח רע שיש
עיקר׳ מרחיק ממנו ארבע אמות וקורא אם פסק הריח׳
שהבה
ואם לא פסק׳ מרחיק עד מקום שפוסק׳ עד מקום
הרגת וקורא׳ גורף של רעי ועביט של מימי רגלים
אסור לקרות קרית שמע כנגדן אעפ״ שאין בהן כלום
ואין להן ריח רע מפני שהן כבית הכסא׳ צואה עוברת
כגון שהיתה צפה פני המים אסור לקרות כנגדה׳
ופי חזיר כצואה עוברת ואסור לקרות כנגדן אע״פ שר
קומנו
שיעברו מרבע אמות׳ היה קורא והגיע למקום
הטנופת לא יניח ידו על פיו ויקרא אלא יפסוק
עד שיעבור מאותו המקום׳ וכן הקורא שיצאת ממנו
רוח מלמטה יפסוק עד שיכלה באושה וחוזר לקריאתו

וכן

וכן בדברי תורה יצאת רוח מחבירו אע"פ שמפסיק לק"ש

שמע אינו מפסיק לדברי תורה: היה קורא קרית

שמע בבית ונסתפק לו אם יש שם צואה או מי רגלים

או אין שם שיהי' זה מותר לקרות: היה קורא באשפה

ונסתפק לו אם יש שם צואה או אין שם לא יקרא עד

שיבדוק שסתם האשפה שהוא מקום הטנופת אבל

ספק מי רגלים אפי' באשפה מותר לקרות: כשם שאסור

בימי רגלים עד שירחיק כך אסור לקרות

לקרות כנגד הערוה עד שיחזיר פניו אפי' גוי ואפי' קטן

לא יקרא כנגד ערותן ואפי' היתה מחוצה של זכוכית מפסקת

הואיל והוא רואה את הערוה אסור לקרות עד שיחזיר פניו

וכל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה

כשהוא קורא ואפי' אשתו ואם היה מגולה טפח מגופה

לא יקרא כנגדה: וכשם שאסור לקרות

כנגד ערות אחרים כך אסור לקרות כנגד ערותו ולא יקרא

כשהוא ערום עד שיתכסה ערותו ואם היתה חגורה

של בגד או של עור או שק על מתניו אע"פ ששאר
גופו ערום מותר לו לקרות והוא שלא יהיה עקיבו
נוגע בערותו · היה ישן בטליתו והוא ערום חוצץ
בטליתו מתחת לבו וקורא · אבל לא יחוץ מצווארו
שקרא
שקורא מפני שלבו רואה את הערוה ונמצא כמו
כל
בלא חגור · שנים שהיו ישנים בטלית אחת ·
עד
אחד מהן אסור לקרות אע"פ שכסה מתחת לבו
שתהא טלית מפסקת ביניהן כדי שלא יגע בשר זה
או
בבשר זה ממתניו ולמטה · ואם היה ישן עם אשתו
שאינו
בנו ובני ביתו הקטנים הרי גופן כגופו מרגיש מהן
לפיכך אע"פ שבשרו נוגע בהן מחזיר פניו וחוצץ
מתחת לבו וקורא · עד אומתי הן הקטנים עם
לענין זה עד שיהיה הזכר שתים עשרה שנה ויום
אחד והנקבה בת אחת עשרה שנה ויום אחד והוא
שיהיו הנערות כתבנית גדולים שדים נכונו ·
ושערך צמח · ואחר כך לא יקרא עד שתפסיק
טלית

טלית בינהן אבל אם עדיין לא הוו שדים נג נו
ושער נמח קורא ומהדקקריב בשר ואינו צריך הכ״ה
עד שיהיה הזכר בן שלש עשרה שנה ויום אחד והנקבה
בת שתים עשרה שנה ויום אחד

פרק רביעי

נשים ועבדים וקטנים
פטורין מקריאת שמע ומלמדים את הקטנים לקרות
אותה בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי לחנכן
במצות. מי שיהיה לבו טרוד ונחפז בדבר מצוה מכל המצות
פטור מקריאת שמע לפיכך חתן שנשא בתולה פטור
מקריאת שמע עד שיבוא עליה לפי שאין דעתו פנויה
שמא לא ימצא לה בתולים ואם שהה עד שיצא שבת
ולא בעל חייב לקרות במוצאי שבת ואילך שהרי
נתקררה דעתו ולבו גס בה אע״פ שלא בעל אבל הנושא
את הבעולה אע״פ שהוא עסק במצוה חייב לקרות הואיל
ואין שם דבר שמשבש דעתו וכן כל כיוצא בו. מי

שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו פטור
מקריאת שמע עד שיקברנו מפני שאין דעתו
פנויה לקרות. ואם היה משמר את המת אע"פ
שאינו שלו מתו פטור מקריאת שמע. ואם היו השומרין
שנים האחד משמר והשני נשמט למקום אחר וקורא.
וחוזר ומשמר ונשמט האחר וקורא. וכן החופר קבר
למת פטור מקריאת שמע. אין מוציאין את המת
לקברו סמוך לקריאת שמע אלא אם כן היה אדם
גדול. ואם התחילו והוציאוהו והגיע זמן הקריאה והן
מלוין את המת. כל שיש למטה צורך בהן
כגון נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן בין שהיו
לפני המטה בין שהיו לאחר המטה פטורין. ושאר המלוין
שאין למטה צורך בהן חייבין. היו עוסקין בהספד
והגיע זמן קריאת שמע. בזמן שהמת מונח לפניהן
נשמטין אחד אחד וקוראין וחוזרין להספד. אין המת
מוטל

יושב

מותר לפניהן כל העם קורין קרית שמע והאבל

ודומה שאינו חייב לקרות עד שיקבור מתו. קברו

את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין כל העם

הקבר

הולכין אחריהן ממקום למקום שעומדין בו האבלים

להתחיל

לעשות שורה לקבל תנחומים. אם יכולין העם

לקרות ולגמור אפי' פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה

יתחילו. ואם לאו לא יתחילו לקרות. בני אדם

העומדים בשורה. הפנימים שהן רואין פני האבלים פטורין

מקרית שמע. והחיצונים הואיל ואינן רואין את האבלים

חייבין בקרית שמע במקומן. כל מי שהוא פטור

מלקרות קרית שמע אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות

קורא והוא שתהא דעתו מיושבת עליו. אבל אם היה

זה הפטור מלקרות מבוהל ותמיה אינו רשאי לקרות

עד שתתישב דעתו. אבל הטמאים חייבין בקרית

שאפשר

שמע ומברכין לפניה ולאחריה והן בטומאתן אע"פ

להן לעלות מטומאתן בו ביום כגון הנגעים
בשרץ או בנדה וזבה ומשכבן ובועלן בהן· ועזרא
ובית דינו תיקנו שלא יקרא בעל קרי לבדו
משאר הטמאים עד שיטבול ולא פשטה תקנה
זו בכל ישראל ולא היה כח ברוב הצבור לעמוד
לפיכך בטלה· וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתור׳
ולקרות קרית שמע והן בעלי קריין לפי שאין דברי
תורה מקבלין טומאה אלא עומדין בטהרתן לעולם:
בריך רחמנא דסייען: הלכות תפלה וברכת כהנים
יש בכללן שתי מצות עשה· אחד לעבוד את יוי
בתפלה בכל יום· שנה לברך כהנים את ישראל
בכל יום וביאור שתי מצות אלו בפרקים
אלו:

פרק ראשון

מצות עשה
להתפלל בכל יום· שנ׳ ועבדתם את יוי
אלהיכם· מפי השמועה למדו שעבודה זו היא
תפלה

תפלה · ונאמר ולעבדו בכל לבבכם · אמרו
חכמים איזו היא עבודה שבלב · זו היא תפלה
התפלה
ואין מנין התפלות מן התורה · ולא משנה
הזאת מן התורה · ואין לתפלה זמן קבוע מן
התורה · ולפיכך נשים ועבדים חייבין בתפלה
לפי שהוא מצות עשה שלא הזמן גרמה · אלא
חיוב מצוה זו כך הוא שיהיה אדם מתפלל
ומתחנן בכל יום · ומגיד שבחו של הקב"ה ·
ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להן
בבקשה ובתחנה · ואחר כך נותן שבח
והודיה ליי' על הטובה שהשפיע לו כל
אחד ואחד כפי כוחו · אם היה רגיל
תים
מרבה בתחנה ובקשה · ואם היה ערל שפ
מדבר כפי יכלתו ובכל עת שירצה · וכן
מנין התפלות כל אחד ואחד כפי יכלתו

יש שמתפללין פעם אחת ביום · ויש
פעמים הרבה · והכל היו מתפללין נגד
המקדש בכל מקום שיהיה · וכן היה הדבר
תמיד ממשה רבינו ועד עזרא · כיון
שגלו ישראל בימי נבוכדנצר הרשע נתערבו
בפרס ויון · ושאר האומות · ונולדו להן בנים
בארצות הגוים ואותן הבנים נתבלבלה שפתם
והיתה שפת כל אחד ואחד מעורבבת מלשונות
הרבה · וכיון שהיה מדבר אינו יכול לדבר כל
צרכו בלשון אחת אלא בשבוש שנ' ובניהם
חצי מדבר אשדודית · ואינם מכירין לדבר
יהודית · ובלשון עם ועם: ומפני זה
כשהיה אחד מהן מתפלל תקצר לשונו לשאול
חפציו או להגיד שבחו של הקב"ה בלשון הקדש
עד שיערב עמה לשונות אחרות · וכיון שראה

עזרא ובית דינו כך עמדו ותיקנו להן שמונה
עשרה ברכות על הסדר. שלש ראשונות שבח
לייי ושלש אחרונות הודיה ואמצעיות יש בהן
שאילת כל הדברים שהן כמו אבות לצרכי
איש ואיש ולצרכי הצבור כולן כדי שיהיו
ערוכות בפי הכל וילמדו אותם במהרה ותהיה
תפלת אלו העלגים תפלה שלימה
כבעלי לשון הצחה. ומפני ענין זה תקנו כל
הברכות והתפלות הסדורות בפי כל ישראל
כדי שיהיה כל ענין ברכה ערוך בפי העלגים.
וכן תיקנו שיהא מנין התפלות כמנין
הקרבנות. שתי תפלות בכל יום כנגד שני התמידין
וכל יום שיש בו קרבן מוסף תקנו בו תפלה
שלישית. כנגד קרבן מוסף. ותפלה שכנגד
תמיד של בקר. היא הנקראת תפלת השחר.

ותפלה שכנגד התמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת
מנחה · ותפלה שכנגד המוספין היא הנקראת תפלת המוספין ·
וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה · שהרי
איברי תמיד של בין הערבים מתאכלין כל הלילה שנאמר
העולה על מוקדה · כענין שנ' ערב ובקר וצהרים אשיחה
ואהמה וישמע קולי · ואין תפלת ערבית חובה כתפלת
שחרית ומנחה · ואעפ"כ נהגו כל ישראל בכל מקומות מושבותיהם
להתפלל ערבית וקבלוה עליהם כתפלת חובה · וכן
התקינו תפלה אחרת אחר תפלת מנחה סמוך לשקיעת
החמה ביום התענית בלבד כדי להוסיף תחנה ובקשה
מפני התענית · וזו התפלה נקראת תפלת נעילה כלומ'
ננעלו שערי השמים בעד השמש ונסתרה · לפי שאין מתפללין
אותה אלא סמוך לשקיעת החמה · נמצאו התפלות בכל
יום שלש · ערבית ושחרית ומנחה · ובשבתות ובמועדים ובראשי
חדשים ארבע · שלש שבכל יום ותפלת המוספין · וביום הכפורים

חמש

חמשי וארבע אלו והבדלה בעשירה׃ התפלות אלו אין
פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהן אם רצה אדם שיתפלל
כל היום כולו הרשות בידו׳ וכל אותן התפלות שיוסיף כמו
מקריב נדבות׃ לפיכך צריך שיחדש דבר בתפלה בכל
ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכה ואם חדש
אפי׳ בברכה אחת דיו׳ כדי להודיע שהיא נדבה׳
ולא חובה׃ ושלש ראשונות ושלש אחרונות לעולם אין
מוסיפין בהן ואין פוחתין מהן ואין משנין בהן דבר׃
אין הצבור מתפללין תפלת נדבה לפי שאין הצבור מביאין
קרבן נדבה׳ ולא יתפלל אפילו יחיד מוסף שתים׳ אחת
חובת היום׳ ואחת נדבה׳ לפי שאין מתנדבין קרבן
מוסף׳ ויש מן הגאונים מי שהורה שאסור להתפלל תפלת
נדבה בשבתות וימים טובים לפי שאין מקריבין בהן קרבן
נדבה אלא חובת היום בלבד׃

פרק שני

בימי רבן גמליאל רבו המינים בישראל והיו מצירין לישראל

ומסיתין אותן לשוב מאחרי יי' וכיון שראה שזו מצוה
גדולה מכל צרכי בני אדם · עמד הוא ובית דינו והתקין
ברכה אחת שתהיה בה שאלה מלפני יי' לאבד המינים
וקבע אותה בתפלה · כדי שתהא ערוכה בפי הכל ·
ונמצאו הברכות שבתפלה תשע עשרה ברכות · בכל
התפלות משלש תפלות שבכל יום מתפלל אדם תשע
עשרה ברכות אלו על הסדר · בד"א בשמצא דעתו
מכוונת ולשונו ממהר לקרות · אבל אם היה טרוד נחוץ או
שקצרה לשונו מתפלל שלש ראשונות · וברכה אחת מעין
כל האמצעיות · ושלש אחרונות ודיו חובתו · וזו
היא הברכה שתיקנו מעין כל האמצעיות · הביננו יי'
אלהינו לדעת את דרכיך ומול את לבבנו ליראתך
לסולח היה לנו להיות גאולים רחקנו ממכאוב
ודשננו ושכננו בנאות ארצך ונפוצים מארבע תקבץ
והתועים בדעתך ישפטו ועל הרשעים תניף ידך וישמחו

צדיקים

צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובהצמחת קרן לדוד
עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא ואתה
תענה טרם נדבר ואתה תשמע כי אתה עונה בכל עת
צרה וצוקה פודה ומציל מכל צרה וצוקה ברוך אתה שומע
תפלה: בד״א בימות החמה אבל בימות הגשמים
אינו מתפלל הביננו מפני שצריך לומר שאלה בברכת
השנים· וכן במוצאי שבתות וימים טובים אינו מתפלל
הביננו מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת·
בשבתות וימים טובים מתפלל שבע ברכות· בכל תפלה
ותפלה מארבע תפלות של אותו היום· שלש ראשונות
ושלש אחרונות וברכה אמצעית מעין אותו היום· בשבתות
חותמין בברכה אמצעית מקדש השבת· וברגלים חותם
בה מקדש ישראל והזמנים· ואם היה שבת ויום טוב חותמין
בה מקדש השבת וישראל והזמנים· בד״א בתפלת ערבית
ושחרית ומנחה· אבל תפלת המוסף של ראש השנה מתפלל

תשע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות של כל יום ושלש
אמצעיות ראשונה מן האמצעיות ענינה מלכיות שנייה זכרונות
שלישית שופרות וחותם בכל אחת מהן מעניינה בראש
השנה חותמין בה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון
ואם היה שבת חותם ... השבת וישראל ויום הזכרון
הזה ... ביום הכפורים מתפלל בכל תפלה מחמש תפלות
שבע ברכות שלש ראשונות ושלש אחרונות ואמצעית מעין היום
וחותם בה מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים
ואם חל להיות בשבת חותם בכל תפלה מלך על כל הארץ
מקדש השבת וישראל ויום הכפורים בד"א ביום צום של
שנה ושנה אבל יום צום של שנת היובל מתפלל תפלת
המוספין תשע ברכות כמו שמתפלל במוסף ראש השנה
הן אותן הברכות עצמן בלא פחות ולא יתר ואין מתפללין
אותן אלא בזמן שהיובל נוהג בכל התפלה מן
התפלות ש"צ נוהג קודם לברכה ראשונה ואומר יי'
שפתי תפתח וכו' וכשהוא חותם בסוף התפלה אומר
יהיו לרצון וגו'

יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי ואחר
כן אומר לאחרון שלש פסיעות ׃ בראשי חדשים ובחולו של
מועד מתפלל ערבית ושחרית ומנחה השע עשרה ברכות כשאר
הימים ואומר בעבודה אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבוא ויגיע
וג׳ ׃ במוסף בחולו של מועד מתפלל תפלת מוסף כמו
שמתפלל ביום טוב ׃ ובראשי חדשים מתפלל שבע ברכות
שלש ראשונות ושלש אחרונות והאמצעית מעין קרבן
ראש חדש וחותם בה מקדש ישראל וראשי חדשים ׃
שבת שחל להיות בחולו של מועד ׃ וכן ראש חדש שחל
להיות בשבת מתפלל ערבית שחרית ומנחה שבע ברכות
כשאר שבתות ואומר יעלה ויבוא בעבודה ׃ במוסף מתחיל
בברכה אמצעית בענין שבת ומשלים בענין שבת ואומר
קדושת היום באמצע הברכה ׃ וחותם בה מקדש השבת ישראל
וראשי חדשים ׃ ובחולו של מועד חותם בה כמו שחותם
ביום טוב שחל להיות בשבת ׃ ויום טוב שחל להיות באחד

בשבת מתפלל ברכה רביעית בלילה ככה
ותודיענו משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי
רצונך ותתן לנו יי אלהינו קדושת שבת וכבוד יום טוב
וחגיגת הרגל בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת
ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימים קדשת והתנ
לנו יי אלהינו וכו׳ במוצאי שבת ובמוצאי יום טוב של
כל שנה מבדיל באתה חונן משום שהוא מבדיל על הכוס
בחנוכה ובפורים מוסיפין בהודייה על הנסים שבת שחל
להיות בחנוכה מזכיר על הנסים במוסף כמו שמזכיר בשאר
תפלות בימי התענית אפי׳ יחיד שנתענה מוסיף בשומע
תפלה עננו יי אלהינו עננו וכו׳ ושליח צבור אומרה ברכה
בפני עצמה בין גואל לרופא וחותם בה העונה בעת צרה
ונמצא מתפלל עשרים ברכות בתשעה באב מוסיפין
בבונה ירושלם רחם יי אלהינו על ישראל עמך
וכו׳ כל ימות הגשמים אומ׳ בברכה שניה מוריד הגשם

ובימות

ובימות החמה מוריד הטל׳ מאימתי אומ׳ מוריד הגשם
מתפלת המוסף של יום טוב האחרון של חג עד תפלת
שחרית של יום טוב הראשון של פסח ומתפלת המוסף של
יום טוב הראשון של פסח אומ׳ מוריד הטל׳ משבעה ימים
במרחשון שואלין את הגשמים בברכת השנים כל זמן שמזכיר
מוריד הגשם׳ בד״א בארץ ישראל אבל בשנער ובסוריא
ומצרים ומקומות הסמוכות לאלו והדומין להן שואלין את
הגשמים ביום ששים אחר תקופת תשרי׳ ומקומות שהן
צריכין לגשמים בימות החמה כגון איי הים הרחוקים שואלין את ה...
עושין יום טוב שני ימים אומר מוריד הגשם בתפלת מוסף
של יום ראשון של שמיני עצרת ומתפלל והולך כל ימות
הגשמים׳ כל השנה כולה חותם בברכה שלישית האל הקדוש׳
וברכת אחת עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט׳ ובעשרת ימים
שמראש השנה עד מוצאי יום כפורים חותם בשלישית
המלך הקדוש׳ ובאחת עשרה המלך המשפט׳ יש מקומות
שנהגו בעשרת ימים אלו להוסיף בברכה ראשונה זכרנו

לחיים · ובשניה, מי כמוך אב הרחמן [illegible]

[illegible] וברכת הודיה [illegible]

[illegible] זכור [illegible]

[illegible] רחמין [illegible]

[illegible] ומוסיפין [illegible]

[illegible]

בברכה

בברכה אחרונה ובספר חיים: וכן יש מקומות
שנהגו להוסיף בעשרת ימים אלו בברכה שלישית
וכן ובכן. אבל בראש השנה ויום הכפורים מנהג טוב
הוא להוסיף בשלישית ובכן ובכן ובכן: פרק שלישי
תפלת השחר מצותה שיתחיל להתפלל עם הנץ
החמה. וזמנה עד סוף שעה רביעית שהוא שליש היום:
ואם עבר או טעה והתפלל אחר ארבע שעות עד חצי היום
יצא ידי חובת תפלה. אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה
שכשם שמצות תפלה מן התורה. כך מצוה מדבריהם
להתפלל אותה בזמנה שתקנו לה חכמים ונביאים.
כבר אמרנו שתפלת מנחה כנגד זמן התמיד של
בין הערבים תקנו זמנה. ולפי שהיה התמיד קרב בכל
יום בתשע שעות ומחצה. תקנו זמנה מתשע שעות ומחצה
והיא הנקראת מנחה קטנה. ולפי שבערב הפסח שחל
להיות בערב שבת היו שוחטין את התמיד בשש שעות ומחצה

זמנו שהתפלל מאחר שש שעות ומחצה ויצא ומשהגיע
זמן זה הגיע זמן חיובה וזו היא הנקראת מנחה
גדולה · נהגו אנשים הרבה
להתפלל גדולה וקטנה והאחת
להתפלל
רשות והורו מקצת הגאונים שאין ראוי
רשות אלא הגדולה וכן הדין נותן מפני שהוא
כנגד דבר שאינו תדיר בכל יום · ואם התפלל
חובה לא יתפלל הקטנה אלא רשות ·
הא למדת שזמן מנחה גדולה משש שעות
ומחצה עד תשע שעות ומחצה · וזמן מנחה קטנה
מתשע שעות ומחצה עד שישאר מן היום שעה
ורביע · ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע
החמה · תפלת המוספין זמנה אחר תפלת השחר
עד שבע שעות ביום והמתפלל אחר שבע שעות אע״פ
שפשע יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום ·

תפלת

תפלת הערב אעפ שאינה חובה המתפלל אותה יכול
להתפלל מתחלת הלילה עד שיעלה עמוד השחר
תפלת נעילה כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה.
המתפלל תפלה קודם זמנה לא יצא ידי חובתו וחוזר
ומתפלל אותה בזמנה ואם התפלל תפלת שחרית
בשעת הדחק אחר שעלה עמוד השחר יצא. ויש
לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב
שבת קודם שתשקע השמש. וכן מתפלל ערבית של
מוצאי שבת בשבת לפי שתפלת ערבית רשות ואין
מדקדקין בזמנה ובלבד שיקרא קרית שמע בעונתה אחר
צאת הכוכבים. כל מי שעבר עליו זמן תפלה ולא
התפלל במזיד אין לו תקנה ואינו משלם. בשוגג או
שהיה אנוס או טרוד משלם אותה תפלה בזמן תפלה
הסמוכה לה ומקדים תפלה אחרונה ואחריה מתפלל
את התשלומין. כיצד טעה ולא התפלל שחרית עד

שעבר חצי היום יתפלל מנחה שתים · הראשונה
תפלת מנחה והשנה תשלומי שחרית · טעה ולא
התפלל מנחה עד ששקעה השמש מתפלל ערבית
שתים ראשונה ערבית ושנה תשלומי מנחה ·
טעה ולא התפלל ערבית עד שעלה עמוד השחר
מתפלל שחרית שתים ראשונה שחרית ושנה
תשלומי ערבית · טעה ולא התפלל לא תפלה
זו ולא תפלה הסמוכה לה אינו משלם אלא
אחרונה בלבד · כיצד · טעה ולא התפלל לא
שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתים והאחרונה
תשלומי מנחה אבל שחרית אין לה תשלומין
שכבר עבר יומה וכן בשאר תפלות · היו
לפניו שתי תפלות של מנחה ושל מוספין
מתפלל של מנחה ואחר כך של מוספין · ויש
מי שהורה שאין עושין כן בצבור כדי שלא יטעו

פרק

פרק רביעי

חמשה דברים מעכבין את התפלה אע״פ שהגיע זמנה ·
טהרת ידים · וכסוי הערוה · וטהרת מקום התפלה ·
ודברים החוצצין אותו · וכוונת הלב · טהרת
הידים כיצד · רוחץ ידיו במים עד הפרק ואחר
כך יתפלל · היה מהלך בדרך והגיע זמן
תפלה ולא היה לו מים אם היה בינו ובין המים
ארבעת מילין שהן שמונת אלפים אמה הולך
עד מקום המים ורוחץ ואחר כך מתפלל ·
היה בינו ובין המים יותר מיכן · מקנח ידיו
בצרור או בעפר או בקורה ומתפלל · בד״א
לפניו אבל אם היה מקום המים לאחוריו אין
מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל
אחד אם עבר מן המים יותר ממיל אינו חייב
אלא מקנח ידיו ומתפלל · בד״א שאינו מת[illegible]

להגיה

לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת
שחרית. אבל בשחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך
יתפלל. ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד
ומתפלל. כל הטמאים רוחצין ידיהם בלבד
לטהרן ומתפללין אף על פי שאפשר להן לטבול ולעלות
מטומאתן אין הטבילה מעכבת. וכבר ביארנו שעזרא
תיקן שלא יקרא בעל קרי בלבד דברי תורה עד
שיטבול ובית דינו שעמדו אחריהן התקינו אל תפלה
שלא יתפלל בעל קרי בלבד עד שיטבול ולא מפני
שטומאה וטהרה גזרו בה אלא כדי שלא יהיו תלמידי
חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין ומפני זה
תיקנו טבילה לבעל קרי לבדו והוציאוהו מכלל
הטמאים. לפיכך היו אומרין בזמן תקנה זו
שאפי' זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע.
והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה לקריית שמע

וכן לתפלה מפני הקרי אעפ״י שהן טמאים · וכן הדין נותן
שאין טבילה זו מפני הטהרה אלא מפני הגזרה שלא
יהיו מצויין אצל נשותיהן תמיד · וכבר בטלה גם תקנה
זו שלא נתפשטה לפי שלא פשטה בכל ישראל ולא היה
כח בצבור לעמוד בה · מנהג פשוט בשעבר וספניא
שאין בעל קרי מתפלל עד שמתן· רוחץ כל בשרו
במים משום שנ׳ הכון לקראת אלהיך ישראל ·
בד״א בבריא או חולה שבעל׳ אבל חולה שראה
קרי לאונסו פטור מן הרחיצה ואין בזה מנהג ·
וכן זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת ז״ע אין בהן
מנהג אלא מקנחין עצמן ורוחצין ידיהם ומתפללין ·
כסוי הערוה כיצד · אעפ״י שכסה ערותו כדין
שמכסה לקריאת שמע לא יתפלל עד שיכסה את
לבו · ואם לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו
במה שיכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא ·
ולכתחלה

ולכתחלה לא יעשה כן׳ טהרת מקום התפלה כיצד לא
לא יתפלל במקום הטנופת ולא במרחץ ולא בבית הכסא
ולא באשפה ולא במקום שאינו בחזקת טהרה עד שיבדוק׳
כללו של דבר כל מקום שאין קורין בו קרית שמע אין
מתפללין בו׳ וכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים
וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לקרית שמע כך
מרחיקין לתפלה׳ התפלל ומצא צואה במקומו
הואיל וחטא מפני שלא בדק עד שלא התפלל חוזר
ומתפלל במקום טהור׳ היה עומד בתפלה וראה
צואה כנגדו אם יכול להלך לפניו עד שירחקנה
לאחוריו ארבע אמות יהלך ואם לאו יסלקנה
לצדדין׳ ואם אינו יכול יפסיק׳ גדולי חכמ׳
לא היו מתפללין בבית שיש בו שכר׳ ולא בבית
שיש בו מוריס׳ בעת עפושו מפני שריחו רע אע״פ
שהמקום טהור׳ דברים החוצצין אותו כיצד׳

שמם

שאם היה צריך לנקבין לא יתפלל וכל הצריך
לנקבין והתפלל תפלתו תועבה. וחוזר ומתפלל
אחר שיעשה צרכיו. ואם יכול להעמיד עצמו כדי
פרסה תפלתו תפלה. ואעפ״כ לכתחלה לא יתפלל.
עד שיבדוק יפה יפה ויפקוד נקבין ויסיר כיחו וניעו.
וכל דבר הטורדו ואחר כך יתפלל. מי שגיהק
ופיהק ונתעטש בתפלתו אם לרצונו הרי זה מגונה.
ואם בדרך אונס קודם שיתפלל ובא לו לעטש אין בכך
כלום. נזדמן לו רוק בתפלתו מבליעו
בטליתו או בבגדו. ואם היה מצטער מכך זורקו
בידו לאחוריו כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טרוד.
יב יצא ממנו רוח מלמטה כשהוא עומד בתפלה
שלא לדעתו. שותק עד שיכלה הריח וחוזר לתפלתו.
בקש להוציא רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו
יכול להעמיד עצמו מהלך לאחוריו ארבע אמות

וממתין עד שתכלה
הרוח ואומר דין העולמים
יצרתנו נקבים נקבים
וחלולים וחלולים חלולים
גלוי וידוע לפניך
חרפתנו וכלימתינו
חרפה וכלמה בחיינו
רמה ותולעה במותנו
וחוזר לימין למקומו
וחוזר למקומו
ומתפלל:

היה עומד בתפלה ונטפו מי רגלים על ברכיו
ממתין עד שיכלו המים וחוזר למקום שפסק ואם שהה
כדי לגמור את כל התפלה חוזר לראש · וכמה משהין
מים שוהה כדי הילך ארבע אמות ואחר כך מתפלל ומי
שהתפלל שוהה כדי הילוך ארבע אמות ואחר כך מתפלל
משתין כדי שיפסוק דברי תפלה מפיו · כוונת הלב כיצד ·
כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה · ואם התפלל בלא
כוונה חוזר ומתפלל בכוונה · מצא דעתו משובשת ולבו
טרוד אסור להתפלל עד שתתיישב דעתו · לפיכך הבא
מן הדרך והוא עיף או מיצר אסור לו להתפלל עד
שתתיישב דעתו אמרו חכמים הראשונים ימתין שלשה ימים
עד שינוח ותתקרר דעתו ואחר כך יתפלל ·
כיצד היא הכוונה הוא שיפנה את לבו מכל המחשבות
ויראה עצמו כאלו הוא עומד לפני השכינה · לפיכך
· צריך לישב מעט קודם התפלה כדי לכוין את לבו ואחר

כך יתפלל בנחת ובתחנונים ולא יעשה תפלתו כמי
שהוא נושא משוי משלכו והולך לו · לפיכך צריך
לישב מעט אחר התפלה ואחר כך יפטר · חסידים
הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם התפלה ושעה אחת
אחר התפלה · ומאריכין בתפלה שעה · עכור אל
יתפלל מפני שאין לו כוונה · ואם התפלל תפלתו
תועבה לפיכך חוזר ומתפלל כשיתרונן משכרותו ·
שתוי אל יתפלל ואם התפלל תפלתו תפלה ·
אי זהו שכור ואי זה הוא שתוי · שכור זה שאינו
יכול לדבר לפני המלך · ושתוי שיכול לדבר בפני המלך
ואינו משתבש · מעט הואיל ושתה רביעית יין לא
יתפלל עד שיסיר יינו מעליו · וכן אין עומדין
להתפלל לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות
ראש ולא מתוך שיחה ולא מתוך מריבה ולא
מתוך כעס אלא מתוך דברי תורה ולא מתוך

דין

דין הלכה׳ אע״פ שהן דברי תורה כדי שלא
יהא לבו טרוד בהלכה אלא מתוך דברי תורה
שאין בהן עיון כגון הלכות פסוקות׳ תפלות
של פרקים כגון תפלת מוסף ראש חדש ותפלת
המועדות צריך להסדיר תפלתו ואחר כך עומד
ומתפלל כדי שלא יכשל בה׳ היה מהלך במקום
הסכנה במקום גדודי חיה ולסטים׳ והגיע זמן
התפלה מתפלל ברכה אחת וזו היא׳ צרכי עמך
בית ישראל מרובים ודעתן קצרה׳ יהי רצון מלפניך
יי׳ אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו
ולכל גויה וגויה די מחסורה׳ והטוב בעיניך עשה
בא״י שומע תפלה׳ ומתפלל אותה כשהוא מהלך
אם יכול לעמוד עומד וכשהוא מגיע ליישוב והתקרר
דעתו עליו חוזר ומתפלל תפלה כתקנה השמונה עשרה
ברכות׳ פרק חמישי שמונה

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן ׳ ואם היה
דחוק או נאנס או שעבר ועשה אותן אינן מעכבין
ואלו הן עמידה׃ נוכח המקדש ׳ ותקון הגוף ׳ ותקון המלבושי׳
ותקון המקום ׳ והשוות הקול ׳ והכריעה ׳ והשתחויה ׳
עמידה כיצד ׳ אין מתפללין אלא מעומד ׳ היה יושב
בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד ואם לאו ישב
במקומו ויתפלל ׳ חולה מתפלל אפי׳ שוכב על צדו והוא
שיכול לכוין את דעתו ׳ וכן הצמא והרעב הרי הן בכלל
חולים אם ישבו יכולת לכוין את דעתו יתפלל ואם לאו
אל יתפלל עד שיאכל וישתה ׳ היה רכוב על הבהמה ׳
אעפ׳ שיש לו מי שיאחז בהמתו לא ירד אלא ישב במקומו
ומתפלל כדי שתהא דעתו מיושבת עליו ׳ נוכח
המקדש כיצד היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו כנגד
ארץ ישראל ומתפלל ׳ היה עומד בארץ ישראל מכוון פניו
כנגד ירושלם ׳ היה עומד בירושלם מכוון פניו כנגד

המקדש. היה עומד במקדש מכוין פניו כנגד
בית קדש הקדשים. סומא ומי שאינו יכול
לכוין את הרוחות. והמהלך בספינה יכוין לבו
כנגד השכינה ויתפלל. תקון הגוף כיצד כשהוא
עומד בתפלה צריך לכוין את רגליו זו בצד זו ויתן
עיניו למטה כאלו הוא מביט לארץ ויהיה לבו
פנוי למעלה כאלו הוא עומד בשמים ומניח ידיו
על לבו כפותין הימנית על השמאלית ועומד כעבד
לפני רבו באימה ויראה ופחד ולא יניח ידיו על
חלציו. תקון המלבוש כיצד מתקן מלבושיו
תחלה ומציין עצמו ומהדר שנ' השתחוו ליי' בהדרת
קדש. ולא יעמוד לתפלה באפונדתו ולא בראש מגולה
ולא ברגלים מגולות אם דרך אנשי המקום לא
יאחוז תפלין בידו או ספר תורה בזרועו מפני שלבו
טרוד בהן ולא יאחוז מעות וכלים בידו. אבל מתפלל
הוא בלולב

הוא בלולב בידו בימות החג מפני שהיא מצות היום.
היה משא על ראשו והגיע זמן התפלה אם היה פחות
מארבעת קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל. היה ארבעה
קבין מניחו על גבי הקרקע ואחר כך יתפלל. צריך
החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופין.
תקון המקום כיצד. יעמוד במקום נמוך ויחזיר פניו
לכותל וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלם
כדי להתפלל כנגדן. שנ' וכוין פתיחן ליה בעליתיה
נגד ירושלם. וקובע מקום לתפלתו תמיד. ואין
מתפללין לא בחרבה ולא לאחורי בית הכנסת אלא
אם כן החזיר פניו לבית הכנסת. ואסור לישב בצד אדם
העומד בתפלה או לעבור לפניו עד שירחיק ממנו ארבע
אמות. לא יעמוד במקום גבוה שלשה טפחים או יותר ויתפלל.
ולא על גבי מטה ולא על גבי כסא. היה בנין גבוה אם
יש בו ארבע אמות על ארבע אמות שהוא שיעור הבית

פסוק דנייאל ספר

[...]ש [...] הבית הרי היא כעלייה ומותר להתפלל
בו ואפי׳ אם היה מוקף מחיצה מכל
רוחותיו אע״פ שאין בה ארבע אמות מותר
להתפלל בו מפני שאין גבהו עשר׳ שהרי חלק
רשות לעצמו. האומנין שהיו עושין בראש הכותל
או בראש האילן והגיע זמן תפלה יורדין למטה
ומתפללין וחוזרין למלאכתן. ואם היו בראש הזית
או בראש התאנה מתפללין במקומן מפני שטרחן
מרובה. ומההין מתפללין אם היו עושין בסעודתן
בלבד מתפללין שלש תפלות של תשע עשרה
ברכות. היו עושין בשכרן מתפללין הביננו. ובין
כך ובין כך אין יורדין לפני התבה ואין נושאין את
כפיהן. השואת הקול כיצד לא יגביה קולו
בתפלתו ולא יתפלל בלבו אלא מחתך את הדברים
בשפתיו ומשמיע לאזנו בלחש. ולא ישמיע קולו
אלא אם

אלא אם כן היה חולה או שאינו יכול לכוין את
לבו עד שישמיע קולו הרי זה מותר ובלבד שלא יהיה
בצבור כדי שלא תטרף דעתם מקולו · כריעה כיצד ·
המתפלל כורע חמש כריעות בכל תפלה ותפלה ·
ברכה ראשונה בתחלתה ובסופה · ובהודייה בתחל׳ סו׳
ובסוף · וכשגומר את התפלה כורע ופוסע שלש פסיעות
לאחוריו · כשהוא כורע ונותן שלום משמאל עצמו
ואחר כך מימין עצמו ואחר כך מגביה ראשו מן
הכריעה · וכשהוא כורע בארבע הכריעות כורע בברוך
וכשהוא זוקף זוקף בשם · בד״א בהדיוט · אבל כהן
גדול כורע בתחלת כל ברכה ובסוף כל ברכה · והמלך
כיון ששחה בראשונה אינו מגביה ראשו עד שיגמור
תפלתו · ולמה נותן שלום לשמאלו תחלה מפני
ששמאלו הוא ימין שכנגד פניו כלומר שהוא עומד
לפני המלך נותן שלום לימין המלך ואחר כך לשמאל

המלך׳ וקבענו שיפטר מן התפלה כמו שיהיו נפטרין
מלפני המלך׳ כל הכריעות האלו צריך שיכרע בהן עד
שיתפקפקו כל חליות שבשדרה ויעשה עצמו כקשת׳ אם
שחה מעט ונצטער עצמו ונראה כורע בכל כחו ואינו חושש׳
השתחויה כיצד אחר שמגביה ראשו מכריעה חמישית
ישב לארץ ונופל על פניו ארצה ומתחנן בכל התחנונים
שירצה׳ כריעה האמורה בכל מקום על ברכים׳
קידה על אפים׳ השתחויה זה פשוט ידים ורגלים
עד שנמצא מוטל על פניו ארצה׳ כשהוא עושה נפילת
פנים אחר תפלה יש מי שהוא עושה קידה׳ ויש מי שהוא
השתחויה׳ ואסור לעשות השתחויה על האבנים אלא
במקדש כמו שביארנו בהלכות ע״ז׳ ואין אדם חשוב רשאי
ליפול על פניו אלא אם כן הוא יודע בעצמו שהוא
צדיק כיהושע אבל מטה הוא פניו מעט ואינו כובש אותו
בקרקע׳ ומותר לאדם להתפלל במקום זה ולנפול
על פניו

על פניו במקום אחר׳ מנהג פשוט בכל ישראל
שאין נפילת פנים בשבתות ובמועדות ולא בראש השנה ולא
בראשי חדשים ובחנוכה ופורים׳ ולא במנחה של ערבית שבתות
וימים טובים׳ ולא בערבית שבכל יום׳ ויש יחידים שנופלים
על פניהם בערבית׳ וביום הכפורים בלבד נופלין על פניהם
בכל תפלה ותפלה מפני שהוא יום תחנה ובקשה
ותענית׳

פרק ששי

אסור לו לאדם לעבור
אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין אלא אם כן
היה נושא משוי או אם היה לבית הכנסת שני פתחים בשתי
רוחות שהרואה אומר שמא ילך ויכנס בפתח האחר׳
וכן אם היה בעיר שני בתי כנסיות יאמר הרואה שמא ילך
לבית הכנסת הרגיל בו ואם היה לו תפלין בראשו מותר
לעבור ואע״פ שאין שם אחד מכל אלו שהתפילין מוכיחין
עליו שהוא רודף אחר המצות ואינו מבטל התפלה׳
המתפלל עם הצבור לא יאריך בתפלתו יתר
ד

מרעי

מודאי : אבל בינו לבין עצמו הרשות בידו אם בא
לומר אחר תפלתו אפי' כסדר ודוי יום הכפורים
אומר וכן אם רצה להוסיף בכל ברכה וברכה מן
האמצעיות מעין הברכה מוסיף · כיצד היה לו
חולה מבקש עליו רחמים בברכת חולים כפי צחות
לשונו · היה צריך לפרנסה מוסיף תחנה ובקשה בברכת
השנים · ועל דרך זו בכל אחת מהן · ואם רצה לשאול
כל צרכיו בשומע תפלה שואל · אבל לא ישאל לא
בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות · אסור לו לאדם
שיטעום כלום או שיעשה מלאכה מאחר שעלה עמוד
השחר עד שיתפלל תפלת שחרית · וכן לא ישכים לפתח
חבירו לשאול בשלומו קודם שיתפלל תפלת שחרית ·
ולא יצא לדרך קודם שיתפלל · אבל טועם הוא ועושה
מלאכה קודם שיתפלל מוסף · וקודם מנחה גדולה אבל
אינו סועד סמוך למנחה · כיון שהגיע זמן מנחה

גדולה לא יכנס למרחץ אפי׳ להזיע עד שיתפלל שמא
יתעלף ויבטל מן התפלה׳ ולא לאכול אפי׳ אכילת עראי
שמא ימשך באכילה׳ ולא לדין אפי׳ בגמר דין
שמא יסתר הדין וימשך ויבטל מן התפלה׳ וכן לא ישב לפני
הספר אפי׳ תספורת הבינונית עד שיתפלל שמא ישבר הזוג׳
ולא יכנס לבורסקי סמוך למנחה עד שיתפלל שמא יראה
הפסד במלאכתו ויתעסק בה ויתעכב מן התפלה׳ ואם
התחיל באחת מאלו לא יפסיק אלא גומר ואחר כך
מעפורת
מתפלל מנחה׳ מאימתי התחלת התספורת משיניח
הבגד
הספרין על ברכיו׳ ומאימתי התחלת המרחץ משיפשוט
הסמוך לבשרו׳ ומאימתי התחלת הבורסקי משיקשור בין
כתפיו כמו שהאומנין קושרין׳ ומאימתי התחלת אכילה׳
לבני ישראל משיטול ידיו׳ ולבני בבל משיתיר חגורו׳
ומאימתי התחלת הדין משיתעטפו הדיינים וישבו׳
הערב
ואם היו יושבין משיתחילו בעלי דינים׳ אע״פ שתפלת

רשות לא

רשות הע״ב לא יבוא אדם ממלאכתו ויאמר אוכל מעט

ואשתה מעט ואישן קמעא ואחר כך אתפלל שמא תאנוס

אותו שינה ונמצא ישן כל הלילה אלא מתפלל ערבית ואחר

כך אוכל ושותה או ישן ומותר להסתפר ולהכנס למרחץ

סמוך לשחרית מפני שלא גזרו אלא סמוך למנחה מפני

שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין בו יום יום אלא בשחר

דבר שאינו מצוי לא גזרו בו · מי שהיה עוסק בתלמוד

תורה והגיע זמן תפלה פוסק ומתפלל · ואם היתה תורתו

אומנותו ואינו עושה מלאכה כלל · והיה עוסק בתורה ·

ת״ו בשעת תפלה אינו פוסק · שמצות תלמוד תורה גדולה

ממצות תפלה · וכל העוסק בצרכי רבים כעוסק בדברי תורה ·

אין המתפלל מפסיק תפלתו אלא מפני סכנת נפשות

בלבד · אפי׳ מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו · אבל

פוסק הוא למלך גוי · שמא יהרגנו · היה עומד בתפלה

בתפלה וראה מלך גוי או אנס בא כנגדו ׳׳ יקצר ואם

אינו יכול יפסיק. וכן אם ראה נחשים ועקרבים
באים כנגדו אם הגיעו אליו והיה דרכן באותו המקום
המקום שהן ממיתין פוסק ובורח ואם לאו היה דרכן
להמית אינו פוסק. נשים ועבדים וקטנים חייבין
בתפלה. וכל איש שפטור מקריאת שמע פטור מן התפלה.
וכל המלוין את המת אע"פ שאין למטה צורך בהן
פטורין מן התפלה. פ"ק שביעי. כשתקנו
חכמים דברי תפלה אלו תקנו ברכות אחרות לברך
אותן בכל יום ואלו הן. כשיכנס אדם למטתו לישן בלילה
מברך בא"י אמ"ה המפיל חבלי שינה על עיני ומאיר לאישון
בת עין יהי רצון מלפניך יי' אלהי שתצילני מיצר רע ומפגע
רע ואל יבהלוני חלומות רעות ולא הרהורים רעים ותהיה
מטתי שלמה לפניך והעמידני ממנה לחיים ולשלום
והאירה עיני פן אישן המות בא"י המאיר לכל העולם כולו
בכבודו: וקורא פרשה ראשונה מקריאת שמע וישן ואם אנסתהו
שינה

שנה קורא ואני פסוק ראשון או פסוקי רחמים ואחר
כך יישן בשעה שייקץ בסוף שנתו מברך והוא על מטתו
אלהי הנשמה שנפחת בי טהורה היא אתה בראתה ואתה
יצרתה ואתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד
ליטלה ממני ואתה עתיד להחזירה לי לעתיד לבוא כל
זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי אלהי רבון כל המעשים
ב"אי המחזיר נשמות לפגרים מתים · כששומע קול תרנגול
מברך ב"אי אמ"ה הנותן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה ·
כשלובש בגדיו מברך ב"אי אמ"ה מלביש ערומים · כשמניח
סדינו בגל ראשו מברך ב"אי אמ"ה עוטר ישראל בתפארה ·
כשמעביר ידיו על עיניו מברך ב"אי אמ"ה פוקח עורים :
כשישב על מטתו מברך ב"אי אמ"ה מתיר אסורים ·
כשמוריד רגליו מן המטה ומניח על הארץ מברך ב"אי אמ"ה
כשעומד זוקף כפופים
זוקף כפופים · כשנוטל ידיו מברך ב"אי אמ"ה אקב"ו על נטילת
ידים · כשרוחץ פניו מברך ב"אי אמ"ה המעביר שינה מעיני

ותנומה מעפעפי יהי רצון מלפניך יוי אלהי ואלהי אבו׳
שתרגילנו לדבר מצוה ואל תרגילנו לדבר עבירה
והשליט בי יצר טוב ואל תשליט בי יצר רע ותחזקני
במצותיך ותתן חלקי בתורתך ותתנני לחן לחסד
ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי ותגמלני חסדים
טובים מלפניך בא״י גומל חסדים טובים : וכל״
וכל זמן שיכנס אדם לבית הכסא יאמר קודם שיכנס
התכבדו מכובדים קדושים משרתי עליון שמרוני שמרוני
המתינו לי עד שאכנס ואעשה צרכי ואצא כי זה כך
דרכן של בני אדם ׃ ואחר שיצא מברך בא״י אמ״ה
אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים
חלולים חלולים מהן סתומין ומהן פתוחין גלוי וידוע
לפני כסא כבודך שאם יסתם אחד מהם או יפתח אחד
מהם אינו יכול להתקיים אפי׳ שעה אחת בא״י רופא
כל בשר ומפליא לעשות ׃ כשיחגור חגורו מברך
בא״י אמ״ה

בא"י אמ"ה אוזר ישראל בגבורה: כשלובש מנעלו
מברך בא"י אמ"ה שעשה לי כל צרכי: כשמהלך
לצאת לדרך מברך בא"י אמ"ה המכין מצעדי גבר:
ומברך אדם בכל יום בא"י אמ"ה שלא עשאני גוי:
בא"י אמ"ה שלא עשאני עבד בא"י אמ"ה שלא עשאני
אשה: את ברכות אלו אין להן סדר אלא מברך
כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו
כיצד מי שחגר חגורו והוא על משכבו מברך קודר
ישראל בגבורה' שמע קול תרנגול אחר כך
מברך הנותן לשכוי בינה' וכל ברכה מהן שלא
נתחייב בה אינו מברך אותה כיצד לן בכסותו
אינו מברך מלביש ערומים: הלך יחף אינו מברך
שעשה לי כל צרכי: ביום הכפורים ותשעה באב
שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים
ולא המעביר שינה' אם לא נכנס לבית הכנסת

אינו מברך אשר יצר את האדם וכן שאר ברכות אלו ׃
נהגו כל העם ברוב ערינו לברך ברכות אלו כולן זו אחר זו
בבית הכנסת בין נתחייב בהן בין לא נתחייב ושטעות הינא
ואין ראוי לעשות כן ולא יברך אדם ברכה אלא אם כן
נתחייב
נ״א נתחייב בה ׃ המשכים לקרות בתורה קודם
שיקרא קרית שמע בין קורא בתורה שבכתב בין תורה
שבעל פה נוטל ידו תחלה ומברך שלש ברכות ואחר כך
קורא ואלו הן ׃ ב״א יי׳ אמ״ה אקב״ו על דברי תורה
והערב נא יי׳ אלהינו את דברי תלמוד תורתך בפינו
ובפיפיות עמך כל בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו
תורתך
וצאצאי עמך כל בית ישראל יודעי שמך ולומדי
לשמה ב״א יי׳ נותן התורה ב״א יי׳ אמ״ה אשר בחר בנו
מכל העמים ונתן לנו את תורתו ב״א יי׳ נותן התורה ׃
קורא
בכל יום חייב אדם לברך שלש ברכות אלו ואחר כך
כהנים
מעט מדברי תורה ונהגו העם לקרות ברכת
שקורין
ויש מקומות שקורין גם את בני ישראל ויש מקומות
שתיקן

שיהיו וקורין פרקים או הלכות מן המשנה או מן
הברייתות: ושבחו חכמים הראשונים לאותן שקורין
זמירות מספר תלים בכל יום והן מתהלה לדוד ולאחריהם
ותקנו חכמ' ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר
והיה העולם' וברכה לאחריהן והיא ישתבח שמך
לעד וכו' ואחר כך על קריאת שמע וקורא את
שמע' יש מקומות שנהגו לקרות בכל יום אחר
שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע'
ויש מקומות שקורין שירת האזינו' ויש יחידים שקורין
שתי השירות הכל כפי המנהג: חייב אדם לברך
מאה ברכות בכל יום' ומה הן מאה ברכות אלו
עשרים ושלש ברכות שמנינו בפרק זה' ושבע
ברכות של קריאת שמע שחרית וערבית לפניה ולאחריה'
וכשמתעטף בציצית מברך ב"א י"י אמ"ה אקב"ו להתעטף
בציצית: וכשלובש תפילין מברך ב"א י"י אמ"ה אקב"ו

להניח

ליקח תפלין׃ ושלש תפלות בכל תפלה ותפלה מהן
שמונה עשרה ברכות הרי ששה ושמונים ברכות׃
וכשהוא אוכל שתי סעודות של כל יום מברך ארבע
עשרה ברכות׃ שבע ברכות בכל סעודה אחת כשנוטל
ידיו תחלה ועל המזון אחת בתחלה ושלש בסוף וש׳
המוציא לפניו ולאחריו הרי שבע׃ בזמן הזה כשתקנו
ברכת המינים בתפלה׃ והוסיפו הטוב והמטיב בברכת
המינים בתפלה המזון נמצאו חמש ברכות יתרות כשבתות
וימים טובים שהתפלה שבע ברכות וכן אם לא נתחייב
בשאר הימים בכל הברכות האלו כגון שלא ישן
כל הלילה׃ ולא התיר חגורו׃ ולא נכנס לבית הכסא
וכיוצא באלו צריך להשלים מאה ברכות מברכות
של פירות׃ כיצד אוכל מעט ירק ומברך לפניה
ולאחריו׃ וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך
לפניו ולאחריו׃ שתה יין ומברך לפניו ולאחריו

ומונה כל ברכה עד שמשלים מאה ברכות בכל
יום׳ סדר תפלות כך הוא׳ בשחר משכים
אדם ומברך ברכות אלו וקורא הזמירות
ומברך לפניהם ולאחריהם וקורא את שמע
ומברך לפניה ולאחריה ומדלג את הקדוש'
מברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר
קדושה וכשהוא חותם גאל ישראל מיד יעמוד
כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד
כמו שאמרנו וכשישלים ישב ויפול על פניו
ומתחנן ומגביה ראשו ומתחנן מעט והוא יושב
בדברי תורה תחנונים ואחר כך יקרא תהלה
לדוד ויתחנן כפי כוחו ויפטר למעשיו׳
ובתפלת המנחה מתחיל לקרות תהלה לדוד
מיושב ואחר כך עומד ומתפלל תפלה המנחה׳
וכשמשלים נופל על פניו ומתחנן ומגביה ראשו
ויתחנן׳

ויתחנן מעט ויפטר למעשיו׃ בתפלת
הערב קורא קרית שמע ומברך לפניה ולאחריה
וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד וכשישלים
ישב מעט ויפטר׃ ואם התחנן אחר תפלת
ערבית הרי זה משובח ואע״פ שמברך השכיבנו
אחר גאל ישראל אינה הפסקה בין גאולה
לתפלה והרי שתיהן כברכה אחת ארוכה׃

פרק שמיני׃

תפלת הצבור נשמעת
תמיד ואפי׳ היו בהן חטאים אין הקב״ה מואס
תפלתן של רבים׃ לפיכך צריך אדם לשתף עצמו
עם הצבור׃ ולא יתפלל יחידי כל זמן שיכול
אדם להתפלל בצבור׃ ולעולם ישכים אדם
ויעריב לבית הכנסת שאין תפלתו של אדם
נשמעת בכל עת אלא בבית הכנסת וכל מי
שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס לתוכה

להתגלו

להתפלל נקרא שכן רע׳ ומצוה לרוץ לבית
הכנסת שנ' ונדעה נרדפה לדעת את יי׳ וכשיוצא
מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אלא ילך
מעט מעט וכשיכנס לבית הכנסת יכנס שיעור
שני פתחים ואחר כך יתפלל לקיים מזוזות פתחי׳
בית המדרש גדול מבית הכנסת וחכמים
גדולים אעפ״י שהיה להם בעירם בתי כנסיות
הרבה לא היו מתפללין אלא במקום שהיו עוסקין
בו בתורה והוא שמתפללים שם תפלת הצבור׳
וכיצד היא תפלת הצבור יהיה אחד מתפלל
בקול רם׳ והכל שומעין ואין עושין כך בפחות
מעשרה גדולים ובני חורין ושליח צבור אחד
מהן ואפי' היו מקצתן כבר התפללו ויצאו ידי
חובתן משלימין בהן עשרה והוא שיהיו רוב
העשרה לא התפללו׳ וכן אין אומרין קדושה

ולא קוראין תורה ומברך לפניה ולאחריה ולא
ולא מפטירין בנביא אלא בעשרה וכן
לא יהיה אחד מברך ברכות שמע והכל
שומעין ועונין אחריו אמן אלא בעשרה וזה
וזה הוא פורס על שמע ואין אומרין קרית
אלא בעשרה ואין הכהנים נושאין את כפיהן
אלא בעשרה והכהנים מן המנין שכל עשרה
מישראל הן הנקראין עדה שנ' עד מתי לעדה
הרעה הזאת וג' והן עשרה שהרי יהושע יצאו
וכלב: וכל דבר שבקדושה לא יהא בפחות
מעשרה אלא בתוך עדה מישראל שנ' ונקדשתי
בתוך בני ישראל וכל אלו הדברים אם התחילו
בהן בעשרה והלכו מקצתן אע"פ שאינן רשאין
יגמרו השאר וצריך להיות העשרה כולן במקום
אחד ושליח צבור במקום אחד. חצר קטנה
שנפרצה

שפרוצה במלואה לחצר גדולה והוו תשעה בגדולה
ויחיד בקטנה מצטרפין · תשעה בקטנה ויחיד
בגדולה אין מצטרפין · צבור בגדולה ושליח
צבור בקטנה יוצאין ידי חובתן · צבור בקטנה
ושליח צבור בגדולה אין יוצאין ידי חובתן שהרי
היא מופלגת מהן ואינו עמהן במקום אחד
מפני שיש לגדולה פסין מיכאן ומיכאן הרי
היא כמופלגת מן הקטנה ואין הקטנה מופלגת
מן הגדולה אלא הרי היא כקרן זוית שלה ·
וכן אם היתה צואה בגדולה אסור להתפלל
ולקרות קרית שמע בקטנה · היתה צואה
בקטנה מותר להתפלל ולקרות קרית שמע
בגדולה אסבלא היה שם ריח מפני שהוא
מופלגת ממנה · שליח צבור מוציא את הרבים
ידי חובתן · כיצד בשעה שהוא מתפלל והן

שומעין ועונין אמן אחר כל ברכה וברכה הרי
הן כמתפללין׃ בד"א במי שאינו יודע
להתפלל אבל היודע אינו יוצא ידי חובתו אלא
בתפלת עצמו׃ בד"א בשאר הימים חוץ מראש
השנה ויום הכפורים של יובל׃ אבל בשני ימים
אלו שליח צבור מוציא את היודע כשם
שמוציא את שאינו יודע מפני שהן ברכות
ארוכות ואין רוב היודעין אותן יכולין לכוין
דעתן בהן כשליח צבור׃ לפיכך אם רצה היודע
בשני ימים אלו לסמוך על התפלת שליח צבור
להוציאו ידי חובתו הרשות בידו׃ אין
ממנין שליח צבור אלא גדול שבצבור בחכמתו
ובמעשיו ואם היה זקן הרי זה משובח ביותר
ומשתדלין להיות שליח צבור קולו ערב
ורגיל לקרות׃ ומי שלא נתמלא זקנו שע"פ

שחזן

שהוא חכם גדול לא יהא שליח צבור מפני כבוד
הצבורי אבל פורס הוא על שמע משיביאו שתי
שערות אחר שלש עשרה שנה וכן העילג כגון מי
שקורא לאליף עין או לעין אלף וכל מי שאינו
יכול להוציא את האותיות כתקנן אין ממנין אותו
שליח צבור והרב ממנה אחד מתלמידיו
להתפלל לפניו בצבור הסומא פורס על
שמע ונעשה שליח צבור אבל מי שכתפיו מגולות
או שהוא פורס על שמע אינו נעשה שליח צבור
לתפלה עד שיהיה עטוף: פרק תשיעי
סדר תפלת הצבור כך הוא בשחר כל העם
יושבין ושליח צבור יורד לפני התיבה ועומד
באמצע העם ומתחיל ואומר קדיש וכל העם
עונין אחריו אמן יהא שמיה רבא מברך בכל
כוחן ועונין אמן בסוף קדיש ואחר כך אומר

ברכו את יוי המבורך והם עונין ברוך יוי המבורך
לעולם ועד ומתחיל ופורס על שמע בקול רם
והן עונין אמן אחר כל ברכה וברכה והיודע לברך
ולקרות קורא עמו עד שמברך גאל ישראל
והכל עומדין מיד ומתפללין בלחש
ומי שאינו יודע להתפלל עומד ושותק עד וכל
שיתפלל שליח צבור בלחש עם שאר העם
מי שגומר תפלתו מן הצבור יפסיע שלש פסי׳
פסיעה לאחורין ויעמוד במקום שהגיע אליו
בעת שפסע ואחר שיפסע שליח צבור שלש
פסיעות לאחורין מתחיל ומתפלל בקול רם
מתחלת הברכות להוציא את מי שלא יתפלל
והכל עומדין ושומעין ועונין אמן אחר כל ברכה
וברכה בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין אלו
שכבר יצאו ידי חובתן ואומר קדושה בברכה
שלישית

שלישית׳ וכיון שהגיע שליח צבור לקדושה ישרש׳ת
לכל אחד ואחד למקום שעומד בו בתפלה׳ וכש
שליח צבור למודים וכורע כל העם שוחין מעט
ולא ישחו יותר מדאי ואומרים מודים אנחנו לך
יי׳ אלהינו ואלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית
ברכות והודיות לשמך הגדול והקדוש על
שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותחננו ותאסוף
גליותנו לחצרות קדשך לשמור חקך ולעבדך
ולעשות רצונך בלבב שלם על שאנו מודים
לך׳ ובכל התפלה ישב ויפול על פניו ויטה מעט
הוא וכל הצבור ויתחנן והוא נופל וישב ויגביה ראשו
הוא ושאר העם ומתחנן מעט בקול רם מיושב:
ואחר כך יעמוד שליח צבור לבדו ויאמר קדיש
פעם שנה והן עונין כדרך שענו תחלה והוא אומ׳
והוא רחום תהלה לדוד הוא שעומד והן יושבין והן

קורין עמו ואחר כך אומ' ובא לציון ואני זאת בריתי:
ואתה קדוש' וקורא זה אל זה' וגומר הקדושה והן עונין
קקק שלשה פעמים וחוזר וקורא הקדושה תרגום
ואומ' ותשאני רוח וכו' וקורא הוא תרגום ואומ' יי'
ימלך וכו' וקורא הוא תרגום כדי להבין ואלו
הפסוקים שלפני הקדושה ושל אחריה עם תרגומן הן
הנקראין סדר היום' ואחר כך מתחנן בדברי כדרכן
תחנונים ובפסוקי רחמים ואומ' קדיש וכל העם
ונפטרין: כל האומר בתחנונים מי שריחם
על קן צפור שלא יקח האם על הבנים או שלא
ישחוט אותו ואת בנו ביום אחד הוא ירחם עלינו
וכיוצא בענין זה משתקין אותו מפני שמצות אלו
גזרת הכתוב הן ואינן רחמים שאילו היו מפני הרחמים
לא הותיר לנו שחיטה כל עיקר' וכן לא ירבה בשבחו
של שם ויאמר האל הגדול הגבור והנורא החזק
האמיץ

האמלין והעננ שאין כח באדם להגיע סוף שבחיו
של הקבה ארא אלו מה שאמר משה רבינו ׳
במנחה אומר שליח צבור והוא רחום׳ אשרי יושבי
אשרי העם׳ תהלה לדוד׳ קורא הוא והעם מיושב
ועומד שליח צבור ואומ׳ קדיש והן עומדין אחריו ועונין
כדרכן ומתפללין כולן בלחש ואחר כך חוזר שליח צבור
ומתפלל בקול רם כדרך שעשה בשחרית עד שישלים
כל התפלה ויושב הוא והם ונופלין על פניהם ומתחנן
ומגביה ראשו הוא והן ומתחנן מעט ויושב כדרך
שחרית ועומד ואומ׳ קדיש וכל העם עונין כדרכן
ונפטרין למעשיהן׳ בערב יושבין כל העם והוא עומד ואומ׳
והוא רחום׳ ברכו את יוי המבורך׳ והן עונין ברוך יוי
המבורך לעולם ועד ומתחיל לפרוס על שמע
ואומ׳ אמת ואמונה והשכיבנו ואומ׳ קדיש ואחר כך
הכל עומדין ומתפללין בלחש כשמשלימין אומר

קדיש וחזן נפטרין ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית
לפי שאין תפלת ערבית חובה · ולפיכך לא יב
ז׳ ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהן
כדי להוציאו · בליל׳ שבתות חוזר שליח צבור
אחר שמתפלל בלחש עם הצבור ומתפלל בקול רם
אבל אינו מתפלל שבע ברכות אלא ברכה אחת
מעין השבע וכן הוא אומר בא״י אלהינו ואלהי
אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב׳
האל הגדול הגבור אל עליון גומל חסדים
טובים וקונה הכל׳ מגן אבות בדברו מחיה מתים
במאמרו המלך הגדול והקדוש שאין כמהו · המניח
לעמו ישראל בשבת קדשו כי בם רצה להניח להם
לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום
תמיד · מעון הברכות ורוב ההודיות אדון השלום
מברך השביעי מקדש השבת ומניח בקדושה לעם
מדשני

מקדש עונג זכר למעשה בראשית. אלהינו ואלהי
אבותינו רצה נא במנוחתנו קדשנו וקדשנו במצותיך
ותן חלקינו בתורתך ושבענו מטובך ושמח נפשנו
בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו
באהבה וברצון שבתות קדשך וינוחו בם כל ישראל
אוהבי שמך בא"י מקדש השבת. ואומר קדיש וכל
העם נפטרין. ולמה תקנו חכמים זה מפני
שרוב העם באין לבוא ולא השלים תפלתו וישאר
לבדו בבית הכנסת ויבוא לידי סכנה. לפיכך חוזר
שליח צבור ומתפלל כדי שיתעכבו כל העם עד
שישלים המתאחר תפלתו ויצא עמהן. לפיכך יום
טוב שחל להיות בשבת או יום הכפורים או חדש
אין שליח צבור היורד ערבית לפני התיבה מזכיר
ענין היום בברכה זו אלא חותם בה מקדש השבת
בלבד לפי שלא נתחייב היום בתפלה זו. בשבתות

[illegible]

וימים טובים כשגומר שליח צבור תפלת שחרית בקול רם
אומ' קדיש אחר כך קורא תהלה לדוד ואומ' קדיש ומתפללין
מוסף בלחש וחוזר ומתפלל מוסף בקול רם כדרך
שעשה בשחרית ואומ' קדיש אחר תפלת מוסף והעם
נפטרין . ואין אומרין קדושה ולא תחנונים אחר תפלת
שחרית בשאר הימים טובים אלא אומ' אותה קודם
תפלת מנחה . כיצד קורא תהלה לדוד ואומר סדר
היום ודברי תחנונים ואומ' קדיש ומתפללין מנחה וחוזר
ומשמיע תפלת מנחה בקול רם ואומ' קדיש . בראשי
חדשים ובחולו של מועד אומ' סדר היום אחר תפלת
מוסף . ובמוצאי שבת אומ' סדר היום גם אחר תפלת
הערב ואומ' קדיש ואחר כך מבדילין: פרק עשירי
מי שהתפלל ולא כיון את לבו יחזור ויתפלל בכוונה .
ואם כיון לבו בברכה ראשונה שוב אינו צריך . מי
שטעה באחת משלש ברכות ראשונות חוזר לראש .
ואם

ואם טעה באחת משלש אחרונות חוזר לעבודה ואם
טעה באחת מן האמצעיות חוזר לתחלת הברכה שטעה
בה ומשלים תפלתו על הסדר וכן שליח צבור שטעה
כשהוא מתפלל בקול רם על דרך זה הוא חוזר׃
אבל אם טעה שליח צבור כשהוא מתפלל
בלחש אני אומר שאינו חוזר ומתפלל בלחש פעם שניה
מפני טרוח הצבור אלא סומך על התפלה
שהמתפלל בקול רם והוא שאם טעה לעולם חוזר
כמו שהיחיד חוזר׃ שליח צבור שטעה ונבהל
ולא ידע מהיכן מתחיל ושהה שעה יעמוד אחר תחתיו
ואם טעה בברכת המינין אין ממתינין לו אלא מיד
יעבור אחר תחתיו שמא מינות נזרקה לו והוא שלא
התחיל בה׃ אבל אם התחיל בה ממתינין לו שעה׃
ולא יהא השני סרבן באותה שעה ומהיכן הוא
מתחיל מתחלת הברכה שטעה בה הראשון אם טעה

באחת מן האמצעיות. אבל אם טעה באחת משלש
ראשונות מתחיל השני מן הראש. ואם טעה באחת מן
האחרונות יתחיל השני מן העבודה. האומר איני
יורד לפני תיבה מפני שבגדי צבועין אף בלבנים
לא יעבור באותה התפלה. אמר איני עובר מפני שיש
ברגלי סנדל. אף יחף לא יעבור. מי
שנסתפק לו אם התפלל או לא התפלל אינו חוזר
ומתפלל. אלא אם כן התפלל תפלה זו על דעת
שהיא נדבה שאם רצה היחיד להתפלל כל היום תפלת
נדבה יתפלל. מי שהיה עומד בתפלה ונזכר
שכבר התפלל פוסק ואפילו באמצע הברכה שלא
להוציא שם שמים לבטלה. ואם היתה תפלת ערבית
אינו פוסק שלא התפלל אותה מתחלה אלא על
דעת שאינה חובה. מי שטעה והתפלל של חול
בשבת יצא. ואם נזכר והוא בתוך התפלה גומר
ברכה

ברכה שהתחיל בה וחוזר ומתפלל של שבת. בד"א במעריב ובשחרית
ובמנחה. אבל במוסף פוסק ואפי' באמצע הברכה. וכן אם
השלים תפלה של חול על דעת שהיא מוסף חוזר ומתפלל
מוסף אחד שבת ואחד יום טוב או ראש חדש. מי שטעה
בימות הגשמים ולא אמר מוריד הגשם ולא מוריד הטל חוזר
לראש. ואם הזכיר הטל אינו חוזר. ואם ט טעה בימות החמה
ואמ' מוריד הגשם חוזר לראש. ואם לא הזכיר ט' טל אין
מחזירין אותו שאין הטל נעצר ואינו צריך בקשה.
מי ששכח השאלה בברכת השנים אם נזכר קודם שומע
תפלה שואל את הגשמים בשומע תפלה. ואם לא נזכר
עד שהשלים כל תפלתו חוזר ומתפלל שנה שניה.
טעה ולא הזכיר יעלה ויב' ויבוא. אם נזכר קודם
שישלים תפלתו חוזר לעבודה ומזכיר. ואם נזכר אחר
שהשלים תפלתו חוזר לראש. ואם היה רגיל לומר דברי
תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו קודם.

שיעקור רגליו חוץ לעמידה׳ בד״א בחולו של מועד או בשחרית
ומנחה של ראשי חדשים׳ אבל ערבית של ראש חדש אם לא
הזכיר אינו חוזר׳ כל מקום שחוזר היחיד ומתפלל׳
שליח צבור חוזר ומתפלל אם טעה כמותו בעת שמתפלל
בקול רם׳ חוץ משחרית של ראש חדש שאם שכח
שליח צבור ולא הזכיר יעלה ויבוא עד שהשלים שר׳
תפלתו אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור שהרי ת
תפלת המוסף לפניו שהוא מזכיר בה ראש חדש׳
עשרת ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים טעה
וחתם בהן בברכה שלישית האל הקדוש חוזר לראש׳
ס טעה וחתם בעשתי עשרה מלך אוהב צדקה ומשפט
חוזר לתחלת הברכה וחותם בה המלך המשפט ומתפלל
והולך על הסדר׳ ואם לא נזכר עד שהשלים תפלתו חוזר
לראש אחד יחיד ואחד צבור׳ טעה ולא הזכיר
הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו ואינו צריך לחזור׳
לחבאכן

לחזור׳ וכן מי שלא הזכיר על הנסים בחנכה ובפורים

ועננו בתפלת תענית אינו חוזר ומתפלל אחד יחיד

ואחד צבור ואם נזכר קודם שיעקור רגליו אומ׳ עננו

יי׳ אלהינו עננו ביום צום התענית הזה כי בצרה

גדולה אנחנו אל תסתר פניך ממנו ואל תתעלם

אזנך משמוע תפלתינו והיה קרוב לשועינו טרם

נקרא ואתה תענה נדבר ואתה תשמע כדבר שנ׳ והיה

טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע

כי אתה עונה בכל עת צרה וצוקה פודה ומציל יהיו

לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי׳ צורי וגואלי׳

שכח ולא התפלל מנחה בערב שבת יתפלל

ערבית שתים של שבת וכן ביום טוב׳ שכח ולא התפלל

מנחה בשבת או ביום טוב מתפלל במוצאיהן ערבית

שתים של חול מבדיל בא׳ בראשונה ואינו מבדיל

בשניה׳ ואם הבדיל בשתיהן או לא הבדיל באחת מהן

יצא׳ אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה חוזר
ומתפלל תפלה שלישית מפני שהראשונה לא עלתה
לו׳ מפני שהקדימה לתפלה שהיא תפלת ערבית׳
וכל המתפלל שתי תפלות אפי׳ שחרית ומוסף לא
יתפלל זו אחר זו אלא ישהה בין תפלה לתפלה
כדי שתתחונן דעתו עליו׳ אסור לו למתפלל
בצבור שקדים תפלתו לתפלת הצבור׳ הנכנס לבי׳
הכנסת ומצא צבור מתפללין בלחש אם יכול
להתפלל להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור
לקדושה יתפלל ואם לאו ימתין עד שיתחיל שליח
צבור להתפלל בקול רם ויתפלל עמו בלחש מלה
מלה עד שיגיע שליח צבור לקדושה ועונה הקדושה
עם הצבור ומתפלל שאר התפלה לעצמו ואם התחיל
להתפלל קודם שליח צבור והגיע שליח צבור לקדושה
לא יפסיק ולא יענה קדושה עמהן וכן לא יענה אמן

יהאשא

יהא שמיה רבא מברך והוא באמצע התפלה ואין צריך
לומר בשאר ברכות: פרק אחד עשר כל מקום שיש
בו עשרה מישראל צריך להכין לו בית שיכנסו בו לתפלה
בכל עת תפלה ומקום זה הוא הנקרא בית הכנסת וכופין בני
העיר זה את זה לבנות להן בית הכנסת ולקנות להם ספר
תורה נביאים וכתובים: כשבונין בית הכנסת אין
בונין אותו אלא בגובהה של עיר שנ' בראש הומיות תקרא
ומגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל חצרות העיר שנ'
לרומם את בית אלהינו ואין פותחין פתחי בית הכנסת
אלא למזרח שנ' והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל
מועד מזרחה ובונין בו היכל שמניחין בו ספר תורה
ובונין בו היכל זה ברוח שמתפללין כנגדה באותה
העיר כדי שיהו פניהם אל מול ההיכל כשיעמדו
לתפלה: ומעמידין בימה בבית הכנסת כדי
שיעלה עליה הקורא בתורה או מי שהוא אומר לעם

דברי כיבושין כדי שישמעו כולם׳ וכשמעמידין הב
התיבה ויושבה ספר תורה מעמידין אותה באמצעי
ואחורי התיבה כלפני ההיכל ופניה כלפני העם׳
כיצד העם יושבין בבתי כנסיות הזקנים יושבין ופניהם
כלפני העם ואחוריהם כלפני ההיכל׳ וכל העם יושבין
שורה לפני שורה ופני כל שורה לאחורי השורה שלפניה
עד שיהיו פני כל העם כלפני הקדש וכלפני הזקנים וכלפני
התיבה ובעת ששליח צבור עומד לתפלה עומד בארץ
לפני התיבה ופניו לפני הקדש כשאר העם׳ בתי
כנסיות ובתי מדרשות נוהגין בהן כבוד מכבדין אותן ומרבצין
אותן ונהגו כל ישראל בספרד ובמערב בשנער ובארץ
הצבי להדליק עששיות בבתי כנסיות ולהציע בקרקע
מחצלאות כדי לישב עליהן ובערי אדום יושבין
שם על הכסאות׳ בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין
בהן קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה ואין בטלה׳

ואין

ואין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין
בהן ואין מטיילין בהן ואין נכנסין בהן לא בחמה
מפני החמה ולא בגשמים מפני הגשמים וחכמים
ותלמידיהם מותרין לאכול ולשתות בהן מדוחק׳
ואין מחשבין בהן חשבונות׳ אלא אם כן היו חשבונות
של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא
בהן׳ ואין מספידין בהן אלא הספד של רבים כגון
שיהיה שם הספד בגדולי חכמים אותה העיר שכל
העם מתקבצין ובאין בגדולי היה לבית הכנסת או
לבית המדרש שני פתחים לא יעשנו דרך כדי שיכנס
שיכנס בפתח זה ויצא בפתח שכנגדו לקרב הדרך
שאסור להכנס להן אלא לדבר מצוה׳ מי שצריך
להכנס לבית הכנסת לקרות תינוק או חבירו יכנס
ויקרא מעט או יאמר שמועה ואחר כך יקרא
חבירו כדי שלא יכנס בשביל חפצו בלבד ואם

אינו יודע ואמר לאחר מן התינוקות קרא לי
פסוק שאתה קורא בו · או ישהה מעט בבית
הכנסת ואחר כך יצא · שהישיבה שם מעסקי
מצוה היא שנ' אשרי יושבי ביתך: מי
שנכנס לחרות או להתפלל בפתח זה מותר
לו לצאת בפתח שכנגדו כדי לקרב את הדרך
ומותר לאדם להכנס לבית הכנסת במקלו
ובמנעלו ובאפודתו · ואם היה צריך לרוק · ית
רוקק בבית הכנסת · בתי כנסיות ובתי מדרש
שחרבו · בקדושתן הן עומדין · שנ' והשמותי
את מקדשיכם אעפ"י שהן שוממין · בקדושתן
הן עומדין · וכשם שנוהגין בהן בישובן כך
נוהגין בהן בחורבנן · חוץ מכיבוד וריבוץ שאין ד
מכבדין אותן ואין מרביצין אותן · עלו בהן
עשבים תולשין אותן ומניחין אותן במקומן
כדי ש[illegible]

כדי שיראו אותם הענים ותיעור רוחם וישתדלו
לבנותו · אין סותרין בית הכנסת כדי לבנות
אחר במקומו · או במקום אחר · אבל בונין
אחר ואחר כך סותרין זה שמא יארע להן
אונס ולא יבנו אפי' כותל אחד ממנו · אלא
בונה חדש בצד ישן · ואחר כך סותר את הישן ·
בד"א שלא חרבו יסודותיו אבל אם חרבו
יסודותיו או שנטו כתליו לנפול סותרין אותו
מיד ומתחילין לבנותו במהרה ביום ובלילה
שמא תדחק שעה וישאר חרב : מותר לעשות
בית הכנסת בית המדרש · אבל בית המדרש אין עושין
אותו בית הכנסת שקדושת בית המדרש יתירה
על קדושת בית הכנסת · ישראל שמכרו בית הכנסת יש להן ליקח בדמיו תיבה ·
מכרו תיבה יש להן ליקח בדמיה מטפחות
מטפחות ליתן לספר תורה · מכרו מטפחות

ומעלין בקדש ולא מורידין · וכן בני העיר שמכרו בית הכנסת ·

יותיו לוקחין בדמיו חומשין׳ מכרו חומשין
לוקחין ספר תורה׳ אבל אם מכרו ספר תורה
אין לוקחין בדמיו אלא ספר תורה. אחר
שאין שם קדושה למעלה מקדושת ספר
תורה וכן במותריהן׳ וכן אם גבו מן
העם מעות לבנות בית המדרש או בית
הכנסת או לקנות תבה של או מטפחות
ותיק או ספר תורה ורצו לשנות׳ כל שגבו
אין משנין אותן: אלא מקדושה
קלה לקדושה חמורה ממנה׳ אבל אם עשו
מה שגבו לעשותו והותירו׳ משנין המותר לכל
מה שירצו׳ וכלי כלי בית הכנסת כבית הכנ״ת׳
פרוכת שעל הארון שמניחין בה ספרים
כמטפחות הספרים׳ ואם התנו עליהן הרי הן כפי
התנאי׳ בד״א שמותר למכור בית הכנסת

בבית

בבית הכנסת של כפרים שלא עשו אותה אלא
על דעת בני הכפר לבדן שתהיה להם להתפלל
בה הואיל שאם רצו כולם למכרה מוכרין · אבל בית
הכנסת של כרכים הואיל ועל דעת כל אנשי
העולם נעשה שאם יבואו ויתפללו בו כל
הבא אל המדינה נעשה של כל ישראל ואין
מוכרין אותו לעולם · בני הכפר שירצו למכור
בית הכנסת שלהן של בנות בדמיו בית הכנסת
אחר או לקנות בדמיו תיבה או תורה צריכין
להתנות על הלוקח שלא יעשה אותו לא מרחץ
ולא בורסקי והוא המקום שמעבדין בו העורות
ולא בית הטבילה הטבילה ולא בית המים ·
ואם התנו שבעה טובי העיר במעמד אנשי
העיר בשעת מכירה שיהא הלוקח רשאי לעשות
בו כל אלו מותר: וכן אם התנו שבעה טובי

ע״ג

העיר במעמד אנשי העיר כל מותר הדמים שיהיו
חולין הרי אלו חולין׳ וכשלוקחין הדמים ובונין
מהן בית הכנסת אחר׳ או שקנו מהן תיבה או
מטפחות ותיק או ספרי חומשין או ספר תורה
השאר חולין כמו שהתנו ועשו בו שירצו׳ וכן
אם קבלו עליהן כל אנשי העיר או רבים אדם
אחד כל מה שעשה עשוי ומוכר ונותן לבדו
כפי מה שיראה ויתנה כפי מה שיראה׳
כשם שמותר להן למכור בית הכנסת כך נותנין
אותו במתנה שאילו לא היה להן לצבור העיר
במתנה זו לא נתנוה׳ אבל לא משכירין אותה ולא
ממשכנין אותה׳ וכן כשמותרין בתי כנסיות
לבנותן מותרין׳ למכור ולהחליפן ולתתן במתנה
הלבנים והעצים והעפר שלהן אבל להלוותן
אסור׳ שאין הקדושה עולה מהן אלא בדמים

בהמ״ק

או בהניה שהוא כרמים · רחובה של עיר
אע״פ שהעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות מפני
שהקבוץ רב · ואין בית הכנסת מחזיק אותן אין בו
קדושה מפני שהיא עראי ולא נקבע לתפלה ·
וכן בתים וחצרות שהעם מתכנסין להן לתפלה
אין בהן קדושה מפני שלא קבעו אותם לתפלה
בלבד אלא עראי מתפללין בהן כאדם שמתפלל
בתוך ביתו: פרק שנים עשר משה
רבינו תיקן שיהיו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני
ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים
בלא שמיעת תורה · ועזרא הסופר תיקן שיהיו
קוראין כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות
והוא תיקן שיהיו הקוראין בשני ובחמישי שלשה
בני אדם · ולא יקראו פחות מעשרה פסוקין ·
ואלו הן הימים שקוראין בהן בתורה בצבור ·

בשבתות ובמועדים ובראשי חדשים ובתעניות ובחנוכה
ובפורים ובשני ובחמישי שבכל שבוע ושבוע ואין מפטירין
בנבי׳
בנביא אלא בשבתות ובימים טובים ובתשעה

אין קוראין בתורה בציבור בפחות מעשרה אנשים
גדולים בני חורין ואין קוראין פחות מעשרה פסוקין
וידבר עולה מן המנין ולא יהיו הקוראין פחות
משלשה אנשים ואין מתחילין בפרשה פחות
משלשה פסוקים ואין מניחין בפרשה פחות מג׳
פסוקין ולא יקרא הקורא פחות מג׳ פסוקין
שלשה שקראו עשרה פסוקין קורין שנים שלשה ואחד
ארבעה ובין שהיה הקורא ארבעה ראשון או אחרון
או אמצעי הרי זה משבח כל אחד ואחד מן הקוראין ואחר
פותח ספר תורה ומביט במקום שהוא קורא בו
כך אומ׳ ברכו את יי׳ המבורך וכל העם עונין ברוך
יי׳ המבורך לעולם ועד וחוזר ומברך בא״י אמ״ה
אשר

אשר נתן לנו תורת אמת חיי עולם נטע בתוכנו ב"א"י
נותן התורה ׃ אין הקורא רשאי לקרות בתורה עד שיכלה
וטעה
אמן מפי הצבור ׃ קורא אפי' בדקדוק אות אחת מחזירין
אותו עד שיקרא אותה בדקדוק ׃ ולא יקראו שנים בתורה אלא
האחד לבדו ׃ קורא ונשתתק יעמוד אחר תחתיו ויתחיל
ממקום שהתחיל הראשון שנשתתק ויברך בסוף
אין הקורא רשאי לקרות עד שיאמר לו גדול שבצבור
לקרות ׃ ואפי' חזן הכנסת או ראש הכנסת אינו קורא
מעצמו עד שיאמרו לו הצבור או גדול שבהן לקרות ׃
וצריך אחד לעמוד עמו בשעה שהוא קורא כדרך שהחזן
עומד עם הקוראין ׃ הקורא יש לו לדלג ממקום
למקום בענין אחד ׃ כגון אחרי מות ואך בעשור
שבפרשת אמור אל הכהנים והוא שלא יקרא על פה
שאסור לקרות שלא מן הכתב אפי' תיבה אחת ולא
ישהה בדילוג אלא כדי שישלים התורגמן תרגום

הפסוק׳ כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור
לספר אפי׳ בדבר הלכה אלא הכל שותקין ושומעין
ומשימין לבם למה שהוא קורא שנ׳ ואזני כל העם אל
ספר התורה׳ ואסור לצאת מן הצבור בשעה שהקורא
קורא׳ ומותר לצאת בין איש לאיש׳ ומי שהוא עוסק
בתורה תמיד ותורתו אומנותו מותר לו לעסוק בתלמודו עד
תורה׳ בשעה שהקורא קורא בתורה: מימות עזרא נהגו
שיהא שם תורגמן מתרגם לעם מה שהקורא קורא בתורה
כדי שיבינו ענין הדברים והקורא קורא פסוק אחד
בלבד ושותק׳ עד שיתרגם אותו התורגמן׳ וחוזר וקורא
פסוק שני ואין הקורא רשאי לקרות לתורגמן יתר מפסוק
אחד׳ ואין הקורא רשאי להגביה קולו יותר מן
המתרגם׳ ולא יגביה המתרגם קולו יותר מן הקורא׳
ואין המתרגם רשאי לתרגם עד שיכלה הפסוק מפי
הקורא׳ ואין הקורא רשאי לקרות פסוק אחר עד שיכלה
התרגום

התרגום מפי המתרגם' ואין המתרגם נשען לא לעמוד

ולא לתורה אלא עומד ביראה ואימה' ולא יתרגם

מתוך הכתב אלא על פה' ואין הקורא רשאי לסייע

לתורגמן שלא יאמרו תרגם כתוב בתורה' והקטן מתרגם

על ידי הגדול ואינו בכבוד לגדול שיתרגם על ידי

הקטן' ולא יהיו המתרגמין שנים כאחד אלא אחד

קורא ואחד מתרגם' ולא כל המקראות מתרגמין בציבור'

מעשה ראובן וברכת כהנים ומעשה העגל מן ויאמר

משה אל אהרן אהרן עבד וירא משה את העם ועוד

פסוק אחד ויגף יי' את העם נקרין ולא מתרגמין'

במעשה אמנון התמקס שנאמר אמנון בן דוד לא

מקרא ולא מתרגם'. המפטיר בנביא צריך

לקרות בתורה תחלה' אפי' שלשה פסוקין וחוזר וקורא

מה שקרא שלפניו' ולא יפטיר בנביא עד שיכלו

שיגללו ספר תורה' ולא יפחות מעשרים ואחד

פסוקין ואם שולם הענין בפחות מכאן אינו
צריך׳ ואם קרא עשרה פסוקין ותרגמן המתרגם
דיו ואע״פ שלא שלם הענין׳ ובנביא אחד קורא
ואפי׳ שנים מתרגמין׳ ומדלג מענין לענין אחר
ואינו מדלג מנביא לנביא אלא בנביאים של
שנים עשרה בלבד׳ ובלבד שלא מדלג ידלג מסו
מסוף הספר לתחלתו׳ וכל המדלג לא ישהה
בדלוג אלא כדי שישלים המתרגם תרגומו׳
הקורא בנביא יש לו לקרות לתורגמן שלשה פסוקין
שלש פרשיות לא יקרא לתורגמן אלא אחד אחד׳
המפטיר בנביא מברך לפניו ברכה אחת
בא״י אמ״ה אשר בחר בנביאים טובים וכו׳ ומברך
לאחריו ארבע ברכות׳ ברכה ראשונה חותם בה
האל הנאמן בכל דבריו׳ ברכה שניה חותם בה
בונה ירושלים׳ שלישית חותם בה מגן דוד׳
רביעית׳

ואם היו השלשה פסוקין
והמתרגם מתרגם שלשתן בה אחר זה׳

רביעית חותם בה בענין קדושת היום כמו שחותם

בתפלה׳ וכן אם חל ראש חדש להיות בשבת

המפטיר בנביא מזכיר ראש חדש בברכה ג׳ כדרך

שמזכיר בתפלה׳ כמה הם הקוראין בשבת

בשחרית קורין שבעה׳ וביום הכפורים ששה׳

ובימים טובים חמשה׳ אין פוחתין מהם מזה

אבל מוסיפין׳ בראשי חדשים ובחולו של מועד

קורין ארבעה׳ בשבת וביום הכפורים במנחה

ובשני ובחמישי שבכל שבוע ושבוע ובחנוכה

ופורים בשחרית׳ ובימי התעניות בשחרית ובמנח׳

קורין שלשה׳ אין פוחתין מהם מזה ואין מוסיפין

עליהן׳ אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד

הצבור׳ קטן היודע לקרות ויודע למי מברכין

עולה ממנין הקורין וכן המפטיר עולה מן המניין

שהרי קורא בתורה׳ ואם הפסיק שליח צבור בקדיש

בין משלים ובין המפטיר אינו עולה׳ צבור שלא
היה בהן יודע לקרות אלא אחד׳ עולה וקורא ועומד
ויושב וחוזר וקורא׳ פעם שניה ושלישית׳ עד שיג מור
מנין הקוראין של אותו היום׳ בכל קריאה אומרו
כהן קורא ראשון׳ ואחריו לוי׳ ואחריו ישראל׳
ומנהג פשוט הוא היום׳ שאפילו כהן עם הארץ קודם
לקרות לפני חכם גדול מישראל׳ ופי׳ מי שהוא
גדול מחבירו בחכמה קודם לקרות׳ והאחרון שגולל
ספר תורה נוטל שכר כנגד כולם׳ לפיכך עולה
משלים אפי׳ גדול שבצבור׳ אין שם כהן שקרא
ראשון עולה ישראל׳ ולא יעלה אחריו לוי כלל׳
אין שם לוי כהן שקרא ראשון חוזר הוא עצמו וקור׳
פעם שניה במקום לוי אבל לא יקרא אחריו
כהן אחר שמא יאמרו הראשון פסול׳ ולפיכך עלה
כהן אחר וכן לא יקרא לוי אחר לוי שמא יאמרו
אחד מהן

אחד מהן פסול׃ כיצד סדר הקריאה בתורה
עם התפלה׃ כל יום שיש בו תפלת מוסף אחר
שיגמור שליח צבור תפלת שחרית אומר
קדיש ומוציא ספר תורה וקורא לאחד אחר
מן הצבור ועולין וקוראין בתורה וכשגומרין
מחזיר ספר תורה למקומו ואומ׳ קדיש ומתפללין
תפלת מוסף וימים שיש בהן מפטיר במוסף
נהגו לומר קדיש קודם שיעלה המפטיר ויש
מקומות שנהגו לומר אחר המפטיר׳ במנחה
של שבת ויום הכפורים אחר שיגמור שליח
צבור תהלה לדוד וסדר היום אומ׳ קדיש
ומוצ׳א ס״ת ומוציא ספר תורה וקורין בו
ומחזירו ואומ׳ קדיש ומתפללין תפלת
מנחה׃ וכן בתעניות קורין במנחה
ואחר כך אומ׳ קדיש ומתפללין תפלת מנחה׃

אבל ביום טוב לא נהגו לקרות במנחה׃ ויום
שאין בו מוסף כשגומר תפלת שחרית אומר קדיש
ומוציא ספר תורה וקורין בו ומחזירין אומ׳ קדיש
ואחר כך אומר תהלה לדוד וכסדר היום. היום
שיר שאומ׳ בכל יום ואומ׳ קדיש והעם נפטרין
אין קורין בחומשין בבתי כנסיות משום
כבוד הציבור׃ ואין גוללין ספר תורה בצבור
שלא יטריח עליהן להיותן עומדין עד שיגלל
לפיכך אם צרכו לקרות שני ענינים מוציאין
שני תורות ולא יקרא איש אחד ענין אחד בשתי
תורות שמא יאמרו ספר ראשון פגום היה רצ׳
ולפיכך קרא בשני׃ כל הגולל ספר תורה
גוללו במבחוץ וכשהוא מהדקו מהדקו מבפנים
וצריך להעמידו על התפר מקום שמוציאין
ספר תורה אחר שקורין בו ומוליכין אותו לבית
אחר

אחר להצניעו אין הצבור רשאין לצאת עד שיצא
ספר התורה וילוו אותו וכן אחריו עד המקום
שמצניעין אותו בו: פרק יג̈ המנהג הפשוט
בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת
מתחילין בשבת שאחר חג הסוכות וקורין בסדר
בראשית בשניה אלה תולדות נח בשלישית לך
לך וקורין והולכין על הסדר עד שגומרין התורה
בחג הסכות ויש מי שמשלים את התורה בשלש
שנים ואינו מנהג פשוט עזרא תיקן להן
לישראל שיהיו קורין קללות שבספר ויקרא
קודם עצרת ושבמשנה תורה קודם ראש השנה
והמנהג הפשוט שיהיו קורין במדבר סיני קודם עצרת
ואתחנן אחר תשעה באב ואתם נצבים קודם
ראש השנה וצו את אהרן קודם הפסח בשנה
פשוטה לפיכך יש שבתות שקורין בשחרית שני

סדרים כגון אשה תזאת ובהר סיני ואם ב

ויקרא
בחקתי וכיוצא בהן כדי שישלימו בשנה

אותן הסדרים בעונתן : מקום שֶׁמפסיקין צט

בשבת בשחרית שם קורין במנחה ובשני ובחמישי

ולשבת הבאה : כיצד שבת ראשונה קורין

בשחרית בסדר בראשית במנחה קורין מאלה

תולדות נח עשרה פסוקין או יותר וכן בשני

ובחמישי וכן לשבת הבאה בשחרית מתחילין

מאלה תולדות נח וקורא עד סוף הסדר ועל

ושבת
דרך זו קורין כל השנה ומפטירין בכל שבת

הראשון
בנביא מעין שקראו בתורה בראשי חדשים

קורא ג׳ פסוקין מפרשת צו והשני חוזר וקורא

פסוק שלישי שקורא הראשון ושני פסוקין אחרים

כדי שישאר בפרשה ג׳ פסוקין והשלישי קורא ג׳

פסוקין ששייר השני עם וביום השבת והרביעי

קורא

קורא ובראשי חדשיכם · ואם חל להיות ראש חדש
בשבת מוציאין שני ספרים בשחרית אחד קורין בו
סדר אותה שבת · והשני קורא בו המפטירים ובראשי
חדשיכם · ואם קרא בענין ראש חדש המפטיר קורא
ומפטירין והיה מדי חדש בחדשו · וראשי
חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין בשבת חדשיכם
מועדיכם · וראש חדש שחל להיות באחד בשבת
מפטירין בשבת שלפניו ויאמר לו יהונתן וכו'
כל העולה לקרות בתורה פותח בדבר טוב
[redacted] וחותם בדבר טוב · אבל בפרשת האזינו
הראשון קורא עד זכור ימות עולם · והשני מזכור עד
ירכבהו · והשלישי מירכבהו עד וירא יי' וינאץ
והרביעי מן וירא עד לו חכמו · והחמשי מלו חכמו
עד כי אשא · והששי מן כי אשא עד סוף השירה ·
ולמה מוסיפין בה בענינות אלו · מפני שהוא תוכחה

כדי שיחזרו העם בתשובה׳ שמונה פסוקין
שבסוף התורה מותר לקרות אותן בבית הכנסת בפחות מעשרה
אע״פ שכל תורה מפי משה מפי הגבורה הואיל
ומשמען שהן אחר מיתת משה הרי נשתנו ולפיכך
מותר ליחיד לקרות אותן׳ קללות שבתורת כהנים
אין מפסיקין בהן אלא אחד קורא אותן מתחיל
בפסוק שלפניהם ומסיים בפסוק שלאחריהם׳
וקללות שבמשנה תורה אם רצו לפסוק בהן
פוסק׳ וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן אלא
אחד קורא אותן׳ מפסיקין למועדות ולי״ה
הכפורים וקוראין בענין המועד לא בסדר השבת
ומשה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קוראין בכל
מועד ענינו׳ ומה הן קוראין בפסח בפרשת המועדות שבת״כ
וכבר נהגו העם לקרות ביום טוב ראשון
משכו ומפטירין בפסח גלגל׳ וביום טוב שני
שור או כשב

שיר יו׳ פב׳ ומפטירין בפסח יאשיהו׳ בשלישי חדש
לי׳ בתבונתי אם נסה׳ בחמישי כסלך בששי
ויעשו בני ישראל את הפסח׳ ביום טוב האחרון ויהי
בשלח עד סוף השירה׳ ומפטירין וידבר דוד
ששמיע כל הצבור ומפטירין עוד היום׳
בעצרת קורין בשבעה שבועות׳ ומנהג פשוט
שקוראין ביום טוב ראשון בחדש השלישי׳ ומפטירין
במרכבה׳ ובשני קורין בפרשת מועדות׳ ומפטירין
בחבקוק׳ בראש השנה קורין בחדש השביעי׳ ומנהג
פשוט שקוראין ביום ראשון וי״י פקד ומפטירין ויהי
איש אחד מן הרמתים׳ ובשני קוראין והאלהים נסה
את אברהם׳ ומפטירין כה אמר י״י מצא חן במדבר׳
ביום הכפורים בשחרית קוראין אחרי מות
ומפטירין ואמר סלו סלו וג׳ במנחה קוראין בעריות
שבאחרי מות כדי שיזכור ויבוש כל מי שנכשל

באחת מהן וחוזר בתשובה · והשלישי שקורא בתורה
מפטיר בינה · בסכות בשני ימים הראשונים קורין
בפרשת מועדות ומפטירין ביום הראשון הנה יום
בא לייי · ביום שני ויקהלו אל המלך שלמה ·
ביום טוב האחרון קורין כל הבכור ומפטירין ויהי
ככלות שלמה ולמחר קורין וזאת הברכה ומפטירין
ויעמד שלמה · ויש מי שמפטיר אחרי מות משה ·
ובשאר ימות החג קורין בקרבנות החג · ביום
בכל יום ויום מחולו של מועד קורין שתי פרשיות
ביום השלישי שהוא תחלת חולו של מועד קורא שתי
פרשיות קורא הכהן וביום השני לוי קורא וביום השלישי
וישראל חוזר וקורא וביום השלישי · והרביעי בו חוזר וקורא
וביום שני וביום השלישי ·· וכן ביום הרביעי על דרך זה ·
בכל יום ויום · מימים טובים וכן בימים הכפורים
ובשבעת ימי הפסח מוציאין שני ספרים בשחרית:
האחד

[illegible]

היאחד קורין בו תחלה ענינות אלו שאמרנו׳ והשני
קורין בו קרבן אותו היום האמור בחומש הפקודים
והקורא ענין הקרבן הוא המפטיר בנביא׳ בפלים
שמוציאין שני ספרים או שלשה אם הוציאו זה אחר
זה כשמחזיר את הראשון אומ׳ קדיש׳ נמצא השני וכשמחזיר
האחרון אומ׳ קדיש׳ וכבר אמרנו שהמנהג הפשוט
לומר קדיש אחר שהקורא המשלים לעולם׳ ואחר
כן מפטירין בנביא׳ שבת שחלה להיות בחולו של
מועד בין פסח בין בסוכות׳ קורין באותה ראה אתה׳
ומפטירין בפסח עצמות היבשות׳ ואם היתה בתוך החג
ביום בוא גוג׳ בחנוכה ביום ראשון קורין מברכת
כהנים עד סוף קרבן המקריב ביום הראשון׳ וביום השני
קורין קרבן נשיא שהקריב לשני׳ וכן עד יום שאינו בשמיני
קורין ביום השמיני עד סוף כל הקרבנות עד סוף הסדר׳
ומפטירין בשבת שלחנוכה בנרות זכריה׳ ואם היו שתי

שבתות מפטירין בשבת ראשונה בנרות זכריה ובשניה
בנרות שלמה׃ והקורא בענין חנוכה הוא שמפטיר בענ׳
בפורים קורין בשחרית ויבא עמלק׳ בתענית באב בשחרית
קורין כי תוליד בנים׳ ומפטירין אסף אסיפם׳ ובמנחה
קורין ויחל משה׳ בשאר ימי התעניות ובשאר התעניות
שאינן על שמה שאירעו לאבותינו מתענין קורין בשחרית ובמנחה׳
הראשון קורא ויחל ארבעה פסוקין ומדלג׳ וקורא השני
והשלישי מפסל לך עד אשר עושה עמך׳ ובתעניות
שגוזרין אותן בצבור מפני הצרות כגון בצורת ודבר
וכיוצא בהן קורין ברכות וקללות כדי שישובו העם ויכנע
לבבם כשישמעו אותן׳ נהגו ישראל להיות מפטירין
קודם לתשעה באב׳ בשלש שבתות בדברי תוכחה׳
בשבת ראשונה מפטירין דברי ירמיהו׳ שניה חזון ישעיהו׳
שלישי איכה היתה לזונה׳ וכן שבת שאחר תשעה באב
מפטירין נחמו נחמו׳ ומנהג פשוט בערינו להיות מפטירין

בנחמות

בנחמות ישעיהו מאחר תשעה באב עד ראש השנה שבת
שבין ראש השנה ויום הכפורים מפטירין שובה ישראל
ראש חדש אדר שחל להיות בשבת קורין בפרשת שקלים
ומפטירין ביהוידע הכהן' וכן אם חל ראש חדש אדר להיות
בתוך השבת' ואפי' בערב השבת מקדימין וקוראין בשבת
שלפניו בפרשת שקלים' בשנייה קורין פרשת זכור ומפטירין
כה אמר ה' פקדתי' ואי זה הוא שבת שנייה' כל שחל פורים
להיות בתוכה ואפי' בערב שבת' בשלישית קורין פרה אדומה'
ומפטירין וזרקתי עליכם מים טהורים' ואי זו שבת
שלישית הסמוכה לרביעית לרביעית קורין החדש הזה ומפטירין
בראשון באחד לחדש' ואי זו הוא רביעית כל שחל ראש
חדש ניסן להיות בתוכה ואפי' בערב שבת' נמצאת אומר
שפעמים תהיה הפסקה בין שבת ראשונה ושנייה או בין
שנייה ושלישית' ופעמים תהיה שתי הפסקות בין ראשונה
ושנייה ובין שנייה ושלישית' אבל בין שלישית לרביעית אין

מפטירין · כל פרשה מארבע פרשיות האלו האחד
קורא אותה בספר שני אחר שקוראין סדר אותה שבת
בספר שהוציאו ראשון · חל ראש חדש אדר להיות בשבת
והיה סדר אותה שבת ואתה תצוה · קורין ששה מואתה
תצוה עד ועשית כיור נחשת · והשביעי חוזר וקורא מכי
תשא
תשא עד ועשית כיור נחשת · ואם היה סדר אותה שבת כי
עצמו · קורין ששה מכי תשא עד ויקהל · והשביעי חוזר
וקורא בספר שני מכי תשא עד ועשית כיור נחשת ·
ראש חדש אדר שחל להיות בשבת מוציאין שלשה
ספרים אחד קורין בו סדר היום · והשני קורין ענין ראש
חדש והשלישי קורין בו כי תשא · וכן ראש חדש ניסן שחל
צ׳ ששה
להיות בשבת קורין סדר היום באחד · וענין ראש חדש
בשני · והחדש הזה בשלישי · ראש חדש טבת שחל
להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים הראשון קורין בו סדר
היום והשני קורין בו ענין ראש חדש · והשלישי קורין בו

ענין

ענין חנוכה. וראש חדש טבת שחל להיות באמצע השבת
שלשה קורין בענין בענין ראשחדש והרביעי קורין בעניין
חנוכה. אעפ׳ שאדם שומע כל התורה כלה בכלשנה
בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של
אותו שבת שנים מקרא ואחד תרגום. ופסוק שאין לו
תרגום קורהו שלשה פעמים עד שישלים פרשיותיו עם צ
הצבור. פרק יד׳ בשחרית במוסף ובנעילה צ
הכהנים נושאין את כפיהן. אבל במנחה אין נשיאת
כפים מפני שבמנחה כבר סעד כל העם. ושמא שתו (הכהנים)
יין ושכור אסור בנשיאת כפים ואפי׳ ביום התענית אין
נושאין כפיהן במנחה גזרה מנחה של תענית מפני מנחה של
כל יום. בד״א בתענית שמתפללין בו מנחה ונעילה. כגון
יום כפור ותענית צבור אבל תענית שאין בו נעילה כגון
עשרה בטבת ותשעה באב. ושבעה עשר בתמוז הואיל ותפלת
מנחה שלהן סמוך לשקיעת החמה היא דומה לנעילה

ואינה מתחלפת במנחה של כל יום ולפיכך יש בה נשיאות כפים׳
כהן שעבר ועלה לדוכן במנחה של יום הכפורים
הואיל והדבר ידוע שאין שם שכרות הריזה נושא את
כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שמא יאמרו כפולחי׳
ולפיכך הורידוהו׳ כיצד היא נשיאות כפים בגבולין
בעת שמגיע שליח צבור לעבוד׳ כשיאמר רצה כל הכה׳
העומדים בבית הכנסת נעקרין ממקומן והולכין ועולין
לדוכן ועומדין שם פניהן למול ההיכל ואחריהן כלפני
העם ואצבעותיהן כפופות לתוך כפיהן עד ששלי׳ ס׳
שליח צבור מודים ומחזירין פניהן כלפני העם ופושטין
אצבעותיהן ומגביהין ידיהן כנגד כתפותיהן ומתחילין
יברכך׳ ושליח צבור מקרא אותן מלה מלה והן עונין
שנ׳ אמור להם עד שמשלימין פסוק ראשון וכל העם
עונין אמן׳ וחוזר שליח צבור ומקרא אותן פסוק
שני מלה מלה והן עונין עד שמשלימין פסוק שני וכל
העם

העם עונין אמן וכן בפסוק שלישי · כשישלימו
הכהנים שלשה פסוקים מתחיל שליח צבור בברכה
אחרונה של תפלה שהוא שים שלום · והכהנים מחזירין
פניהן כלפי הקדש ואחר כך קופצין אצבעותיהן ועומדין
שם ברוכין עד שיגמור הברכה וחוזרין למקומן
אין המקרא רשאי לקרות לכהנים ע עד שיכלה אמן
מפי הצבור ואין הכהנים רשאין להתחיל בברכה
עד שתכלה הברכה מפי הכהנים ואין הכה[illegible]ים
מתחילין בברכה אחרת עד שיכלה אמן מפי
הצבור · ואין שליח צבור רשאי לענות אמן אחר
הכהנים כשאר העם שמא תטרף דעתו ולא
ידע איזו ברכה מקרא אותן אם פסוק שני או
שלישי · אין הכהנים רשאין להחזיר
פניהן מן הצבור [illegible] עד שיתחיל שליח צבור שים שלום

ואינן רשאין לעקור רגליהן ממקומן עד שיגמור שליח
צבור שים שלום ואינן רשאין לכוף קשרי אצבעותיהן
עד שיחזירו פניהם מן הצבור׳ ומתקנת רבן יוחנן
בן זכאי שלא יעלו הכהנים לדוכן בסנדליהן אלא
עומדין יחפין׳ כשיהיו הכהנים מברכין את העם
לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהן
כנגד הארץ כעומד בתפלה ואין אדם רשאין
להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין כדי שלא
יסיח דעתו אלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה
ומכוונין פניהם כנגד פני הכהנים ואינן מביטין בפניהם
בפניהם׳ אם היה הכהן המברך אחד מתחיל
ומברך מעצמו׳ ושליח צבור מקרא אותו מלה מלה
כמו שאמרנו׳ היו שנים או יותר אינן מתחילין לברך
עד שיקרא להן שליח צבור ומקרא אותן הן כהנים והן
עונין ואומרין יברכך׳ והוא מקרא אותן מלה מלה עד
הסדר

הסדר שאמרנו׳ כיצד היא ברכת כהנים במקדש׳
הכהנים עולין לדוכן אחר שישלימו עבודת תמיד של
שחר ומגביהין ידיהן למעלה על גבי ראשיהן
ואצבעותיהם פשוטות׳ חוץ מכהן גדול שאינו מגביה
ידיו למעלה מן הציץ׳ ואחד מקרא אותן מלה מלה
כדרך שעושין בגבולים עד שישלימו שלשת הפסוקים׳
ואין העם עונין אמן אחר כל פסוק שלא עושין אותה
במקדש ברכה אחת וכשישלימו כל העם עונין ברוך
יי׳ אלהי ישראל מן העולם ועד העולם׳ ואומרין
את השם ככתבו והוא הדבר הנקרא מיוחד הא ואו הא׳
ונק״א השם המפורש האמור בכל מקום׳ ובמדינה
אומרין אותו בכנוי והוא אלף דלת׳ שאין מזכירין
את השם ככתבו במקדש בלבד׳ ומשמת שמעון
הצדיק פסקו הכהנים מלברך בשם המפורש אפי׳ במקדש
כדי שלא ילמוד אותו מי שאינו הגון׳ ולא היו חכמים

ודרשונים מלמדין עם זה דת למידין ובשהם הגונים
אלא אחת לשבע שנים בלגה גדולה לשון הגדול
הגבור והנורא ברוך הוא׃ אין ברכת כהנים נאמרת
בכל לשון אלא בלשון הקדש שנ׳ כה תברכו את בני ישראל׳
כך למדו שומעי שמוע׳ מפי משה רבינו׳ כה תברכו
בעמידה׳ כה תברכו בנשיאות כפים׳ כה תברכו בלשון
הקדש׳ כה תברכו פנים כנגד פנים׳ כה תברכו בקול רם׳
כה תברכו בשם המפורש׳ והוא שיהיה במקדש כמו
שאמרנו׳ אין הכהנים רשאין בכל מקום להוסיף
ברכה על שלשת הפסוקים כגון יוי אלהי אבותיכם
יוסף עליכם ככם אלף פעמים׳ וכיוצא בו לא
בקול רם ולא בלחש׳ שנ׳ לא תוסיפו׳ וכן בשעה
שכל כהן עולה לדוכן כשהוא עוקר את רגליו לעלות
אומר יהי רצון מלפניך יוי אלהינו שתהיה הברכה
הזאת שצויתנו לברך את עמך בית ישראל ברכה
שלימה

שלימה ומלא יהי בה מכשול ועון מעתה ועד עולם׳
וקורא שיחזור כנגד לברך את העם מברך בא״י
אמ״ה אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך
את עמו ישראל באהבה׳ ואחר כך מחזיר
פניו לצבור ומתחיל לברכם׳ וכשמחזיר פניו מן
הצבור אחר שמשלים אומר עשינו מה שגזרת
עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו השקיפה ממעון
קדשך מן השמים וג׳ כשמחזירין הכהנים פניהם
לצבור לברכם וכשמחזירין פניהם מן הצבור אחר
שמברכין לא יחזירו אלא על דרך ימין בכל מקום׳
וכן כל פנות שיהיה אדם פונה לא יהיו אלא דרך
ימין׳ במקדש מברכין ברכת כהנים פעם אחת
ביום אחר תמיד של שחר׳ באין ועומדין על מעלות
האולם ומברכין כדרך שאמרנו׳ אבל במדינה מברכין
אותה אחר ש״צ בכל תפלה חוץ ממנחה כמו שאמרנו׳

אבל במדינה מברכין שלשה אותיות ובכל מקום
מששתרלין שיהיה המקרא אותן ישראל שנ׳ אמור
להם מכלל שאין המקרא מהן: פרק ט״ו
ששה דברים מונעין נשיאות כפים הלשון והמומין
והעבירה והשנים והיין וטומאת הידים: הלשון
כיצד העלגים שאין מוציאין את האותיות כתקנן
כגון שקורין לאלפין עינין ולעינין אלפין או
לשבולת סבולת וכיוצא בהן אין נושאין את כפיהן
המומין כיצד כהן שיש מומין בידיו או בפניו או
ברגליו כגון שהיו אצבעותיו עקומות או עקושות
או שהוו ידיו בהקנות לא ישא את כפיו לפי שהעם
מסתכלין בו מי שהיה לידו יורד על זקנו בשנה
שהוא מדבר וכן הסומא באחת מעיניו לא ישא
את כפיו ואם היה דש בעירו והיו הכל רגילין בזה
הסומא באחת מעיניו או בזה שרירו זב מותר לפי
שאין

שאין העם מסתכלין בו׃ וכן מי שהיו ידיו
צבועות אסטס ופואה לא ישא את כפיו ואם
היו רוב אנשי אותה העיר מלאכתן בכך מותר לפי
שאין מסתכלין בו׃ העבירה כיצד כהן שהרג
את הנפש אפי׳ בשגגה אע״פ שעשה תשובה לא ישא
את כפיו שנ׳ ידיכם דמים מלאו וכת׳ ובפרשכם כפיכם
וגו׳ וכהן שעבד ע״ז בין באונס בין בשגגה אע״פ
שעשה תשובה אינו נושא את כפיו לעולם שנ׳ אך לא
יעלו כהני הבמות אל מזבח יי׳ וברכה כעבודה שנ׳
לשרתו ולברך בשמו וכן כהן שנשתמד לע״ז אע״פ שחזר
בו אינו נושא את כפיו לעולם׃ ושאר העבירות אין
מונעין׃ השנים כיצד כהן נער לא ישא את כפיו
עד שיתמלא זקנו׃ היין כיצד מי ששתה רביעית
יין חי בבת אחת אינו נושא את כפיו עד שיסור יינו
מעליו לפי שהוקשה ברכה לעבודה׃ שתה רביעית בשתי

פעמים או שנתן לתוכה מעט מים מותר׳ ואם שתה
יותר מרביעית אע״פ שהיה מזוג ואע״פ ששתהו בכמה
פעמים לא ישא את כפיו עד שיסור יינו מעליו׳
וכמה היא רביעית אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים
וחצי אצבע וחומש אצבע׳ וזה אצבע שמושחין בו בכל
התורה כולה הוא הגודל׳ וחמש הנקראות בהן יד׳
טומאת הידים כיצד כהן שלא נטל ידיו לא ישא את
כפיו אלא נוטל ידיו במים עד הפרק כדרך שמקדשין
לעבודה ואחר כך מברך שנ׳ שאו ידיכם קדש וברכו
את יי׳ והחלל אינו נושא את כפיו לפי שאינו בכיהונו׳
כהן שלא היה בו דבר מכל אלו הדברים המונעין
את נשיאת כפים אע״פ שאינו חכם ואינו מדקדק במצות׳
או שהיו הבריות מרננים אחריו או שלא היה משאו ומתנו
בצדק הרי זה נושא את כפיו׳ ואין מונעין אותו לפי שזו
מצות עשה על כל כהן וכהן שראוי לנשיאת כפים׳

ואין

ואין אומרין לאדם רשע הוסף רשע והמנע מן המצות׳
ואל תתמה ותאמר ומה תועיל ברכת הדיוט זה׳ מפנע מודהד
שאין קבול הברכה תלוי בכהנים אלא בהקב״ה שנ׳
ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם׳ הכהנים
עושין מצוה שנצטוו בה׳ והקב״ה ברחמיו מברך את
ישראל כחפצו׳ עם שהן אחורי הכהנים אינם בכלל
הברכה והעומדים מצדיהן הרי הן בכלל הברכה׳
ואם היתה מחיצה בין כהנים ובין העם המתברכין
אפי׳ היא חומה של ברזל הואיל ופניהם למול פני
כהנים הרי הן בכלל הברכה׳ נשיאת כפים בעשרה
וכהנים מן המנין׳ בית הכנסת שכלו כהנים כולם
נושאין את כפיהן ולמי הם מברכין׳ לאחיהם שבצפון
ולאחיהם שבדרום ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף׳ ואם
נשאר שם עשרה כהנים יתר על אלו שעלו לדוכן העשרה עונין
אמן והשאר מברכין׳ צבור שלא היה בהן כהן אלא שליח צבור

לבדו לא ישא את כפיו ואם הבטחתו היא שהוא

נושא את כפיו וחוזר לתפלתו רשאי ואם אין להם

כהן כלל כשיגיע שליח צבור לשים שלום אומר

אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשול' שבתו'

האמורה לאהרן ולבניו כהנים עם קדושך כאמור יברכך

יוי' וישמרך יוי' ישא יוי' ושמו את שמי וגו' ואין העם

עונין אמן ומתחיל ואומ' שים שלום' כהן

שנשא כפיו בבית הכנסת והלך לבית הכנסת אחר

ומצא צבור מתפללין ולא הגיעו לברכת כהנים

נושא ידיו להם ומברכם ואפי' כמה פעמים ביום'

כהן שלא עקר את רגליו ממקומו לעלות לדוכן בשעה

שאמר שליח צבור רצה שוב אינו עולה באותה

התפלה׃ אבל אם עקר רגליו לעלות אע"פ שלא

הגיע לדוכן אלא לאחר העבודה הרי זה עולה ומברך'

כל כהן שאינו עולה לדוכן אע"פ שביטל מצות

עשה

עשה אחת הדיבור כעובר על שלשה עשה׳ כה
תברכו אמור להם׳ ושמו את שמי׳ וכל כהן שאינו
מברך אינו מתברך׳ וכל הכהן המברך מתברך׳
שנ׳ ואברכה מברכיך וג׳ בריך רחמנא דסייען
בהדין׳ הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה
ושבכללן חמש מצות עשה וזה הוא פרטן א׳ להיות
תפלין על הראש׳ ב׳ לקושרם על היד׳ ג׳ לקבוע מזוזה
בפתחי השערים׳ ד׳ לכתוב כל איש ספר תורה לעצמו׳
ה׳ לכתוב המלך ספר שני לעצמו כדי שיהיו לו שני
ספרי תורות׳ וביאור כל המצות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

ארבע פרשיות אלו
שהן קדש לי והיה כי יביאך שבספר ואלה שמות ושמע׳
והיה אם שמוע הן שכתובות בכל עצמן ומחפין אותן
בעור ונקראין תפלין ומניחין אותן על הראש וקושרין
אותן על היד ואפי׳ קוצו של אות אחת מארבע פרשיות׳

מעכב את כולן מן התורה עד שיהיו נכתבות
שלימות כתקנן. וכן שתי פרשיות שבמזוזה
שהן שמע והיה אם שמוע אפי' אות אחת משתי
פרשיות אם חסר קוצו מעכב מן התורה. עד סוק' ע' ה' ר'
שיהיו שתיהן נכתבות שלימות. וכן ספר תורה שחסר
אות אחת פסול. עשרה דברים יש בתפלין כולן
הלכה למשה מסיני וכולן מעכבין. לפיכך אם שינה תפ' יר' שד'
באחת מהן הרי התפלין פסולות. שנים בכתבתן
ושמונה בתיקונן ושירת רצועותיהן ואלו הן השנים בפסולין
שבכתבתן שכותבין אותם בדיו ושיהיו נכתבת על
הקלף. כיצד מעשה הדיו מקבצין העשן של
שמנים או של זפת ושעוה וכיוצא בהן ולשין אותו
בשרף האילן ובמעט דבש ולותתין אותו הרבה
ודכין אותו עד שיעשה דקיקין ומייבשין אותו
ומצניעין אותו ובשעת כתיבה שורהו במי עפצים וכיוצא

בו וכותב בו שאם תמחקנו ימחק וזה הוא הדיו שמצוה
מן המובחר לכתוב בו ספרים תפלין ומזוזות ואם כתב
שלשתן במי עפצא וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק
כשרים׳ אם כן מה תלמ׳ הלכה שנאמרה למשה
מסיני שיהיו כותבין בדיו למעט שאר מיני צבעונין
כגון השרף והזרוק וכיוצא בהן שאם כתב בספרים
או בתפלין או במזוזות אפי׳ אות אחת בשאר מיני
צבעונין או בזהב הרי אלו פסולין׳ שלשה עורות הן גויל
וקלף ודוכסוסטוס כיצד לוקחין עור הבהמה או עור
החיה ומעבירין ממנו שער תחלה ואחר כך מולחין
אותו במלח ואחר כך מעבדין אותו בקמח ואחר
כך בעפצא וכיוצא בו מדברים שמקבצין את העור
ומחזיקין אותו וזה הוא הנקרא גויל׳ ואם
לקח העור אחר שהעבירו שערו וחלק אותו בעוביו
לשנים כמו שהעבדנין עושין עד שיעשה שני עורות׳

יחדין והוא שממול השער ויחלק עבה והוא שממול
הבשר ועבדו אותו במלח ואחר כך בקמח ואחר כך בעפצא
וכיוצא בו זה החלק שממול השער נקרא דוכסוסטוס וזה
שממול הבשר הוא הנקרא קלף ׃ הלכה למשה
מסיני שיהיו כותבין ספר תורה על הגויל וכותבין במקום
שער ושיהיו כותבין התפילין על הקלף וכותבין במקום הבשר ׃
ושיהיו כותבין מזוזה על הדוכסוסטוס וכותבין במקום השער ׃
וכל הכותב בקלף במקום שער או שכתב בגויל ובדוכסוסטוס
במקום בשר פסול ׃ אע״פ שכך היא הלכה למשה
מסיני אם כתב ספר תורה על הקלף כשר ולא נאמר
גויל אלא למעט הדוכסוסטוס אלא שאם כתב עליו
הספר פסול ׃ וכן אם כתב מזוזה על הקלף או על
הגויל כשרה לא נאמרה על הדוכסוסטוס אלא למצוה ׃
אין כותבין ספרים תפלין ומזוזות על גבי עור
בהמה וחיה ועוף הטמאים אבל כותבין על גבי עור
בהמה

בהמה חיה ועוף הטהורין ואפי׳ עור נבלות וטרפות שלהן׳
ואין כותבין על גבי עור הדג הטהור מפני הזוהמה שאין
זוהמתו פוסקת בעיבודו׳ גויל של ספר תורה וקלף
של תפילין או של ספר תורה צריך לעבד אותן לשמן ואם
עבדן שלא לשמן פסולין לפיכך אם עבדן הגוי פסולין
אעפ׳ שאמרנו לו לעבד עור זה לשם הספר או לשם התפלין
שהגוי על דעת עצמו הוא עושה ולא על דעת השוכר
אותו׳ לפיכך כל דבר שצריך מעשה לשמו אם עשהו הגוי
פסול׳ ומזוזה אינה צריכה עבדה לשמה׳ הלכה
למשה מסיני שאין כותבין ספר תורה ולא מזוזה אלא
בשרטוט׳ אבל תפילין אינן צריכין שרטוט לפי שהן
מכוסין׳ ומותר לכתוב תפילין ומזוזות שלא מן הכתב
שהכל גורסין פרשיות אלו׳ אבל ספר תורה אסור לכתוב
בו אפי׳ אות אחת שלא מן הכתב׳ ספר תורה תפילין
ומזוזות שכתבן מין ישרפו׳ כתבן גוי או ישראל משומד או

מוסר או עבד אשה או קטן הרי פסולין ויגנזו שנ'
וקשרתם וכתבתם כל המוזהר על הקשירה ומאמין בה
הוא שכותב׳ נמצאו ביד מין ואין ידוע מי כתבן יגנזו
נמצאו ביד גוי כשרים׳ ואין לוקחין ספרים תפלין
ומזוזות מן הגוים ביותר על דמיהן שלא להרגיל
אותם לגנבן ולגזלן׳ ספר תורה ותפילין
ומזוזות שכתבן על גבי עור בהמה חיה ועוף
הטמאים או על גבי עורות שאינן מעובדין או
שכתב ספר תורה או תפילין על עור שלא עבדן
לשמן הרי אלו פסולין׳ הכותב ספר תורה תפילין
ומזוזות ובשעת כתבה לא היתה לו כוונה׳ כתב
אזכרה מן האזכרות שבהן שלא לשמן פסולין׳ לפיכך
הכותב את השם אפי' מלך ישראל שואל בשלומו לא
ישיבנו׳ היה כותב שנים שלשה שמות הרי זה מפסיק
ביניהן ומשיב׳ הטובל את הקולמוס לכתוב את השם

לא

לא יתחיל מאותו השם אבל מתחיל הוא מאות שלפניו׳
שכח לכתוב את השם תולה אותו בין השטות׳ אבל מקצת
השם בשטה ומקצתו תלוי פסול ובשאר התיבות אם שכח
כותב מקצת התיבה בשטה ומקצתה תלויה למעלה כשר׳
בד״א בספר תורה אבל במזוזה ותפלין אין תולין בהן אפי׳ אות
אחת׳ אלא אם שכח אפי׳ אות אחת גונזו מה שכתב וכותב
אחרת׳ ומותר לכתוב את השם על מקום הגרד ועל מקום
המחק בכולן׳ כותבי ספרים תפלין ומזוזות אסור להן להפוך
את היריעה שלפניה אבל פורס עליה בגד או טופלה׳
ספר תורה תפלין ומזוזות שאמר הסופר אחר שיצאו מתחת
ידו לא כתבתי האזכרות שבהן לשמן אינו נאמן לפסלן׳
אבל נאמן להפסיד כל שכרו׳ ומה אינו נאמן לפסלן שמא
לא נתכוון אלא להפסיד על הלוקח או על זה ששכרו ודימה
שאינו מפסיד באמירה זו אלא שכר האזכרות׳ לפיכך אם אמר
ספר תורה זה או תפלין אלו עורות שלהן אינן מעובדות לשמן

מתוך שאמן להמפיד שכרו נאמן לנפרן שהרי הכל יודעין

שאפ אין העורות מעובדין לשמן אין לכולן שכר· אין

כותבין תפילין ומזוזות אלא בכתב אשורי והתירו בספרים

לכתוב אף ביוונית בלבד· וכבר נשתקע ונע מן העולם ונשתכח

ואבד· לפיכך אין כותבין היום שלשתן אלא אשורי· וצריך

להזהר בכתיבתן כדי שלא תדבק אות לאות שכל אות שאין

העור מקיף לה מארבע רוחותיו פסולה· וכל אות שאין התינוק

התינוק שאינו לא חכם ולא סכל יכול לקרותה פסולה·

לפיכך צריך להזהר בצורות האותיות שלא תדמה היוד

לואו ולא ואו ליוד ולא כף לבית ולא בית לכף ולא דלת

לריש ולא ריש לדלת וכן כל כיוצא בהן עד שירוץ הקורא

בהן· עור שהיה נקוב לא יכתוב על גבי הנקב· וכל

הנקב שהדיו עוברת עליו אינו נקב ומותר לכתוב עליו·

לפיכך מותר לכתוב על עור עוף שנתעבד· נקב העור

אחר שנכתב בו אם נקב בתוך האות כגון תוך הי או תוך

מים וכן בשאר אותיות כשר. נקב בירך של אות כגון
שנפסקה. אם נשתייר ממנה מלוא אות קטנה כשר והוא
שלא תדמה לאות אחרת. ואם לא נשתייר ממנה מלוא
אות קטנה פסולה. פרק שני. כיצד כותבין את
התפלין של ראש. כותבין ארבע הפרשיות על ארבעה קלפין
וגוללין כל אחד ואחד לבדו ומניחין אותן בארבעה בתים
שהן מחוברין בעור אחד. ושל יד כותבין את ארבעה פרשיות
בארבעה דפין על קלף אחד וגוללו כמין ספר תורה מסופו
לתחלתו ומניחו בבית אחד. וצריך להזהר בפרשיות
שאם עשה הסתומה פתוחה או הפתוחה סתומה פסולין.
ושלש הפרשיות הראשונות כולן פתוחות. ופרשה אחרונה
שהיא והיה אם שמע סתומה. וצריך להזהר במלא וחסר
עד שיהיו ארבעתן כתובות כמה שהן כתובות בספר תורה
הבדוק. שאם כתב החסר מלא פסול עד שימחוק היתר. ואם
כתב המלא חסר פסול עד ואין לו תקנה. ואלו הן החסרות

והמלאות שיש בארבע פרשיות אלו׳ פרשה ראשונה
קדש לי׳ כל בכור מלא׳ זכור מ׳ בחזק חסר׳ הוציא מלא
יצאים ח׳ ואו׳ יאביך יביאך מ׳ והאמרי ח׳ והיבוסי מ׳ לאבתיך
ח׳ ואו׳ העבודה ח׳ מצת ח׳ השביעי מ׳ מצות מ׳ שאר ח׳ גבלך
ח׳ בעבור מ׳ לאות מ׳ ולזכרון מ׳ עיניך מלאים׳ תורת מ׳
הוציאך ח׳ ימי׳ החקה ח׳ למועדה מ׳׳ פרשה שניה והיה
כי יבאך ח׳ ולאבתיך ח׳ ואו תמרה ח׳ בכור מ׳ בחזק ח׳
הוציאנו מלאים ויהרג ח׳ בכור מ׳ מבכר ח׳ ועד בכור
מ׳ זבח ח׳ וכל בכור מ׳ לאות מ׳ ידכה כתב בהא׳
ולטוטפת ח׳ ואו אחרונה׳ עיניך מלאים׳ בחזק ח׳
הוציאנו מלאים פרשה שלישית שמע מאדך חסר
לבנך מ׳ בביתך בלא יוד שניה׳ ובקומך מ׳ לאות מ׳
ידך בלא יוד שניה׳ לטטפת חסר שני ואוין׳ עיניך מ׳
מזזות ח׳ ואו ראשונה׳ ביתך בלא יוד שניה׳ ובשעריך
מ׳ פרשה רביעית והיה אם שמע ח׳ מצותי בואו אחת׳

יורה מ׳

יורה מ׳ ומלקוש מ׳ ותירשך ח׳ ואו והשתחויתם מ׳ יבולה מ׳
הטבה ח׳ נותן ח׳ אתם ח׳ לאות מ׳ לטוטפת ח׳ ואו שניה עיניכם
מ׳ אתם ח׳ בביתך ח׳ בלא יוד ואו שניה ובקומך מ׳ מזוזת
מ׳ בשני ואוין ביתך בלא יוד שניה ובשעריך מלא
לאבותיכם ח׳ ואו: וצריך להזהר בתגין של אותיות
וכן כמו זיונין וקוצות של אותיות שיש להן תג כמו שהן
כתובות בספר תורה ואלהן האותיות המתויגות שבד׳
פרשיות אלו: פרשה ראשונה יש בה אות אחת
בלבד והיא מים סתומה של מימי יש עליה שלשה
זיינין פרשה שניה יש בה חמש אותיות וכל אחת מהן
היא מחומשת ארבעה זיינין והן והיא של ונתנה והא
ראשונה ואחרונה של כי החשך והיא של אותו ויהרג
והיא של ודבה: פרשה שלישית יש בה חמש אותיות
ואלו הן קוף של ובקומך יש עליה שלשה זיינין
וקוף של וקשרתם יש עליה ג׳ זיינין ושית טית ופא

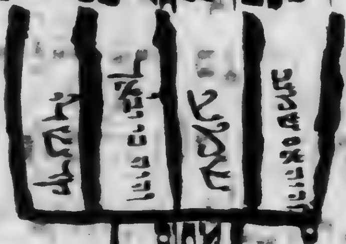
של ומסכת · ויש עליות ג׳ זיינין ותיו של ואקפת ולשל עליה זיין
אחת · וטית טית ונון של טוטפת על כל אחת שלשתן
זיינין · כל האותיות המתויגות שש עשרה · ואם לא
עשה התגין או הוסיף וגרע מהן לא פסל · הלוקח תפלין
ממי שאינו מומחה צריך לבדקן · לקח ממנו מאה
קציצות בודק מהן שלש קציצות או שתים של ראש
ואחת של יד · או שתים של יד ואחת של ראש · אם
מצאן כשרים · הוחזק זה האיש והרי כולן כשרין
ואין השאר צריך בדיקה · ואם לקחן צבתים צבתים עודן
צריכות בדיקה · שחזקת הצבתים מאנשים הרבה
לקוחין · הכותב תפלין בכתב ידו או שלקחן מן
המומחה ומשאר האדם ובדקן והחזירן לעורן אינו
צריך לבודקן פעם אחרת · ואפי׳ אחר כמה שנים בכל
זמן שחפויין עורם הרי הן בחזקתן ואין חוששין להן שמא
נתחלקה אות מתוכן או ניקבה · הלל הזקן היה אומר

זו

אלו משל אבי אמא: פרק שלישי שמונה
הלכות יש במעשה התפלין כולם למשה הלכה מסיני
ולעיכוב כולן מעכבות ואם שינה באחת מהן פסול
ואלו הן שיהיו להן ארבע שיהיו מרובעות וכן תפירתן
וריבוען ואלכסונן כריבוע עד שיהיה להן ארבע זויות
שוות ושיהיה בעור של ראש צורת שין מימין ומשמאל
ושיכרוך הפרשיות במטלית ושיכרוך אותן בשער על
המטלית ואחר כך מכניסין בבתיהן ושיהיו תופרין אותן
בגידים ושעושין להן מעברת מעור החפוי שתכנס
בה הרצועה עד שתהא עוברת והולכת בתוך תובר שלה'
ושיהיו הרצועות שחורות ושיהיה הקשר שלהן קשר ידוע
בצורת דלי' כיצד עושין תפלין של ראש לוקחין
עור מרובע ארכו כרחבו כגבהו ואם היה גבהו יתר
על רחבו או פחות ממנו אין בכך כלום ואין מקפידין
מקפידין אלא על ארכו שיהיה כרחבו וחופרין בו שלשה

חריצים כדי שיעשה לו ארבעה ראשים כגון זה

ולוקחין עור ומרטיבין אותו במים
ומניחין בו את העץ ומכניסין את העור בין כל חריץ
וחריץ ומכמשין אותו והוא רטוב מיכן ומיכן עד
שנעשין מן העור דמות שין שיש לה שלשה ראשים
מימין המניח תפילין ודמות שין שיש לה ארבעה
ראשים משמאל המניח ומניחין את העור על עץ
עד שייבש ואחר כך חולצין העור מעל גבי האמום
של עץ ונמצא העור שיש בו ארבעה בתים כנויין
מכוונין זה לכל בית ומחזירים מקצת העור
של מטה מקום מלמטה ותופרין אותו מארבע
פנותיו ומניחין מן העור של מטה מקום שתכנ
בו הרצועה כמין תובר והוא הנקרא מעברת
וכיצד עושין תפלין של יד לוקחין עץ מרובע
ארכו כרחבו ויהיה גבהו כאצבע או יותר עד ג׳
מרבע

ממעט את גבהות מעט ומחזירין אותו בעור רטוב ומניחין ומכניסם
את העור על האמום עד שייבש וחולצין את העור
ארבע הפרשיות במקום העשוי ומחזירין מקצת העור
מלמטה ותופרין מארבע זוויותיו ומניחין מן העור
תובר מקום הרצועה. כיצד סידור הפרשיות
בתפלין של ראש מכניס פרשה ראשונה שהיא והיה
אם שמוע בבית שהוא על ימין המניח ושמע סמוכה
לה. והיה כי יביאך בבית שלישי סמוכה לשמע
ויחד של' בבית רביעי שהוא לשמאל המניח תפלין
כדי שיהא הקורא שפניו כנגד פני המניח קורא על
הסדר כגון זה:

ואם החליף סידור זה פסולות:

יחיד
תפלין של יד כותבין בארבעה דינן בעור אחד

כספר תורה של סדרן בתורה כגון זה׃

קדש לי	והיה כי יביאך	שמע	והיה אם שמוע

ואם כתבן כל ארבעה עורות והניחן בבית אחד יצא ואינו
צריך לדבקן׃ כשהוא גולל הפרשיות בין של ראש בין
יד גוללן מסופן לתחלתן עד שתמצא כשתפתח
הפרשה תקרא כל השטה מתחלתה למטה׳
כשמכניסין את הפרשיות בבתים שלהן כורכין אותן
במטלית ועל המטלית שער ואחר כך מכניסין אותן
בבתיהן׳ שער זה צריך להיות שער בהמה או חיה
טהורה ואפי׳ מנבלות וטרפות שלהן׳ וכבר נהגו כל
העם לכרכן בשער זנב העגלים׳ כשתופרין את
התפילין אין תופרין אלא בגידין של בהמה או של חיה
טהורה ואפי׳ מנבלות וטרפות שלהן לוקחין הגידין של
בעקב הבהמה או חיה והן לבנים קשים ומרככין אותן
באבנים ומוצא בהן עד שיעשו כפשתן וטוין אותן
ושוזרין אותן ובהם תופרין את התפילין ויריעות

ספר

הלכ׳ תפ׳ דהר

ספר תורה׳ כשתופרין את התפלין תופרין אותן
בריבוע והלכה למשה מסיני בכל צד שלש תפירות עד
שיהיו הכל שתים עשרה תפירות בין בשל יד בין בשל
ראש ואם עשה את התפירות עשר תפירות או ארבעה
עשרה עושה׃ וכל התפירות יהיה החוט שלהן סובב
משתי הלוחות׃ וצריך שיגיע החריץ של תפילין
של ראש עד מקום התפר׳ ואם היה החריץ ניכר
כדי שיהיו ארבעה ראשים נראים לכל אע״פ שאין
החריץ מגיע למקום התפר כשרות׃ ואם אין חריצן
ניכר פסולות׳ וצריך להעביר בתוך כל חריץ וחריץ
על גבי העור חוט או משיחה להבדיל בין בית לבית
ומנהג פשוט להעביר גיד מגידי התפירה בכל חריץ
וחריץ משלשתן׃ וכיצד עושין הרצועות לוקחין
רצועה של עור רחבה כאורך השעורה׳ ואם היתה
רחבה מזה השעור כשרה׳ ואורך רצועה של ראש

כדי שתקיף את הראש ויקשור ממנה הקשר ותמתח
שתי הרצועות מכאן ומכאן עד שיגיעו לטבור או למעלה
ממנה מעט · ואורך רצועה של יד כדי שתקיף את
הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת עד
אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות
ויקשור · ואם היו הרצועות ארוכות יותר על השיעורין
האלו כשרות · ומכניס רצועה של ראש בתבני
שלה ומקיף במדת ראשו וקושר קשר מרובע כמין
דל"ת · וקשר זה צריך כל תלמ"ח ללמדו ואי
אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין ·
וכן בשל יד קושר קשר כמין יוד ותהיה הרצועה של יד
שלה יורדת בתוך הקשר כדי שירחיב ויקצר בעת
שירצה לקשור על ידו · הרצועות של תפלין בין
של ראש בין של יד פניהם החיצונים שחורים וזו היא
הלכה למשה מסיני · אבל אחורי הרצועות הואיל

ומצבעם

157

ומלבפנים הה"ס הן אם היו ירוקות או לבנות כשרות׳

אדומות לא יעשה שמא תהפך הרצועה ונמצא הוא

לו׳ ולא יהיו אחורי הרצועה לעולם אלא טוב כעין

הקציצה אם ירוקה ירוקין ואם לבנה לבנים ונוי בדיעבד

הוא לתפלין הו"א שיהיו כולן שחורות הקציצה והרצועה

כולה׳ העור שמחפין בו תפלין ושעושין ממנו הרצועות

הוא עור בהמה או חיה או עוף הטהורים ואפי׳ מנבלות

וטרפות שלהן׳ ואם עשה מעור הטמאים או שחיפה

תפלין בזהב פסולות׳ ועור הרצועות צריך עבדה

לשמן אבל העור שמחפין בו אינו צריך עבדה כלל

ואפי׳ עשה מצה כשר׳ ומקומות הרבה נהגו לחפות

אותן בעור מצה׳ אין עושין התפלין אלא

ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השין שעושין בעור

כמו שאמרנו׳ לפיכך אם חיפן גוי או תפרן פסולות

וחוץ הדין לכל הספקו׳ לכתבן שלא יעשה אותן׳

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

· תפילין של ראש אין עושין אותה של יד ושל
יד עושין אותן של ראש לפי שאין מורידין מקדושה
חמורה לקדושה קלה · וכן רצועה של תפלין של ראש
אין עושין אותה לתפלין של יד בד"א בשלבשן אבל
תפילין של ראש שלא לבש: אותה אדם מתחלה
אם רצה להחזירה ליד מותר · וכיצד הוא עושה
טולה עליה עור עד שתעשה אחת וקושרה נגד ידו·

תפלין שנפסקו התפירות שלהן אם היו שתי
התפירות זו בצד זו או שנפסקו שלש תפירות אפי' זו
שלא כנגד זו הרי אלו פסולות· בד"א בישנות
אבל בחדשות כל זמן שעני טבלה קיימת כשרה·
ואלו הן החדשות כל שאוחזין מקצת העור שיקרע
תפרו ותולין בו התפלין והוא חזק ואינו נקרע הרי
אלו ישנות ישנות· רצועה שנפסקה אין קושרין אותה
ואין תופרין אותה אלא מוציאה וגונזה ועושה אחרת·

ושיירי הרצועה בפורין עד שיהיה ארכה ורחבה כשעור
או יותר על כן׳ ורצועות יזהר להיות פנים עבור הרצועות
למעלה בשעת שקושר אותן על ידו ועל ראשו: פרק
רביעי׳ היכן מניחין התפילין של ראש: מניחין אותה
על הקדקד שהוא סוף השער שכנגד פניו והוא המקום
שמוחו של תינוק רופס בו׳ וצריך לכוין אותן באמצע
כדי שיהיו בין העינים׳ ויהיה הקשר בגובה העורף
שהוא הגולגולת׳ ושל יד קושר אותה על שמאלו
על הקיבורית והוא הבשר התפוח שבמרפק שבין הפרק
הכתף ובין פרק הזרוע שנמצא כשהוא מודבק
לצלעיו תהיה תפלין כנגד לבו ונמצא מקיים והיו
הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך:
המניח תפלין של יד על פס ידו או של ראש על
מצחו הרי זה דרך מינות׳ העושה תפלתו עגולה
כאגוז אין בה מצוה כלל׳ איטר מניח תפלין בימינו

שהוא